In Editura

Pro-Pace

au apărut:

PÂINEA ȘI VINUL
Roman de Ignatio Silone

UN CRUCIȘĂTOR
Roman de C. S. Forester

CÂND INFLOREȘTE PUSTIUL
Roman de Norah Lofts

SECOLUL DE AUR
Roman de Luis Bromfield

U. S. A. 39
Jurnal de călătorie, de André Maurois

vor apare:

VARĂ
Roman de Mircea Alexandru Petrescu (primul roman din ciclul „NE-AȘTEAPTĂ MORILE DE VÂNT")

PODUL SAN LUIS REY
Roman de Thornton Wilder

CLOPOTELE DIN ADANO
Roman de John Hersey
Londra 1945

CALUL TROIAN
Roman de St. Morley

DINCOLO DE COMUNICATE
de H. E. Bates

INSULA DE CEAȚĂ
Roman de J. H. Louwick

GARA VICTORIA 4.30
Roman de Cecil Roberts

COLIVIA DE AUR
Roman de Jeanne Galzy

în curând:

COLECȚIA FILOSOFICĂ — SĂ VORBIM LIMBI STRĂINE — DICȚIONARUL DE BUZUNAR . COLECȚIA POLITISTĂ — COLECȚIA COPILULUI — CARTEA OMULUI TÂNĂR — SĂ PLECĂM LA.. ETC.

Pro-Pace

ANDRÉ MAUROIS

39

EDITURA - Pro-Pace

ANDRE MAUROIS
U. S. A. 39

Un scânteetor jurnal de călătorie care ne înfățișează o Americă necunoscută, în preajma răsboiului.

Autorul prezintă scene pitorești, discută despre probleme de cultură și învățământ, notează situații, care pentru mentalitatea unui european apar cel puțin amuzante, sau comentează politica roosweltiană; dedesubtul tuturor însă, se simte o singură preocupare și o singură problemă: războiul, care plutește în aer. Cartea este foaia de temperatura a Americii, care presimte răsboiul și vrea să se ferească de el. Acum când răsboiul acesta a luat sfârșit este mai mult decât interesant să-i constatăm, așa cum am citi o poveste, atmosfera și incertitudinile începutului.

O carte care pe lângă tot pitorescul și documentarul din ea arată, verificată de ani, că Statele-Unite, oricare i-ar fi interesele proprii, individuale sau colective, va rămâne întotdeauna, fie și în ultimul moment, garantatoarea dreptății și a libertății oamenilor.

Pro-Pace

ANDRE MAUROIS

U. S. A. 39

Jurnal de călătorie

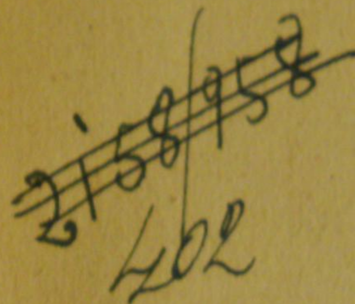
Pro Pace

1945

512 ⁂

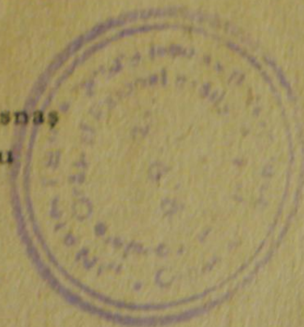
André Maurois

U. S. A. 39

Jurnal de călătorie

Traducere: Alice Hasnaș
Nicolle Toroceanu

402

15 Februarie 1939 — Pe bordul transatlanticului „Ile de France". Vaporul este încă la cheiu, dar vizitatorii au fost rugați să părăsească vasul. Ne-am suit până la o cafenea micuță, care se găsește în partea din spate a vasului și de acolo, am descoperit pe fii noștrii care, de sub hangarul Transatlanticului, privesc pregătirile de plecare. Ii strigăm dar sunetul vocei nu ajunge la ei. Macaralele ridică punțile; remorcherele ca niște liliputani roind în jurul lui Gulliver, se pregătesc să pornească vaporul. Transatlanticul *Ile de France* lunecă ușor spre mare. Lumea de pe vas și lumea de pe mal văd dispărând ultima imagine, confuză și tăcută a celor pe care îi iubesc. Mă gândesc la fiinte pe care le-am văzut murind și care tot astfel lunecau spre larg, tăcute, făcând din ochi un ultim semnal. Gânduri lugubre, dar niciodată n'am părăsit Franța cu mai multă

strângere de inimă. Totuși, ieri încă, am întrebat pe un prieten, ministru în cabinetul Daladier.

„Vom putea pleca? Nu vom fi rechemați?

— Nimeni, nu poate prevede neprevăzutul, dar în momentul de față, dacă lucrurile stau pe loc, cred că sunt nouăzeci la sută șanse în favoarea păcii".

21 Februarie. Sosiți la New York, seara după o călătorie fără întâmplări. Impresia de mărime și frumusețe pe care am resimțit-o la urcarea Hudsonului, nu a fost atât de puternică ca rândul trecut. In orice plăcere estetică intră un element care te izbește și unul de noutate.

Totuși să-l recitești pe Balzac (*La cousine Bette*) pentru a zecea oară, a fost pentru mine o mare bucurie, în timpul acestei călătorii, dar un roman și frumusețile lui de amănunt, si uită mai ușor decât o imagine vizuală.

Un vameș dușmănos caută cu o exasperantă amănunțime, bagajele noastre. Orice putere absolută schimbă omul în tiran.

22 Februarie. New-York. Washigton Day. Magazinele sunt închise; ziarele mari nu

apar; un „tabloïde" ilustrat scrie pe prima pagină: *„Șasezeci și patru de Italieni și doisprezece Francezi omorâți la frontiera Tunisiei..."* Va trebui, chiar în seara asta, să ne îmbarcăm din nou pe *Ile de France*?

Niște prieteni americani mă iau cu ei la masă, în Long Island, împreună cu Lordul și Lady K. Câmpul e acoperit de zăpadă, casa în stil colonial e fermecătoare. Un amestec de lux și rustictiate, aproape britanic. Oaspeții se duc, ei înșăși, cu farfuria în mână, să-și aleagă felurile de mâncare de pe bufet.

Un bucătar cu bonetă albă pregătește *„griddle cakes"* sub ochii lor. El aruncă o linguriță de pastă pe o placă înfierbântată. Pasta de culoare galbenă se pestrițează de culoarea brun deschisă care încetul, cu încetul se întinde și se întărește. Asta îmi amintește de pesmeții din copilăria mea și de mirosul lor de zahăr vanilat.

Nimic nu-i mai interesant de cât să vezi Americani și Englezi față în față. Chiar dacă sunt ca cei de azi, din aceiași clasă socială și cu același fel de a se purta impecabil, se ghicesc reticențe ascunse și conflicte inconștiente. Americanului îi este totdeauna teamă să nu fie *„desconsiderat"* de Englez...

„Au fost atât de *aspri*, cu mine când am fost la Londra..." Am auzit această frază de

sute de ori. Adevărul îmi pare să fie că Englezul nu are nicio dorinţă să jignească pe American, dar că acesta din urmă obişnuit cu mărinimoasa ospitalitate din ţara lui, ia drept duşmănie o răceală pe care Englezul o crede decentă şi naturală... Apoi mai este şi deosebirea de obiceiuri. Americanii ca şi Francezii se plâng de încălzirea mizerabilă a caselor şi a trenurilor engleze, de ferestrele deschise în bătaia ploaiei şi a vântului, de grătarele foarte mici ale căminului unde se încing câţiva cărbuni...

După masă, începe o desbatere politică între Lordul K... şi un industriaş american. Lordul K... a susţinut pe Chamberlain după München, dar azi înclină spre o politică de hotărîre. Americanul arată o reţinere destul de rece — se vede că se gândeşte mult mai mult la politica internă a ţării lui, decât la salvarea Europei: „Trebue înainte de toate, spuse el, să ne abţinem de a-l susţine pe Roosevelt."

Seara, întorcându-mă la New York, aflu că pe frontiera tunisiană nimeni n'a fost omorât.

23 Februarie — Evadare. La fiecare vizită, găsesc tot mai mult rolul jucat de cinematograf în viaţa acestui popor.

Şofeurul de taxi, când recunoaşte că sunt Francez, îmi spune: „Ah! da! Franţa... *Great Country*... Danielle Darieux! Charles Boyer!.. Aveţi şi pe un mare om: pe care nu-l mai vedem niciodată... ce a devenit? Cum îl chiamă? „Maurice Tchevalîre!"

Un alt şofeur, mi-a spus aseară: „Sunteţi Francez? Da? Aveţi în Franţa pe un foarte mare avocat... — Am avut mai mulţi, îi spusei.

— Da, dar mai ales unul! De cine vorbiţi? Henri Robert? — Nu, nu... Laïboraille.., da, aşa e Laïboraille". Zadarnic îmi răscolesc amintirile:

„Nu am auzit niciodată vorbindu-se de el...

— Ba da, spuse el, nu e vorba decât de el în filmul cu Paul Muni din viaţa lui Zola.

— Ah, Labori!... Fernand Labori!... A murit...

— Adevărat? regret... şi spuneţi-mi domnule, dece l-aţi condamnat pe acest om.

— Care om? Zola? Oh, e o poveste foarte veche...."

Episodul dovedeşte, locul nemăsurat pe care îl ocupă cinematograful în astfel de minţi.

Găsim aici un puternic gen de educaţie care prost întrebuinţat poate fi chiar o primejdie gravă. Curând nouă zecimi din fi-

inţele omeneşti nu vor mai învăţa istoria decât depe ecran.

In America, evadarea prin cinematograf înlocueşte evadarea prin lectură, care era deliciosul şi sănătosul refugiu al popoarelor europene.

Unde e răul? In aceea că filmul nu poate descrie viaţa, nici cu atâtea nuanţe, nici cu atâta adevăr, ca un roman frumos. Condamnat la un sfârşit optimist, prizonier al unui public prea vast, aduce milioanelor de spectatori imaginea unei lumi proprie lui. Aproape toate personagiile lui sunt fictive. Se găseşte acolo, omul de afaceri, precis şi brutal; boemul binefăcător; femeea fatală, adesea în serviciul unui gangster; omul pădurilor, sălbatecul Tarzan. Modelaţi prin cinematograf, milioane de tineri Americani, încearcă să joace aceste roluri în viaţa reală. Fiecare băiat care pleacă în Europa, se şi vede cavalerul rătăcitor şi îndreptător de rele.

Romantismul Doamnei Bovary, care nu putea concepe dragostea decât într'un decor de Walter Scott, sau într'o primelişte din Italia, astăzi este romantismul a milioane de tinere Americane, care ca şi Emma Bovary aşteaptă în dragoste o perfecţiune imposibilă, şi ca şi ea, sunt scoase din minţi că nu o pot găsi nicăeri.

Este un întreg popor aici care ar avea nevoie, de un „antiroman", cum spunea bietul Thibaudet.

24 Februarie. — Industriaşul meu de alaltăeri reprezenta o opoziţie de dreapta la o intervenţie în Europa.

Am descoperit acum o opoziţie de extremă stângă. Am luat masa cu un tânăr American la *Twenty One*, care este un restaurant ilustru din timpurile epice ale Prohibiţiei. Steak cu piper demn de Pierre Hangiul.

Socialist în felul american, care este un comunism estetic (80 % Wiliam Morris; 10% Rivera; 5 % Malraux; 4 % Freud şi 1 % Lenin) interlocutorul mă întreabă cu oarecare asprime, dacă Franţa şi Anglia nu au devenit, de când cu Chamberlain, în chip secret fasciste?

— Vă asigur, îmi spuse el, cu seriozitate; nu mai cred în uniunea necesară a celor trei democraţii... Am crezut în ea pe timpul lui Eden, dar de când Chamberlain şi Runciman au împins Franţa să trădeze Cehoslovacia, de când Republica Franceză a abandonat Republica Spaniolă, mă dezinteresez de Europa. Oamenii dumneavoastră politici ascultă de ordinele capitaliste şi aristocrate, care doresc, în sinea lor, victorie pute-

rilor fasciste, căci vor să-şi apere bunurile mai mult decât credinţa.

— Iată, îi spusei, o vedere cam sumară, şi care îmi pare, nedreaptă...

Mai întâi, punând de-oparte câţiva imbecili, clasele conducătoare, în Franţa şi în Anglia, nu doresc deloc victoria acelora care ar fi, în caz de conflict, adversarii ţării lor;... şi pe de altă parte cum puteţi spune că oamenii politici francezi şi englezi capitulează, când dimpotrivă ei organizează apărarea cu o energie sălbatecă?

— Trebuia, spune el, să rezistaţi mai devreme şi în momentul când aveaţi în jocul vostru armata republicană spaniolă şi cele patru zeci de divizii cehe.

— Ah, spusei, şi dumneavoastră, sunteţi dintre acei care nu iartă Münchenul?... Cu toate astea, în timpul Münchenului, ţara voastră ne-a dat să înţelegem clar, că nu ne putem bizui pe ea... Nici nu aţi abrogat o lege de neutralitate, care nu v'ar fi permis să ne furnizaţi arme... Şi apoi, sunteţi aşa siguri de cărţile noastre că sunt mai rele acum decât în Septembrie 1938?

Nu e lucru sigur... In Septembrie 1938, opiniile publice franceză şi engleză erau împărţite; astăzi sunt unite... Din Septembrie 1938, truda de construcţie şi de apărare fă-

cute în Anglia a fost uimitoare şi a produs rezultatul dorit...

E drept că am pierdut Cehoslovacia, şi o deplâng, dar am câştigat Polonia, care în Septembrie 1938, ne era ostilă...

— Treacă, pentru Franţa, spuse el, dar să vorbim de Anglia... Puteţi nega că Chamberlain, John Simon şi alţi reacţionari nu apără o politică oligarhică?... Să numeşti Anglia democraţie, e o glumă bună; Anglia este o aristocraţie, pe care o guvernează acelaş grup de familii din timpul Reginei Elisabeta.

— E just, spusei, că Anglia este o aristocraţie, în sensul că sunt „cei mai buni" care o guvernează, dar dacă descendenţii a câtorva familii ilustre, figurează într'adevăr în Cabinet, este datorită faptului că cei mai mulţi dintre ei, s'au prezentat cu succes la votul popular şi că ceilalţi au dovedit prin acte talentele lor... Ce neajuns vedeţi dumneavoastră în a întrebuinţa experienţa ereditară?

Vă temeţi că această aristocraţie să nu facă o politică de clasă... Uitaţi-vă mai bine.,, politica externă, pe care o doriţi, acea de rezistenţe totalitare, *cine* o apără în Anglia? Winston Churchill şi Anthony Eden, amândoi mult mai aristocraţi din naştere şi

înclinări, decât John Simon sau Samuel Hoare.

Privește vinul de Bordeaux, cu un aer întunecat.

— Mă simt deodată cuprins, spuse el, de o simpatie frățească pentru Pillat din Pont...

Nu înțeleg nimic, din vendetta voastră europeană, nici din toate tagmele voastre.... Doresc înainte de toate să nu mă amestec.

— Drăcovenia este, spusei, că nu o să vă consulte nimeni. Vorbiți ca și cum soarta Franței și Angliei, ar fi diferită de a voastră, ca și cum ați putea să vă interesați, sau să vă dezinteresați de noi, după plac, și ca și cum pieirea noastră nu ar atrage-o și pe a voastră.

Noi credem că, dacă printr'o nenorocire, puțin probabilă, flota britanică și armata franceză ar dispărea mâine depe suprafața planetei, libertatea Statelor Unite, ar fi după aceea de scurtă durată.

— Inchipuire, pentru H. G. Wells, spuse el.

— Ceeace era în 1900 fantezie pentru H. G. Wells a devenit realitate în 1914 pentru Anglia...

Sunt foarte imprudenți și naivi, acei dintre dumneavoastră care nu prevăd în calculele lor, progresele zdrobitoare ale aviației, în cursul unui război... Nu, nimeni, nu vă

cere să ne apărați siguranța *noastră*... E pielea voastră pe care o veți apăra, în ziua când veți avea cumințenia să vă alăturați în mod oficial pe lângă noi, ceace dealtfel, va face să dispară numai decât orice pericol de război.

Stă mult timp liniștit, apoi îmi surâse cu sinceritate:

— Nimeni nu poate ști, spuse el, cum ar reacționa această țară în ziua când Parisul sau Londra, ar fi atacate... în mod real... probabil că mulți americani ar pleca voluntari.

Și după o clipă, adăugă:

— Eu, printre primii.

25 *Februarie*. Ii povestesc lui R... (un Francez care locuește în Statele Unite și cunoaște foarte bine această țară) ambele mele conversații și îl întreb: „cât reprezintă, în această țară grupurile care sunt, cu sufletul, favorabili lui Hitler?" Mai nimic, răspunse el...

Bine'nțeles *Bundul*, apoi o parte din Germano-Americani, dar nu toți, departe de asta. Apoi câteva organizații, ca aceea a cavalerilor ordinului Cameliei Albe, câtiva discipoli ai Părintelui Conghin. In total se ri-

dică maximum de 10, 15 % din populație.

— Și opoziția din extrema stângă?

— Incă mai puțin numeroasă.

— Și restul e pentru noi?

— Nu, spuse el, restul e împotriva adversarilor noștri.

Frizerii. — Două grupuri în America îmi umplu sufletul de o admirație înoită, fără întrerupere; negrii din Pullmans, cu bunăvoința lor și bărbierii din marile hoteluri.

In săli de marmoră cu nichele strălucitoare, în picioare lângă scaune încărcate cu aparate amenințătoare și complicate, bărbierii americani par să fie costumați în figuranți de operetă.

Când îmbrăcați cu o cămașe deasupra pantalonilor strânși de un brâu colorat, cu aerul de a fi jucători de football, care s'ar fi deghizat în mujici, când cu pantaloni și cămașe de flanelă albă, au aerul unor pastori metodici, care s'ar fi deghizat în jucători de tenis.

In cutare subsol, găsești două zeci de ocnași îmbrăcați în pânză cenușie, în altul douăzeci de școlari în salopete cenușii. Dar

toți te vor balansa pe spate, până aproape te așează în orizontală, și te vor face să înduri un tratament foarte minuțios și nesfârșit — și toate acestea numai pentru 25 de cenți.

Nu voi înțelege nici odată, dece pentru douăzeci și cinci de cenți, un coafor american poate jertfi, obrazului meu atâtea îngrijiri și atâtea produse.

Misterul acestor incantații și a gesturilor sale, se găsește mărit prin neputința la care mă condamnă poziția curioasă în care mă așează.

Intâi un prim prosop cald se abate pe fața mea, apoi mujikul, mă săpunește îndelung cu mâna, apoi mai îndelung cu pămătuful. In fine, mă bărbierește, dar nu este decât un început. Un al doilea prosop cald o să urmeze, o cremă, un antiseptic, pudră. El va întreba dacă doresc un masaj al feței și deși răspunsul meu e negativ, totuși mă va masa pe degeaba, pentru onoare.

In acest timp o voce aproape imperceptibilă, ieșită din purgatoriu, sau din iad, șoptește „*Shine?*" și piciorul meu, ridicat cu nenumărate precauții, este pentru câteva minute separat de corp....

Imi va fi pus la loc puțin mai târziu...

In fine riturile s'au săvârșit... și numai

pentru douăzeci și cinci de cenți.... și nu sunt bărbieriți.

26 Februarie — Candidați — Cine va fi președinte în 1940? De pe acum este tema esențială a conversațiilor.

Titlul oficial de Președinte al Republicii este aici, acelaș ca în Franța; problema și funcțiunea, foarte diferite. La noi țara poate urma diverse politici sub un acelaș președinte. In America alegerea unui președinte determină pentru patru ani viața politică și economică. In Franța, președintele este ales de către deputați și senatori; mai întotdeauna chiar unul dintre ei e ales pentru calitățile pozitive sau negative pe care le-au putut recunoaște și aprecia în el, în decursul timpului unei lungi vieți comune. In America, președintele este ales prin sufragiu universal.

Este vorba, pentru partide să desemneze un candidat, care să poată fi pe placul maselor.

Aceasta e greu în țara imensă, unde politica și gloria sunt locale, unde frontierele statelor sunt deasemeni și cele ale reputațiilor, unde Guvernatorul din Iowa poate fi pentru orașul Des Moins, un mare om, și un necunoscut la Newyork.

Prima condiție de succes: să găsești un candidat pe care întâmplarea să-l fi făcut celebru în cele patru zeci și opt de State, unde cum se obișnuește aici, să fi devenit „știre senzațională de prima pagină". Este o distincție care se poate cuceri în numeroase feluri, dar nu toate sunt bune.

A doua condiție de succes: să găsești un candidat, al cărui trecut să fie aproape neatacabil. Un mare om de afaceri, cât de cunoscut ar putea fi în toată America, ar fi un candidat nesuferit, fiindcă, să fi fost chiar cel mai cinstit om, adversarii lui ar găsi întotdeauna să-i reproșeze o veche operație. Pentru acelaș lucru, un politician de profesie este rareori un bun candidat: Bryan, vechi șef al partidului democratic, s'a văzut învins de Wilson, profesor de istorie, președintele Universității, apărut în viața politică numai de doi sau trei ani. Imi amintesc să-l fi auzit pe W. Churchill spunând cu un ton glumeț unor miniștri francezi: „Sistemul american este desigur rău, căci ar înlătura dela președenție oameni ca dumneavoastră și ca mine".

Forma era glumeață, ideea adevărată.

In fine *a treia condiție de succes:* să găsești un candidat care să poată mișca, seduce milioane de bărbați și femei. Publicul american și publicul englez este sen-

timental. Wilson era socotit că la Princeton a luptat pentru studenții săraci, pentru democrația universitară, împotriva snobismului din cluburi. De acolo, prestigiul său. Franklin D. Roosevelt s'a făcut iubit, prin admirabilul său curaj din timpul bolii, printr'un surâs încântător, prin simplitatea mișcătoare a discursurilor dela Radio. Grover Cleveland luptase pe când era primar la Buffalo, împotriva corupției, și această luptă făcuse mare vâlvă în toată America.

Se întâmplă deasemeni că, după o preșidenție sbuciumată, oboseala ascunsă a Americanilor să dorească calmul și siguranța. Atunci au noroc candidații destul de șterși, care inspiră încrederea marilor oameni de afaceri, capilor de familii economi.

Care sunt momentan în America reputațiile, care satisfac atâtea exigențe?

Republicanii și democrații se întreabă cu înfricoșare, și cântăresc șansele candidaților. Iată ce am auzit până în prezent: în partidul democrat cel mai bun candidat ar fi probabil chiar Roosevelt însuși, 1^0 dacă nu ar exista o prejudecată puternică împotriva unui al treilea mandat, și 2^0 dacă democrații conservatori (și sunt numeroși) nu ar fi ostili.

E probabil că Președintele nu s'ar prezenta decât dacă biroul partidului, fă-

rămițat până la neputință, nu ar ajunge să se înțeleagă asupra nici unui alt nume. Adversarii Președintelui se tem deasemeni, că el va deveni candidat dacă situația internațională în 1940, e destul de tragică (războiu sau iminența unui războiu) pentru a justifica ruptura tradițiilor.

In lipsa unei candidaturi Roosevelt, D-l Cordell Hull, Secretar de Stat, este stimat de toți și chiar de partidul opus. Ar putea fără îndoială fi ales, dar se spune că nu o dorește.

Hopkins, Secretarul Comerțului și Farley, Post-Master General, au fost, se pare prea direct amestecați la organizația politică a lui *New Deal* pentru a fi candidați buni. Garner, vice-președinte, nu ar avea cu el aripa stângă a partidului. Printre contra-candidați am auzit citându-se numele lui Douglas, judecător la Curtea Supremă, Hutchins, Președintele Universității din Chicago și Rex Tugwell, care a fost unul dintre primii adepți a lui *New Deal*, dar a părăsit foarte repede Washington pentru New-York.

Toți trei sunt oameni de seamă și care ar continua, cred eu, în multe puncte politica Președintelui, dar țara, ar dori oare în 1940 ca Roosevelt să succede lui Roosevelt?

Din partea republicanilor, se pare că marea speranță ar fi Tom Dewey, *District At-*

torney (adică Procurorul Republicei) la New-York.

Dewey nu are patruzeci de ani, dar răspunde la mai multe din condițiile cerute unui candidat.

Mai întâi este desigur „senzație de prima pagină" și într'un fel destul de continuu. El este acela care a curățat New-Yorkul de bandiții care îngrozeau pe comercianți. A luptat cu succes împotriva politicianilor corupți și numai de puțin timp a condamnat pe unul foarte puternic dintre ei.

Tot el este acela care ieri l'a arestat pe Kuhn, șeful Bundului German. El are tipul de notorietate, pe care îl avea Cleveland, în momentul primei lui alegeri.

Trecutul lui politic pare inatacabil.

Rămâne atracția sentimentală. Dewey poate fi ajutat de tinerețea lui, de viața lui familiară. Toate ziarele republicane sunt pline de fotografiile soției și copiilor lui.

Ascultam ieri, în timpul prânzului, o conversație între doi oameni care în partidul lui sunt puternici.

— Ceace îi lipsește, spunea unul, este experiența politică. Ar trebui ca în vara asta să fie trimis în Europa să facă o călătorie de studiii.

— In Europa! răspundea celălalt, indig-

nat, în Europa!.. O să-l faceți să-și piardă voturile fermierilor.

Nu, nu, să meargă să-și petreacă vacanțele în Middle-West, la un văr sau un unchiu agricultor, să fie fotografiat conducând un tractor, sau într'un ranch, în mijlocul vacilor. Iată ce ne trebuie.

— N'aveți Senatori iluștri? spusei, nici guvernatori spectaculari?

— Ar fi guvernatorul Stassen dela Minnesotu, spuse unul din Auguri, dar nu va avea în 1940, vârsta cerută de constituție.

— ...Vârsta care este?

— Treizeci și cinci de ani... In ce privește pe senatori, s'a vorbit de Taft, de Wandenberg... Partizanii lui Taft spun că are în favoarea lui, faptul că aparține unei familii prezidențiale.

Dar, e vre-un avantaj? Alegătorii nu vor spune dimpotrivă: „fără greutăți ereditare în America?" Trebuie să te gândești la toate.

Il întreb pe R... cel mai bun informator francez din țara asta:

— Ce pronostic ai?

— Nicio inteligență omenească, spuse el, nu ar putea să rezolve în clipa de față o problemă ale cărei date nu există încă. Care va fi în 1940 situația externă? Cum vor merge afacerile?

Dacă Americanul mijlociu își câștigă oare-

cum viața, partidul la putere va rămâne la putere.

Dacă se agravează criza, țara febrilă se va răsuci în matca ei. Iată tot ce se poate spune.

— Și ce ați face, pentru a pregăti alegerile dacă ați fi Președinte.

— Aș da, la începutul lui 1940, ceva asigurări în lumea afacerilor. Ar trebui foarte puțin, ca Roosevelt care își domină de sus toți rivalii, să-și recucerească prestigiul în ochii tuturor, și chiar a actualilor adversari.

Casa Somnului. Am descoperit la New-York, în colțul Căii a Șasea un Magazin al Somnului. Acolo se vând măști care închid în acelaș timp ochii la lumină și urechile la sunet, perne care conțin un gramofon care-ți cântă încet cântece de leagăn, mașini destinate să producă în tot timpul nopții, un sgomot monoton și favorabil odihnei, saltele fermecate și perdele nepătrunse.

Fericirea câinilor. Primesc un album minunat ilustrat a unei case de jucării pentru câini. Iată, de exemplu, pui și pisici care nu se rup și iată mai ales Plimbarea în Cameră. Este un trotuar care se învârtește,

lung cam de un metru, așezat în pantă urcătoare, care se învârte nesfârșit, dacă îl pui în legătură cu o priză, între două povârnișuri verzi pe care sunt pictate flori: „câinele dumneavoastră, va găsi în această plimbare, care poate fi cât de lungă dorește o plăcere deosebită — cu un supliment, poți avea deasemeni o panoramă mișcătoare care se desfășoară în timp ce câinele aleargă pe metrul lui de lemn.

Gusturi. Cum sosești, în restaurante, chelnerul îți pune în față o farfurie care conține țelină și măsline. Timp îndelungat am admirat acest dar gratuit, dar ieri un restaurator candid mi-a destăinuit că scopul urmărit, este cel de a tăia pofta de mâncare a clientului, cu produse care nu costă aproape nimic, împiedecându-l astfel să observe că piciorul de pui sau antricotul de berbec sunt foarte mici.

27 Februarie New-York. — De opt zile, văd mereu un mare număr de oameni din toate partidele și din toate clasele sociale, cari toți mi-au vorbit de situația economică a țării lor. Am descris în 1933 începuturile

experienței Roosevelt; aș vrea în 1939 să pun punctul pe „i".

Nu e ușor fiindcă pe de o parte lumea afacerilor cel puțin la New-York arată Președintelui, o dușmănie care merge până la isterie și care, în ochii unui observator imparțial, înlătură forța celor mai temeinice argumente; pe de altă parte, politica externă a Președintelui este cu mult mai inteligentă și mai largă decât aceea a adversarilor săi, încât un Francez cu greu nu ar putea arăta o indulgență excesivă pentru politica sa internă. Dar nu trebue să amestecăm chestiuni care nu au un raport direct între ele. Să încercăm cum spunea Lordul Salisbury copiilor săi, să ne gândim la asta din punct de vedere chimic.

Să ne amintim mai întâi de circumstanțele în care Președintele a venit la putere. Aceste circumstanțe erau tragice. Am văzut America în timpul crizei. Era o națiune în stare de panică. Patrusprezece milioane de șomeri abia erau ajutați. Statele și orașele nu mai aveau bani ca să hrănească familiile, rămase fără lucru.

Azilele de noapte erau asediate. Clasele conducătoare nu mai conduceau nimic și nu propuneau niciun fel de remediu. Țara mergea de-a dreptul la foarte grave turburări sociale. „Liftul era la parter" și nu se putea

coborî mai jos. Dacă Roosevelt ar fi cerut în acel moment cetățenilor din Statele Unite să stea în cap, în mijlocul unei piețe publice ca să-și salveze țara, toți ar fi făcut-o. Da, toți, în acel timp ar fi făcut-o dela bancher la lucrător.

Și el le-a cerut-o. Vreau să spun că le-a cerut să facă contrariu de ce făcuseră totdeauna.

Câștigat de partea tinerilor economiști a lui *Brain Trust*, Președintele a susținut cam următoarea teză:

„Până acum, spiritul de risc, creația industriilor noi și dezvoltarea economiei sunt acele care au făcut prosperitatea acestei țări. Dar o graniță a fost atinsă. In spațiu, înaintarea spre West este terminată și nu mai sunt noi țări de ocupat. In industrie, producția a sporit mai repede de cât consumația. Statul american nu trebue să mai încurajeze economia la procurare de capitaluri pentru noi întreprinderi, osândite înainte de a se naște; trebue să micșoreze puterea plasamentelor și să mărească puterea de cumpărare a masselor.

Deci impozit mare pe venit, impozit pe beneficiile care nu sunt distribuite de societăți, impozit pe beneficiile dela Bursă și pe de altă parte, mărirea salariilor, sprijin acordat sindicatelor muncitorilor, și mai

ales așteptând înflorirea consumației, mari cheltueli guvernamentale sub formă de ajutoare pentru șomeri.

Așa era programul, și desigur că *New-Deal*-ul ar fi reușit să descurajeze plasamentele, acest lucru nu se poate nega.

Dar a rezolvat problema economică? După șase ani, observatorul cel mai binevoitor nu o poate susține. In 1937, timp de câteva luni, aveai impresia că o adevărată revenire a fost momită, dar îndată ce guvernul a încercat să închidă pe jumătate robinetul subvențiilor, căderea prețurilor a fost din nou vertiginoasă. Pacientul trăește, și pare chiar destul de zdravăn, dar numai injecțiile medicului îl susțin, și acesta este un tratament pe care niciun organism nu l-ar putea suporta timp îndelungat. De fapt, mai rămân zece până la douăsprezece milioane de șomeri, patru milioane de familii de ajutat. Salariile s'au mărit, dar nu puterea de cumpărare a masei, deoarece costul producției a crescut odată cu salariile. Deficitul este așa de mare încât bugetul Franței, dacă se compară cu acel al Statelor Unite, apare ca un model de prudență și de economie.

Mărirea cheltuelilor anuale este de șase miliarde de dolari, adică două sute de miliarde de franci. Nimeni nu mai știe când și cum echilibrul va fi restabilit.

In jurul Președintelui se dă o luptă grea între moderați ca Morgenthau Secretarul Tezaurului, care ar vrea să dea înapoi, sau cel puțin să frâneze, și o nouă echipă de *New Deales*-nepocăiți, care dimpotrivă apasă din plin pe accelerator. Care sunt cauzele dificultăților actuale?

a) *Descurajarea oamenilor de afaceri* care se socotesc și se simt batjocoriți.

Desigur că un control era necesar și multe reforme urgente, dar controlul nu este dușmănie. Industriile au avut pe drept sau pe nedrept impresia că tinerii economiști ai Washington-ului guvernau împotriva patronatului. Poate că dacă colaborarea lor ar fi fost cerută cu prietenie, oamenii de afaceri ar fi ajutat mai ales la început, să combată abuzurile al căror pericol, cei mai buni dintre ei îl admiteau. Atacați, aduși în fața unor comisii de anchetă necompetente și neîndemânatice, s'au închis în ei.

Promisiunile de potolire îi găsesc sceptici. Puțini dintre ei îndrăznesc azi să facă planuri de lungă scadență, să creeze noi afaceri, să construiască, să angajeze lucrători. Ei așteaptă, „încovoiați sub un nor întunecat", 1940, data alegerii preșidențiale.

b) *Efectele neașteptate ale unor măsuri.*

A face legi e ușor, dar să prevezi consecințele legilor umane, este aproape impo-

sibil. Cutare ameninţare care părea întemeiată, reflectată pe suprafaţa Oceanului economic, se întoarce împotriva celui care a rostit-o.

De exemplu, obligaţia societăţilor de a-şi distribui rezervele, a împiedecat multe din ele, să procedeze la amortizări şi ameliorări absolut trebuincioase. De unde micşorarea comenzilor de maşini, degradarea utilajului şi creşterea şomajului. Alt exemplu: interzicerea făcută administratorilor societăţilor de a cumpăra şi de a vinde în mod liber acţiunile lor proprii, fac să lipsească de pe pieţi, prin mişcări prea bruşte, o cumpănă foarte folositoare. Intenţia legiuitorului era bună, efectele legislaţiei sunt rele.

c) *Amestecul, totdeauna periculos al economiei cu politica.* Mistica Preşedintelui era minunată; politica partizanilor săi era însă mult mai puţin. Ajutoarele pentru şomeuri, au devenit în anumite state, ajutoare de bani pentru alegători. Administraţia W. P. A. (*Works Progress Administration*) care trebuia să întrebuinţeze, în principiu, pe şomeri la lucrări folositoare, a căzut, cel puţin la începutul existenţei sale, în mâinile politicianilor pătimaşi.

A fost făcută o presiune asupra alegătorilor, ameninţându-i cu luarea salariilor. Mii de persoane au fost trecute pe listele

W. P. A. înaintea unei alegeri, şi şterse imediat după aceea. Această politică de *spend-spend, tax-tax, elect-elect*" nu a fost pe placul multor suflete curate. *New-Deal* şi-a pierdut prestigiul său moral. Nu este drept în ceeace-l priveşte pe Preşedinte, dar este un fapt.

d) *Lipsa de maturitate a sindicatelor muncitoreşti şi patronale.*

In toate ţările, sindicatele ar putea aduce cele mai mari foloase, dacă apărând (ceiace este şi rolul lor) drepturile membrilor lor, ele s'ar arăta în acelaş timp gata să colaboreze, de câte ori interesele comune ale industriaşilor şi ale personalului sunt în joc. Este ceeace fac, de exemplu, Trade Union-urile în Anglia. Dar cei dela Trade Unions, au o lungă experienţă; ei posedă capitaluri; primesc răspunderi. In America, două federaţii inamice, *American Federation of Labour* a lui William Green şi C. I. O. a lui John Lewis se ceartă pentru cei din sindicate. Această luptă atrage după sine supra-oferta şi demagogia.

Legea Wagner, despre neînţelegerile industriale, a slăbit considerabil, se spune, autoritatea şefului de industrie. Cât timp aceastā lege nu va fi revizuită, lumea afacerilor va avea sentimentul de a fi supusă unei puteri nedrepte şi duşmănoase.

Ce concluzie să tragem? Că economia prin planuri nu poate reuși, că faptele economice sunt prea complexe, pentruca • minte omenească să le poată socoti integral sau să le prevadă, în fine că o economie totalitară nu este compatibilă cu un guvern democratic. Aceasta vrea oare să spună că de azi înainte să te pleci în fața oamenilor de afaceri și să le dai deplină libertate? Nicidecum. Liberalul cel mai convins știe că libertatea își are limitele ei și că dealtfel marile monopoluri sunt aproape tot atât de periculoase ca și economia de Stat.

Dela *New Deal,* succesorul lui Roosevelt, oricare ar fi el, va trebui să rețină multe măsuri de control și de asistență. Când aspectele sale rele vor fi uitate va rămâne amintirea unei epoci care va fi micșorat mizeria masselor și mărit siguranța socială. Dar în momentul acesta precis (1939) este absolut necesar să redai curaj celor care pot acționa și crea. O țară nu se poate guverna mai mult împotriva tehnicienilor decât împotriva masselor; trebuia în 1933, o cârmire la stânga ca să ridice din nou Statele Unite; astăzi trebuie o cârmire la dreapta. Aș dori ca Președintele Roosevelt s'o dea chiar el, cât mai este timp.

Acestea sunt azi primele mele impresii, dar nu am văzut încă decât New-Yorkul.

Să așteptăm, să fi făcut ocolul țării ca să judecăm *New-Deal*-ul.

28 Februarie — B... un francez căruia îi arăt nota pe care deabia am scris-o despre New Deal, îmi spune: „Aveți dreptate să vă temeți ca legea Wagner să nu fie aplicată în mod parțial, dar nu trebuie să uitați că, până în prezent, bunul plac fusese singura lege a patronatului american...

Amintiți-vă de textul lui Valéry... orice revoluție este semnul unei evoluții prea încete...

Dacă evoluția puterii sindicale, dela *New* Deal încoace a fost puțin prea iute, asta nu dovedește că nu a fost necesară... Doriți mai multă maturitate la sindicatele lucrătorilor, și încă aici aveți dreptate, dar câțiva dintre ei fac un efort să colaboreze... O să vă dau o broșură pe care a publicat despre acestea C. I. O." (Acest C. I. O. este C. G. T. U .a lui John Lewis).

Seara îmi trimite această broșură care este interesantă. „Pentru ca toți să aibă mai mult, spune C. I. O.-ul sindicatelor sale, e important înainte de toate să producă mai mult... O producție mai activă, îndrumată de o di-

aduce cu sine o scădere
recție competentă, prețurile micșorate în-
a prețurilor de cost; să cumpere mai
gădue miciilor consumatori să dea din nou
multă marfă, și prin urmare
de lucru șomerilor. Când nu e șomaj, lu-
crătorii obțin salarii mai ridicate... Au deci
tot interesul la sporirea producției". Iată un
text foarte bun care ar putea fi semnat de
Paul Reynaud, tot așa bine ca de John Le-
wis.

„Ce să faci?" spune încă broșura C. I. O.
„când, la o cerere de sporire a salariilor, un
patron răspunde: „nu pot acorda fără să-mi
ruinez întreprinderea" și dovedește la o
anchetă serioasă că spune adevărul?

Gândiții-vă că sindicatul vostru ar putea
răspunde patronului: „E adevărat dar o să
vă arătăm felul de realizare a unor astfel
de economii, încât veți recupera sporirea
cerută. „Atunci veți oferi o valoare în schimb.
Ori, foarte adesea puteți face o asemenea
propunere, de bună credință. In orice uzină,
în orice prăvălie există o risipă de muncă
și de bani. O colaborare inteligentă între
muncă și direcție poate reduce costul pro-
ducției. Lucrul important este să ajungi să
schimbi vechea atitudine a directorilor și
a sindicatelor care era: „Faceți aceasta fi-
indcă v'o spun... Faceți aceasta fiindcă v'o
cer" în: „Faceți aceasta fiindcă faptele o

cer". Această atitudine științifică cere sacrificii de orgoliu din partea patronilor și din partea sindicatelor, dar pare posibilă".

Aceasta este foarte bine gândit și foarte bine spus. Faptele vor urma oare în timp util? Vom vedea. O doresc din toată inima.

1 Martie... Conversație cu B... despre femeile americane:

— Ele îmi par, îi spusei, mai agresive, mai arzătoare să cucerească un soț, decât femeile franceze... Oh! știu bine că franțuzoaicele, deasemenea pornesc în campanie din frageda tinerețe, dar am impresia că o fac mai alene și cu mai multă nepăsare... Femeea americană se echipează zilnic pentru războiul sexelor... Își petrece o mare parte din viață în *Beauty Parlours*... Vânzătoarea, manicurista și stenografa, își sacrifică masa ca să-și plătească un masaj facial sau un „permanent".

Toate anunțurile din reviste sunt ordine de zi către armata feminină care le chiamă la luptă: „Intrebuințați apa noastră de dinți dacă nu vreți ca *halitosis* (miros urât al respirației) să nu vă compromită șansele de fericire!..

Citiți cărțile noastre dacă doriți să cuceriți un bărbat deștept!... *Streamline your un-*

derwear (purtaţi lenjuri aerodinamice). A perfect complexion shall be your self-starter (un ten perfect vă va asigura un start bun)... Este o veritabilă tehnică a farmecului propovăduită tinerelor fete americane.

— Da, spune B..., dar dacă te-ai gândi, asta este foarte natural, şi pentru motive economice... Legile fac obiceiurile... însă contrar aparenţelor, legile americane apără foarte puţin femeile... La noi în Franţa o fată tânără a căror părinţi au ceva avere este sigură de a moşteni o parte din această avere...

Când se mărită, familia ei îi asigură o dotă prin contract... Francezul trăeşte şi munceşte pentru copiii săi. E poate mai puţin adevărat ca înainte de război, dar aceasta rămâne, în burghezie, atitudinea normală... Aici nimic de felul acesta.

Un tată îşi poate desmoşteni copiii. Legea şi obiceiurile îi dau voe...

Deseori le lasă un dollar şi aceasta numai ca să-i împiedice să atace testamentul... Dacă numele lor ar fi complect omis, ar putea pleda uitarea, ramolismentul... Un dollar e deajuns ca să anuleze acest argument... Deci nici moştenire, nici dotă... De multe ori un părinte foarte bogat nu face nici măcar o pensie fiicei lui şi o vede, fără remuşcări lucrând din greu ca să trăiască... Sunt excepţii,

dar astfel este regula... In aceste condiţii e nevoie ca tânăra Americană să-şi facă singură loc în societate şi să fie, cum spuneţi agresivă.

— Dar atunci, spun eu, cine moşteneşte aceste uriaşe averi?

— In multe cazuri, spuse el, soţia; soţul moare aproape întotdeauna înaintea ei. Bărbaţii americani sunt peste măsură de munciţi. Foarte adesea îşi desmoştenesc copii în favoarea văduvelor lor... Am să vă dau o cifră care vă va suprinde: şaptezeci la sută din averea Statelor Unite aparţine femeilor. Aşa se explică, pe de o parte, violenţa crizelor bursiere şi forţa bancherilor.

— Şi dece, un American preferă soţia copiilor săi? spun eu.

— Ca să vă pot răspunde, spuse el, trebuie să vă deseneez o schemă asupra vieţii amoroase a unui American din clasa mijlocie... Să ni-l închipuim crescut într'o universitate de *Co-Eds,* unde sunt tineri şi tinere la un loc... La două zeci de ani, el iese în fiecare seară cu o tânără desgheţată care şi-a pus ochii pe el...

Ideile ei despre căsătorie sunt formate la cinematograf, de reviste săptămânale şi radio... Microfonul şi ecranul cinematografic îi repetă ziua întreagă: „amor... amor... El întrevede o viaţă de nesfârşite sărutări, cu

o ființă făcută din fildeș, trandafiri și corai, într'un decor dela Florida sau din California...

Acești doi copii se căsătoresc...

Căsătoria lor este imperfectă fiindcă totul pe lumea asta, are obiceiul să fie așa... Tânărul bărbat e fără experiență; femeea-copil e proastă gospodină; gospodăria e lipsită de mijloace... Nu este acea fericire promisă de Hollywood... Și fără nici o îndoială Hollywood-ul are dreptate, dar s'a comis o eroare de partener.

Tânăra femee pornește la vânat, descoperă un bărbat de trei zeci și cinci de ani, trainic așezat într'un post mare, căsătorit, dar obosit de soție care are vârsta lui și ispitit de tinerețe.

— Devine amantul ei.

— Nicidecum... America nu e țara adulterului... Nu, îi spune: „Aș vrea să vă iau cu mine la Remo" Remo (Nevada) este orașul unde legislația liberală permite obținerea divorțului numai după o ședere de trei luni... Ambele căsnicii sunt desfăcute și alte două se formează... Uneori această a doua căsătorie e un succes...

De cele mai multe ori e o înfrângere, din cauza acestei îngrozitoare așteptări plicticoase a perfecțiunei.... Europenii realiști și puțini cinici ar lua ușor supărarea lor, ar

încerca să găsească un compromis conjugal, și ar potoli indulgența lor cu câteva infidelități. Cu acest preț, căsnicia lor ar putea ține, ei ar atinge fără prea multă bătae de cap, adăpostul bătrânețelor; speranța lor le-ar fi copii... Dar unii Americani continuă să urmărească himera lor hollywodiană și poetică, își strică a doua căsătorie cum au rupt-o pe prima... chiar un bătrân dacă rămâne văduv, sau dacă e părăsit de soția lui, nu renunță la aceste mari speranțe...

Nevrând nici să se resemneze la singurătate, nici să-și ia o amantă, el caută o femee tânără printre prietenele fiicelor sale, o găsește ușor, o ia de nevastă, se aprinde foarte tare după ea, căci astfel este condiția bătrânului, și găsește foarte natural să-i lase moștenire averea lui, fiindcă pentru el nu mai există nimeni ca ea și fiindcă după cum îmi spunea unul dintre ei, cu tristețe, după șase zeci de ani „trebuie să cumperi zilnic femeea pe care o iubești"... Efecte secundare: *step-children* (copiii vitregi) sunt plini de atenție și afecțiune față de orice mamă vitregă, fiindcă viitorul lor este în mâinile acestei străine.

— Și iată dece șaptezeci la sută din averea americană aparține femeilor?.. dar totuși, B..., obiceiurile pe care ni le descrii

sunt aceea a unei clase puţin numeroase de milionari.

— Poate, dar nu uita că averea, în Statele Unite, este împărţită foarte inegal şi că o mare parte din capitalurile ţării este sub controlul unui mic număr de familii.

— Vrei să spui că Americanii nu ştiu ce înseamnă adulterul şi nu au mai de loc amante? şi totuşi am citit nenumărate romane în care secretare încântătoare, infirmiere de neuitat...

— N'am vrut să spun că Americanii nu au *nici odată* amante... ceace nu există deloc aici, este legătura pe faţă, aşa cum se poate vedea la Paris şi la Londra, perechea ilegitimă pe care lumea complice, o reuneşte în fiecare seară cu perechile legitime... Aceasta nu există în America fiindcă, din punct de vedere social nu ar fi admis, un bancher, un profesor universitar, un politician ar fi descalificat, dacă o asemenea poveste s'ar găsi legată de numele lor...

Şi dealtfel pentruce adulterul: când divorţul e atât de uşor şi când dorinţa poate căpăta, în trei luni această sancţiune socială care o face inofensivă?..

Deci puţine legături publice sau chiar deloc. Dar ceeace există uneori este *Back Street*, amanta care prea timidă ca să se căsătorească, sau conştientă de o inegalitate fără leac, primeşte să trăiască în umbră...

Şi apoi ceeace mai există în unele cercuri unde se bea mult, este o promiscuitate animală şi rapidă, care nu lasă nici măcar o amintire.

Tot ce povesteşte B... este fireşte adevărat la New-York şi în câteva oraşe mari, dar nu trebuesc uitate nenumăratele căsnicii, minunate, statornice, foarte asemănătoare cu cele mai frumoase căsnicii franceze, care formeează massa populaţiei Americane. Le-am cunoscut odinioară la Princeton; le-am întâlnit peste tot în călătoriile mele; chiar New-Yorkul cuprinde mii de cazuri. Cei datorită cărora se întâmplă scandalul fac mai multă gălăgie ca ceilalţi.

La Paris, trei zeci de bărbaţi şi trei zeci de femei, prin mişcarea lor circulară, hrănesc de douăzeci de ani conversaţiile, romanele şi comediile. In America, cu toate cele ce observaţiile, locale şi superficiale ar putea da pe faţă, căsătoria şi familia sunt trainice. Tot ele vor fi acelea care menţin şi vor salva această societate.

2 Martie, New-York — B..., în urma conversaţiei noastre, mi-aduce un strălucit articol de Roussy de Sales (poate Francezul, care în momentul de faţă, cunoaşte cel mai

bine această ţară şi vorbeşte despre ea cu multă inteligenţă) despre *Dragostea în America*. Teza lui de Roussy de Sales: a) In America dragostea, ca şi democraţia, este o problemă naţională. Ţara ar vrea ca amândouă să meargă în mod perfect. Ori ambele nu pot fi decât compromisuri. Desamăgire. b) America nu primeşte să fie dezamăgită. In orice lucru trebue „să existe un succes". Trebuie să fii un om de afaceri care „izbândeşte", o secretară care „izbândeşte" un soţ şi o soţie care „izbândesc". Şi în ce mod izbândeşti? Luând sfat dela un expert, America crede că totul se poate învăţa.

c) In dragoste, a găsit, de două zeci de ani un expert care e Freud. Până la Freud, suferea de abţineri puritane, care păreau fără leac. Dar iată în fine un sistem care dovedeşte că totul îţi va merge bine, dacă mama ta însărcinată, sau tatăl tău, sau doica ta, nu făcuseră vreo imprudenţă care te-ar fi infectat cu complexe.

Astea fiind zise perechile americane pornesc la vânătoarea complexelor şi cu privire la aceasta Roussy de Sales e foarte nostim:

„Cunosc o femee ai căror ochi lucesc de o virtuoasă mulţumire de câte ori a avut cu bărbatul ei o conversaţie adevărată, cu

inima deschisă, ceiace înseamnă, că ea l-a chinuit mai multe ore, sau luând lucrurile cât mai bine, l-a plictisit de moarte, expunându-i starea de plâns a relaţiilor lor conjugale.

După fiecare din aceste explicaţiuni periodice, e atât de mulţumită de ea însişi, că o povesteşte prietenelor sale, chiar coaforului:

„Dick şi cu mine am petrecut o noapte minunată. Am făcut o adevărată sforţare ca să descoperim adevărul unuia asupra celuilalt, sau cel puţin, în ceiace mă priveşte am făcut acest efort. Şi cred într'adevăr că pentru căsnicia noastră, am stabilit baze noi. Este o uşurare uimitoare". Totuşi bietul Dick, dacă e de faţă, oftează, istovit, şi îi pare rău de noaptea fără somn..."

Cetind această satiră prea plină de adevăr, te gândeşti la versurile lui Meredith:

They each applied to each this fatal knife
Deep questioning, that leads to endless strife...

Când am susţinut în „*Instinctul Fericirii*" că în oarecari conflicte sentimentale, dureroase, tăcerea este singura soluţie a problemei, mulţi cititori şi mai ales cetitoare,

au protestat. Dar bietul Dick cu siguranță mi-ar da dreptate.

2 Martie. Este imposibil să nu admiri sforțarea uriașă care a fost făcută de America, de cincizeci de ani, ca să dobândească o cultură artistică; este deasemeni imposibil să nu recunoști că rezultatele acestei sforțări sunt remarcabile.

Un amator de muzică este azi mult mai fericit la New-York, decât în oricare alt oraș din lume. Simone, care a fost la Beyreuth, îmi spune că reprezentațiile wagneriene dela Metropolitan Opera, cu Flagstad și Melchior, sunt cele mai bune pe care le-a auzit vreodată. Am fost să ascultăm la auditoriul dela National Broadcasting corporation, pe Bruno Walter, care conducea simfonia Fantastică a lui Berlioz. Era sublim.

Un popor hrănit de perfecțiune, dobândește un gust din ce în ce mai sigur.

Educația muzicală a poporului american face progrese rapide. Străinul, bucuros răuvoitor, începe prin a spune: „Ei se duc la concerte sau la operă, pentrucă e la modă".

Dar este repede convins de greșeala lui. Uriașa gloată, care la Metropolitan, stă în picioare în tot timpul reprezentației lui *Tristan* sau a lui *Siegfried*, acești tineri entu-

ziaști care, un sfert de oră după terminarea spectacolului, aplaudă încă și refuză să plece, nu se duc acolo numai ca să fie văzuți. Aceste frumoase reprezentații sunt transmise la milioane de auditori, prin radio. Sâmbăta dimineață, Schelling dă la New-York frumoasele sale concerte pentru copii, unde aceștia învață de foarte tineri, să iubească și să înțeleagă muzica.

New-York nu este în America din punctul acesta de vedere un oraș excepțional. La Boston, la Philadelphia, la Chicago, se găsesc orchestre minunate (adaug aici o notă scrisă o lună mai târziu: la Dalles (Texas) locuitorii mi-au spus, nu fără oarecare mândrie, că Metropolitanul trebuia să vie să dea câteva reprezentații. Frizerul hotelului meu, pe când mă bărbierea, îmi spune: Ști'i domnule, că vom avea aici opera din Newyork? Am luat locuri, sunt foarte scumpe, dar la urma urmei, nu e altă plăcere mai mare...

„Numai că găsesc că Metropolitanul nu-și joacă în totul, rolul său. Nu ne trimite nici pe Melchior, nici pe Lily Pons, nici pe Kisrten Flagstad". Eu întreb:

— Dar le cunoști vocea?

— Bine 'nțeles îmi spuse el, (prin radio și prin discuri.)

Da, într'adevăr, n'ai putea să te îndoești. Dragostea de muzică este aici autentică la

un mare număr de ființe. Dragostea de picturi nu este mai puțin vie, și chiar aici, progresele gustului sunt rapide.

Inainte vreme, muzeele americane trebuiau să suporte toanele oamenilor care se îmbogățeau. Cutare colecție, în care capod'operile se amestecau cu ororile, era expusă în întregime pentrucă donatorul ceruse să nu fie împărțită. Pe pereții caselor milionarilor, se vedeau copii sau falșuri. Se întâmplă încă, aici ca în alte părți, ca un îmbogățit de curând să arate cu mândrie un Rembrandt sau un Raphael care sunt aduse dela Hala de purici. Dar asta se întâmplă rar. Muzee și mari colecții particulare sunt administrate de conservatori foarte învățați. Nu se poate închipui nimic mai rafinat, ca de exemplu, prezentarea colecției Frick.

Puține tablouri, toate admirabile dela acele ale lui Fragonard de Grasse până la cele trei Vermeer care sunt cele mai frumoase din lume; o casă sobră și bine mobilată, totdeauna, plină de flori proaspete, concerte, conferințe... „Aici totul nu este decât ordine și frumusețe".

După cum marii negustori din Florența fuseseră primii cărora să le placă pictorii din Quattrocento, tot astfel, marii negustori din Newyork, din Philadelphia, din Chicago, au fost primii să înțeleagă pictura timpului nostru. Dar a început să le placă pictura franceză într'un timp când Francezilor nu le plăcea deloc. Trebue să vii în America ca să cunoști bine această strălucitoare perioadă, în care Renoir, Deqas, Manet, Boudin, Cézanne au făcut din Franța o țară atât de mare în ochii pictorilor, ca Italia în timpul Renașterii sau ca Olanda în secolul al șaptesprezecelea.

(Aici din nou, după călătoria mea adaug o notă: nu numai în marile orașe care posedă un muzeu s'a făcut o sforțare să se pună sub ochii publicului pictura cea mai bună. In Oklahoma, stat tânăr, am cunoscut pe un profesor, critic de artă, care formase o colecție de reproducții, în culori, foarte exacte ale celor mai bune tablouri expresioniste, și care mergea din orășel în orășel, expunându-le, comentându-le și formând pe cât putea de bine gustul vizitatorilor).

Un nou muzeu s'a deschis la New-York. Se numește „Les Cloîtres", este un muzeu de artă medievală franceză. Povestea îi este ciudată. Pe malul Hudsonului era un parc frumos fiind o proprietate particulară. D-l Rockfeller dori să-l cumpere și să-l doneze New-York-ezilor. Un tânăr învățat american, crescut la Sorbona mare admirator al Evului Mediu dela noi, concepu un proect de a

transporta acolo, anumite monumente care, spunea el din lipsă de bani cădeau în ruină. El desenă un plan, pregăti machete, rugă pe D-l Rokefeller să-i acorde o întrevedere și îi expuse proectul său. D-l Rockefeller îl întrebă la cât se ridicau aceste cheltueli; trebuiau câteva milioane de dolari „*go ahead*" spuse el. Astăzi muzeul terminat domină valea Hudsonului.

O asemenea întreprindere inspira, *a priori*, mari temeri. Să se transporte piatră cu piatră, să se reconstruiască schituri, o sală capitulară, în care să expui obiecte, este oare posibil fără mari greșeli de gust? Nu e mai bine să lași un monument să moară de moartea sa naturală, în locurile pentru care el a fost construit decât să-l strămuți? De fapt Francezii care au vizitat „Schiturile" (printre care unii erau specialiști) nu au fost prost impresionați.

Muzeul conține statui puține dar minunate o singură serie de tapițerii dar este aceea a Licornei, și în ceeace privește „Schiturile", ele au fost reconstruite cu atâta îngrijire, că pietatea a fost împinsă până acolo încât s'au adus din Franța plantele pe care călugării le semănau în grădinile lor. Nu cred să fi fost posibil să se arate mai bine într'o țară atât de îndepărtată și atât de deosebită, arta medievală franceză

Pentrucă am început cu seria laudelor vreau să spun deasemenea că într'un timp în care devine aproape imposibil să editezi în Europa cărți frumoase unii dintre ilustratorii noștri au găsit de lucru în America. Un grup de bibliofili (Limited Editions Club) publică colecții care cuprind capod'opere, și așa de bine imprimate încât pot fi dorite de cei mai exigenți. Cărțile franceze ocupă un mare loc în această producție. O colecție a celor zece mai însemnate romane franceze va apare, colecție care va cuprinde: la *Princesse de Clèves* (cu o prefață de Jean Cocteau), *Manon Lescaut* (cu o prefață de Abel Herman) *Liaisons dangereuses* (cu o prefață de André Gide) *Chartreuse de Parme* (cu o prefață de Giraudoux) *Père Goriot* (cu o prefață de Mauriac) *Germinal* (cu o prefață de Montherlant), *Candide* (cu o prefață de Morand), *Une vie* (cu o prefață de Jaloux), *Madame Bovary* (cu o prefață de Lacretelle) etc.

Toate acestea sunt cu siguranță lăudabile. Paul Morand prezicea odinioară că, cultura gonită din Europa se va adăposti într'o zi într'o insulă stâncoasă din Manhattan. Câteva ziare americane afirmă că această zi de glorie pentru America și de decădere pentru Europa a sosit. Cu toată simpatia pe care o am pentru țara lor și cu toate progre-

sele incontestabile pe care le-am descris nu gândesc ca ei și iată dece:

a) Puterea creatoare a Europei va rămâne, mi se pare, superioară celei a Statelor Unite. Americanii construesc muzee minunate dar mai ales opere europene populează aceste muzee. Ei au, la Metropolitan cea mai bună orchestră și cei mai perfecți coriști din lumea întreagă, dar dramele lirice care sunt reprezentate acolo nu au fost compuse de Americani. La care ei ar putea răspunde că Europa, are desigur de partea ei avantajul duratei, dar că în fond, țara lor este de cultură engleză și franceză la origină că pelerinii lui *Mayflower* aduceau cu ei amintirile și tradițiile Europei. E adevărat totuși, chiar în ceeace privește timpul prezent, că Europa merită încă să-și păstreze prestigiul. Firește că Statele Unite au azi muzicanți, sculptori, pictori de talent, dar acești artiști, ei înșăși, recunosc pe europeni drept profesorii lor.

b) Gustul prea viu al noutăței și al originalității distruge uneori, în America, bunul gust. Publicul american se obosește de lucruri și de ființe cu o repeziciune uimitoare. Francezii și Englezii crescuți în respectul clasicilor, adânciți din copilărie în trecutul omenirei, sunt asemuitori vaselor a căror chilă este adâncă, sau iceberg-urilor

a căror parte scufundată este mai înaltă decât partea care se vede; aceasta dă naștere la minți destul de stabile și la un public care păcătuește, mai ales printr'un exces conservator. Gustul american este foarte schimbător. Ingerul Bizarului, despre care vorbește Pöe, pare aici atotputernic. Ceiace produce mirare este respectat. Criticilor le e teamă să nu jignească frumusețea necunoscută, scrupul adorabil, dar le e teamă deasemeni să laude frumusețea clasică, scrupul de condamnat. Mărinimia miliardarilor ocrotitori ai artelor frumoase, prețioasă când un Rockfeller construește schiturile, sau un Mellon muzeul din Washington, este de temut când un Rege al Manganului din motive sentimentale, se îndrăgostește de pictura cea mai nebunească și cea mai puțin sinceră.

3 Martie. W. P. A. (*Works Progress Administration*). Am cumpărat azi dimineață câteva din ghidurile editate de această ciudată administrație: cel despre Massachusetts, despre Iowa, despre Minnesotta, state prin care trebue să trec. Găsesc aceste ghiduri bine făcute, ingenios ilustrate, pline de un miez substanțial și o spusei prietenilor mei americani. Unora dintre ei le provoc chiar mâ-

nie, pentrucă W. P. A.-ul face parte din *New Deal*, şi este chiar unul din elementele lui cele mai dăunătoare, după afirmaţia lor. In tot cazul, spun eu, fapt este că aceste ghiduri sunt foarte bune şi că nimic asemănător nu se găsea în ţara voastră... Şi mi se spune deasemeni că reprezentaţia *Mikadoului*, dată de trupa W. P. A. era destul de reuşită.

— Poate, îmi spune G. M. un înflăcărat antirooseveltian, dar dacă guvernul francez ar fi cheltuit milioane de dolari ca să dea naştere, după câţiva ani, la un ghid al Coreziei şi la o reprezentaţie onorabilă a *Frumoasei Elena*, dumneavoastră contribuabilii, aţi protesta şi aţi avea dreptate.

— Dar într'adevăr s'au cheltuit milioane de dolari pentru aceasta?

— Habar nu aveţi, spuse el cu pasiune, de metodele de lucru ale W. P. A.... Dacă vedeţi pe un şantier lucrători nemişcaţi, rezemaţi de lopeţile lor şi trăncănind, este un şantier al W. P. A.-ului... Sute de intelectuali au fost strânşi din fiecare state, ca să compună aceste ghiduri pe care le admiraţi. Aproape toţi erau inapţi pentru acest fel de lucru. Dacă gândeau bine, adică la fel cu Administraţia, ei au continuat să primească salariile, cu toată incapacitatea lor. La Washington, direcţia serviciilor, încre-

dinţată unor tineri capricioşi, a schimbat de douăzeci de ori planul ghidurilor. Au obligat să se reînceapă, cu preţul unor mari cheltueli, lucrări terminate. Ce-i păsa? Ea dispunea de fonduri nemărginite. Ţinea numai ca în fiecare ghid, organizaţiile lucrătorilor, să fie lăudate şi camerile de comerţ trecute sub tăcere. A îngăduit ca beneficiarii să formeze o WorkersAliance (alianţa lucrătorilor) atât de puternică, încât devenise imposibil să dai afară un incapabil sau indisciplinat...

Rezultatul a fost că, aceste ghiduri, ca să-şi poată ajunge scopul, să fie încredinţată publicarea lor unor editori profesionişti; au adus cheltueli de redacţie care, pentru orice întreprindere supusă condiţiunilor târgului, ar fi făcut să devină imposibilă vânzarea... Un şomer intelectual care lucrează pentru W. P. A. ajunge să coste pe Stat mai mult decât pe timpul când primea doar un ajutor.

— Noi descoperisem chiar din 1848, îi spun eu, că atelierele naţionale sunt periculoase.

— Atunci, dece dracu îmi lauzi aceste ghiduri? spuse el.

Fictionize your self. — Este titlul unui a-

nunț pe care abia l'am cetit: *„Cetiți romane ca să vă regăsiți în ele, dar chipul vostru nu este niciodată înlocmai. Un romancier se oferă să vă trimeată cu prima poștă o nuvelă inedită al cărui erou sau eroină, veți fi dumneavoastră. Trimeteți un dollar, o fotografie, o schiță a caracterului dumneavoastră cutia poștală 199 C."* Iată recordul evadării. Cine spunea că America este țara producției în serie? Acesta e romanul făcut pe măsură. Adevărul este, îmi închipui că trei sau patru modele îmbracă toate înfățișările de viață romanțată.

I

Cea mai frumoasă. O scrisoare a fost adresată „celei mai frumoase fete din Kansas City", Poșta, cinstită, a căutat să distribue această scrisoare și după cercetări amănunțite a dat-o Miss-ei Virginia Barker. Cetirea scrisoarei a dovedit că Miss Virginia Barker era într'adevăr destinatara. Paris răpitorul Elenei, eroul lui Omer nu mai e cioban ci factor poștal.

Câteva legende din Newyorker (jurnal ilustrat) „Fiul meu este un Roșu" spuse stăpâna casei sunând pe fecior: „spune că în-

tr'o zi voi apăsa pe acest buton și că nimeni nu va veni".

„Mama spuse doicei, că vrea ca el să învețe numai primele elemente ale mersului; el va avea toată viața automobile".

— „Henry mă va lua să facem ocolul lumei, spuse tânăra femee, dar mi-ar place mai mult să merg în altă parte".

— „Considerând faptul, a făcut o foarte bună predică. Este foarte greu să nu jignești oamenica noi" spuse gentlemanul cu joben, pe când pleca dela Biserică cu soția lui.

Iată desenatori foarte prost intenționați.

4 Martie. Constituția. America a serbat azi a o sută cincizecea aniversare a constituției sale. Președintele a ținut un discurs frumos asupra fidelității Statelor Unite către libertățile lor. După el, principiul esențial, este dreptul, pe care îl au cetățenii să aleagă la intervale destul de apropiate noi reprezentanți și un nou Președinte.

„Asta este, a spus el, cea mai mare diferență între ceeace se cheamă azi democrație și celelalte forme de guvernare, cari deși ni se par noi, sunt pe dea'ntregul învechite, fiindcă ele constitue o întoarcere la sistemul puterii autocratice, căruia i s'a opus cu suc-

ces, de mai multe secole, sistemul de reprezentare.

Astăzi Statele Unite și alte multe țări cu acelaș regim ca ele, nu vor lăsa să prindă ideea că suntem la capătul puterilor și că am vedea cu ochi favorabili reîntoarcerea la forme de guvernământ care au dovedit timp de două mii de ani tirania și nestabilitatea lor".

Ar trebui, cred, să complecteze aceasta cu ideile care ni le expunea, acum câteva săptămâni, la Sorbona, profesorul Ernest Barker dela Universitatea din Cambridge. O țară nu este câtuși de puțin liberă, cam așa spunea Barker, pentrucă sub forma alegerilor a referendumului sau a plebiscitului, cetățenii săi pot să voteze. Dacă în acelaș timp un guvern își desvoltă arta, acum atât de perfecționată a sugestiei masive și a publicității politice, dacă el dispune de presă, de megafoane, de radio, dacă el are monopolul formării tineretului, atunci degeaba dreptul votului îi vor da Poporului iluzia puterii. Libertatea nu va fi mai puțin moartă. Metoda engleză este cu totul diferită. Ea presupune o deliberare comună a oamenilor care profesează opinii opuse, acceptarea tuturor a unor anumite reguli de desbatere, o supunere voluntară a minorității deciziilor majorității. Intr'un

cuvânt, presupune existența unei „opoziții" recunoscută, tolerată și tolerantă.

Istoria Imperiului Britanic, al Statelor Unite, prosperitatea Elveției, a Olandei, a țărilor Scandinave o dovedesc îndeajuns.

Ca această metodă, această alternare a partidelor, această încredere mutuală să poată da rezultate bune, este important să se înțeleagă clar, că aceste succese, și această prosperitate cer anumite calități, fără de care libertatea ar putea deveni un pericol de moarte. Pentruca un regim de discuție liberă să poată supraviețui, trebue și este deajuns: *1) ca partidele să considere existența națiunei ca mai însemnată, decât a lor proprie, și să fie gata* să-și lase certurile lor la o parte, când țara are nevoie de unire; 2) *ca raporturile între majoritate și minoritate să fie astfel, încât minoritatea să nu fie nicidecum speriată văzându-și adversarii ajungând la putere;* 3) *ca în perioadele în care rapiditatea acțiunei devine un factor esențial, democrația să aibă curajul, să suspende provizoriu,* cum făceau Romanii, jocul unor anumite instituțiuni.

Dacă aceste condițiuni sunt îndeplinite democrația liberală și parlamentară este un regim viabil; în cazul contrar, ea este un regim condamnat.

Iată, cred eu, ce trebuie să ai curajul să

spui, țărilor libere, și ceeace dealtfel, un Daladier are curajul să spuie Francezilor.

Slăbiciunea Statelor Unite, în acest moment atât de grav al istoriei lor ca și a noastră este, că pasiunile partizanilor în multe minți, trec aici peste interesul național și uman.

După cum ei torpilaseră Societatea Națiunilor, ca să-l răstoarne pe Wilson, câțiva senatori ar fi gata astăzi ca să facă imposibilă realegerea lui Roosevelt, să torpileze civilizația .Aseară, la o masă, vecina mea, o doamnă bătrrână agreabilă și chiar cultă, după ce mi-a vorbit îndelung de dragostea ei, pentru Franța, cu o finețe care dovedea sinceritatea ei, mi-a spus deodată: „Dar desigur, cu toată afecțiunea mea pentru țara voastră, sunt o *izolaționistă înverșunată*". Și cum mărturiseam că nu înțeleg: „Nu vedeți, îmi spuse ea, că dacă ne-am alătura de partea voastră, Roosevelt ar avea o mare șansă să fie ales pentru a treia oară. Doamnă ați merge atât de departe, îi spusei, până la a sacrifica țara mea și probabil a voastră, cu asemenea resentimente? Aș dori mai bine, spuse ea cu pasiune, să văd sărind planeta decât să-i dau acestui om un al treilea termen..." Mărturisire înspăimântătoare. Nu cred, dealtfel că bătrâna mea vecină să aibe cu

ea o majoritate, dar are un partid și este deja prea mult.

5 Martie. New-York. Tema Cenușăresei. Mi se pare că J. B. Priestley a fost acela care anul trecut însemna, în filmele americane, importanța și popularitatea „temei Cenușăresei". O fată tânără prost îmbrăcată, prost pieptănată, lua parte fără invidie, dar cu tristețe, la triumful surorilor ei mai fericite. Deodată Făt-Frumos, cunoscut șef de orchestră, regisor dibaci, mare om de afaceri, descoperă că Miss Deanna Cenușăreasa, dactilografa sa, este cea mai mare cântăreață, cea mai mare actriță sau cea mai mare desenatoare a acestor timpuri și gloria, printr'o schimbare de vedere urmează mizeriei, cum odinioară, în basmele din *O Mie și Una de Nopți*, cârpaciul devenea Sultan.

Basmele sunt totdeauna adevărate. In Orient era posibil, și chiar obișnuit, ca un cârpaciu să ajungă sultan și Lyautey a făcut această minune sub ochii mei. In America este un fapt că magicieni și zâne să fie gata, în fiecare dimineață, să transforme o manicuristă în cântăreață și autobuzul său în limuzină.

Cadrele sociale sunt aici mai puțin dure

ca în altă parte, generozitatea mai spectaculoasă, succesul mai fulgerător. In momentul sosirei, străinul are deseori impresia că este plimbat pe un covor fermecat de către un geniu binevoitor. Unii Americani şi-au asumat chiar ca sarcină continuă, căutarea cenuşăreselor. Astfel că într'o seară, prieteni Americani ne-au luat cu ei, să vedem acel ciudat spectacol care este *Ora Amatorilor a Majorului Bowes*.

Scena se petrece în studioul emiţător al unui post de radio. Sunt o mie de spectatori. Ca'n toate programele radioului american, acesta este o distracţie oferită de o casă de comerţ. Majorul Bowes lucrează pentru automobilele C... Listele de venituri publicate de autorităţile fiscale, ne aduc la cunoştinţă că el câştigă patru sute cinci zeci de mii de dolari pe an (şaptesprezece milioane de franci). Orice om sau femee care crede că are voce, calităţi de actor, de dansator, de muzicant, îi poate scrie. Dacă scrisoarea e interesantă, ea va primi un răspuns, care îi va oferi o întâlnire şi o condiţie. Printre miile de candidaţi care se propun astfel în fiecare săptămână, doisprezece sau cincisprezece sunt aleşi ca să fie prezentaţi „după talent" publicului american.

Se vede deci apărând pe scenă, în faţa

microfonului un tânăr necunoscut. Cum te cheamă? întreabă Majorul Bowes. John Hewitt — şi cu ce te ocupi în viaţă John? Sunt lucrător la un şantier de construcţie, domnule, Major. Dar şi cânţi? Cânt pentru plăcerea mea, dar nu am luat niciodată lecţii. Ai vrea să iei?

— Nimic nu doresc mai mult, domnule Major... Muzica e toată viaţa mea. Bine, o să ne cânţi ceva şi dacă vocea dumitale merită, o să-ţi găsim un profesor. John cântă deci şi treizeci de milioane de Americani îl ascultă, fiindcă această Oră a Amatorilor, are cel mai mare succes.

John are o foarte frumoasă voce, naturală, de bariton. Abea a terminat că telefoane aprobatoare se succed în subsolurile teatrului, unde peste o sută de telefoniste sunt gata să primească apelurile sosite din toate Statele Americii. Inainte de sfârşitul şedinţei, Majorul Bowes va anunţa că maestrul Angelo Tirani, dela opera din B... se oferă să-l ia pe John, ca elev, în mod gratuit. Iată fără îndoială o viaţă schimbată.

Astfel pe această scenă mică, în două minute se crează gloriile viitoare. Patru copii negri, minunaţi muzicieni, au un astfel de succes încât, Cotton Club, celebru local de noapte newyorkez, îi angajează imediat, prin telefon. O fetiţă mică plină de haz şi de

Shirley Temple, este cerută
grație, o nouă „bandă de încer-
de Hollywood pentru o curent
care”. Publicul, care este ținut în
de voturile sosite prin telefon, ia parte la
bucuria triumfătorilor. Mai mulți artiști
sunt angajați chiar de Majorul Bowes, care
dirijează mai multe turneuri.
Fără îndoială că aceste lucruri sunt po-
sibile și în Europa, și am văzut la noi
de mai multe ori destinul unui tânăr scri-
itor schimbat în câteva secunde prin
votul unui juriu. Dar loviturile de teatru
într'o țară bătrână, sunt mai puțin strălu-
citoare și nu se vede ca o națiune întreagă să
se bucure atâta, să le pregătească și să le
observe. Aici nu numai că, basmul este po-
sibil, dar el este chiar esența vieții. Cenu-
șăreasa devenită *prima donna*, se va tran-
sforma într'o nașă feerică și va da la rân-
dul ei milioane de dolari ca să ajute cenușă-
resele generației următoare să iasă din do-
vleacul lor. Newyork, Chicago,, Boston sunt
orașe pline de colțuri murdare și adăpos-
tesc mizerii îngrozitoare, dar din fiecare o-
raș american, în fiecare seară, se ridică vo-
cea Scheherazadei care spune povești mân-
gâetoare și adevărate.
Câțiva Americani deplâng această senti-
mentalitate. „Este nesănătos, spun ei, să dai
unei țări, așa cum facem noi, această ab-

surdă încredere în fericire. Ar fi mai
bună, realitatea tristă a filmelor voastre
franceze, această viață meschină și fără spe-
ranță, a locuitorilor *Hotelului din Nord*. A-
ceasta e mai exact, mai curagios și mai o-
menesc”. Dar cei cari vorbesc așa sunt po-
eți, sau critici dela Newyork câștigați de
dezamăgirea europeană. Restul Americii cere
basme.

6 Martie. Părăsind Newyorkul pentru Phi-
ladelphia, trenul trece pe lângă Princeton,
unde am fost atât de fericiți. Aducerile a-
minte sunt surprinzătoare. De nouă ani, nu
mă gândisem măcar o singură dată la sta-
țiile acestei linii, odinioară atât de cunos-
cute. Astăzi fiecare imagine, fără nici o greu-
tate, evocă pe acea care va urma. Zărind
zgârie norii dela Newyork, cred că voi des-
coperi în curând străzile joase ale Elisa-
bethei și parcurile de mașini, care nu știu
dece, în acest orășel, par populate de mii
de mașini. Și iată într'adevăr Elizabeth,
care rămâne exact ceeace mă așteptam. Câ-
teva minute înainte de Princenton, aștept
Plainsboro, câmpiile și vacile sale,, care mă
vesteau odinioară că venise momentul să-mi
pui pardesiul. Și iată, credinciosul Plain-
sboro. In depărtare turnul lui *Graduate
College* și silueta încețoșată a Princento-

nului drag. In curând vom fi la Trenton, capitala New-Jersey-ului, pe al cărui pod stă scris cu litere uriaşe: „*Trenton makes the world takes*" (Trentonul face şi lumea ia).

N'am văzut niciodată ceeace „face" Trenton şi ceeace Universul docil, voeşte să ia. Această persistenţă a milioanelor de imagini a fost totdeauna pentru mine, unul din cele mai temeinice motive să cred în spirit deosebit de materie. Nu se poate nici măcar concepe mecanismul care, într'un creer omenesc, ar clasa aceste fişe atât de numeroase ca lobii de vis ai ţărmului. Bergson, în *Materie şi Memorie,* a arătat, mi se pare în mod admirabil, pentruce memoria este cu totul altceva decât o funcţiune a creerului..

Un negru îmbrăcat în alb, trece anunţând prânzul. Cu un gong care are sunetul dulce ca o chitară hawaiană, el scoate câteva note, dulci urcânde, care se opresc pe cea sensibilă. Apelul e discret, plăcut, eficace. Căci un instinct muzical îmbie auditoriul să urmeze instrumentul acestei melodii necomplete, ca să obţii nota tonică. Pe când mănânc, citesc (mai curând recitesc) Moby Dick, a lui Herman Melville. Sunt mirat să nu-l văd pe Melville clasat mai sus în manualele de literatură americană.

Este un admirabil scriitor, şi *Moby Dick,*

una din marile cărţi ale umanităţii. Ca şi în Kipling, cu care se aseamănă prin multe trăsături, regăseşti în Melville toată poezia sălbatecă şi religioasă din romanele scrise de oameni hrăniţi cu Biblia. Timp îndelungat, adulţii au socotit pe *Moby Dick* ca o a doua *Insulă a comorilor.* Ei au dat cartea copiilor cum le dădeau *Călătoriile lui Gulliver.*

Ce era asta la urma urmei? O poveste de vânătoare de balene, o descriere adesea amuzantă, uneori tragică, a ceia ce este viaţa echipajului pe un vas, pescuitor de balene, drama luptei angajate de căpitanul Ahab, depe vasul *Pequod,* împotriva fioroasei balene albe care este Moby Dick. E adevărat asta e Moby Dyck, şi le place băeţilor, dar este şi cel mai straniu şi cel mai dur dintre simboluri. Căci Balena Albă, monstrul orb, nu e altceva, decât Spiritul Răului. Căpitanul Ahab nebun de mânie, îndârjit contra oricărei prudenţe în urmărirea după bestie, este sufletul Puritanului plecând la războiu împotriva Păcatului. Ori monstrul orb triumfă şi demonul face să se răstoarne spiritul Dreptăţii înfometat de răzbunare, de purificare. Căpitanul sufletelor, ca acel al corpurilor îşi antrenează echipagiul la moarte, şi marele giulgiu al mării acopere eroii învinşi.

Coincidență: la începutul lui *Moby Dick*, este o predică frumoasă pe care o propovăduește pescuitorilor de balene un preot Mapple, și pentru care el a luat ca text, cum se putea aștepta: „Și Dumnezeu făcu un pește mare care înghiți pe Jonas...” In această predică Melville a reușit ceeace și Kipling a realizat minunat într'o poveste despre Sf. Pavel în Mediterana, ceiace Claudel a făcut într'un monolog a lui Pi at din Pont. Vreau să spun o transpunere în vorbirea și viața modernă a unei drame sfinte. Deodată istoria lui Jonas, care nu mă interesase niciodată, mi-a părut foarte frumoasă și am dorit s'o recitesc în Biblie.

Ori intrând în camera care îmi fusese rezervată, la hotelul din Philadelphia găsesc o Biblie, „oferită de Gedeoni”, societate care are ca scop „să plaseze un exemplar din Scripturi în fiecare cameră de hotel, să readucă la Dumnezeu, voiajorii de comerț.

Citesc cartea lui Jonas, foarte scurtă, și mă minunez de măreția epică a povestirii și de simplicitatea directă a tonului ... Răsfoesc prefața Gedeonilor: „Dacă ești singur și descurajat citește Psalmi 23 și 27. Dacă, în timpul zilei afacerile ți au fost proaste, citește psalmul 37. Dacă ești dornic de un somn liniștit citește psalmul 120”.

Sunt singur și dacă nu descurajat, cel puțin neliniștit; citesc psalmul 27: „,1. Voi striga către Tine, Doamne; Nu păstra tăcerea față de mine, o Doamne, ca nu cumva dacă refuzi să-mi răspunzi, să nu fiu asemenea celor care se coboară în mormânt.

„2. Indeplinește, Doamne, cererea mea umilă, când te rog, când îmi ridic mâinile către templul tău sfânt.

„,3. Nu mă duce cu cei ce păcătuesc, și nu mă pierde cu cei care fac nelegiuiri.

„4. Care vorbesc de pace cu aproapele lor și care în inima lor, nu se gândesc de cât să facă rău.

„5. Intoarce-le după faptele lor, și după răutatea gândurilor lor.

„6. Tratează-i după faptele pe care le merită mâinile lor și dă-le răsplata cuvenită.

„7. Pentrucă ei n'au înțeles lucrările Domnului și lucrările mâinilor sale, îi vei distruge și nu îi vei mai reînvia.

„12. Doamne, salvează poporul tău și binecuvântează moștenirea ta; condu-i și înalță-i până la eternitate”.

Este adevărat că acest text este sublim. Mulțumesc, Gedeon.

7 *Martie Boston.* Am primit să viu la

Boston să vorbesc pentru Waldensian Aid Society (Societatea Valdenziană de Binefacere). Dece această societate Valdenziană în Massachusetts? Pentrucă provine dela Pierre Valdo, negustor din Lyon, care în secolul al XII-lea a împărţit bunurile săracilor ca să trăiască de acum încolo ca un adevărat creştin... *Despre rolul misticei lyoneze în Noua Anglie.* O să trebuiască să sugerez acest frumos subiect de teză, lui Morize, pentru unul din studenţii săi dela Harvard.

Am cetit în tren un roman încântător despre viaţa Bostonului, *The late George Apley* de Marquand. Iată unul din cele mai civilizate romane americane din aceşti ultimi ani. Aparţine unei tradiţii engleze a lui Jene Austen şi Thackeray. Humorul este îmbinat cu acea notă de gingăşie,, care singură poate să-i dea toată graţia. Printre rândurile acestei cărţi afectuoase şi ironice, întrevăd familiile nobile din Boston, foarte asemănătoare cu cele din Rouen, din Lille sau din Lyon. Această identitate este un lucru ciudat al seniorilor textilelor din toate ţările şi continentele. La Masschusetts ca şi în Yorkshire, se regăsesc trăsăturile, pe care am încercat să le descriu în *Bernard Quesnay*, un devotament al afacerilor care trece peste egoismul persoanelor o mândrie nemărginită, siguranţa de a aparţine unei tag-

me diriguitoare, gustul lucrurilor frumoase, dispreţul lăudăroşeniei şi chiar prefăcătoria simplităţii, un respect constant faţă de opinia publică locală, o mare indiferenţă faţă de judecăţile dela Paris, Londra sau New-York.

Eroul din cartea lui Marquand, om al Bostonului, este adânc supărat când fiul său se duce să trăiască la New-York, după cum la noi, un om din Nord care reuşeşte la Paris se vede tratat ca dezertor de întreprinderea de textile. Un avocat din Boston căruia îi vorbeam de această carte mi-a răspuns cu gravitate: „Eu, dacă fiul meu ar vrea să trăiască la New-York, nu m'aş opune, dar mi-ar pare rău".

Eleonor P... care m'a poftit la masă, locueşte după cum se cuvine, o căsuţă din Beacon Street.

Ştiu bine că Beacon Hill nu este tot Bostonul şi că aici este şi un oraş irlandez, un oraş de negri, dar aşa cum este, acest colţ al bătrânei Anglii, coloniale, este fermecător. Aici cele mai multe case sunt vechi. Tindele lor albe sunt susţinute de coloane variate şi graţioase: fiarele balcoanelor sunt lucrate cu gust; locuitorii lor posedă tablouri frumoase, biblioteci minunate şi automobile antice. Portretiştii din Boston, dela Copley la Gilbert Stuart, au fost artişti mari

După masă, cer să mă duc să fac o plimbare la Concord, acest orăşel, foarte apropiat de Boston, unde a trăit, în vârsta de aur a Noii Anglii, o întreagă şcoală de moralişti şi de romancieri. Plimbarea mă încântă. Concord este unul din acele locuri unde ai vrea să trăeşti cum au făcut Emerson, Hawthorne, Thoreau, Alcott şi fiica lui, Louise, autorul cărţii *Little Women*. Casa Alcott pare foarte sărăcăcioasă. Te gândeşti la cuvintele Louisei Alcott despre tatăl său: „Un filozof este un balon pe care familia încearcă în van să-l readucă pe pământ agăţându-se de cabluri". In apropierea eleşteului dela Walden, în 1845, pentru douăzeci şi opt de dolari, Thoreau cu securea familiei Alcott, îşi clădi singur coliba.

Frumuseţea şi farmecul Concord-ului sunt greu de definit. Sunt făcute dintr'un amestec de rafinament şi de rusticitate. Biserica monumentele publice, casele particulare sunt clădite din materiale destul de sărăcăcioase, dar liniile lor curate, evocă o civilizaţie veche. Noua Anglie a fost în secolul XIX-lea, un centru de cultură, demnă de cele mai ilustre. Era timpul, îmi povesteşte un bătrân Bostonian, când, vorbind cu un prieten, într'o trăsură condusă de un fermier, i se întâmplă să spună „cum scrie Montaigne"

şi să citeze o frază. La care fermierul întorcându-se răspunse cu un aer de dojană: „Nu este Montaigne care a scris aceasta ci Montesquieu". Iţi poţi închipui, care a fost şocul puternic şi dureros care se produse puţin mai târziu, între această Americă în întregime europeană şi noua Americă a pionerilor. Thoreau asigură legătura. Om cultivat care alegea să trăiască în locuri inculte, sihastru al pădurilor care îşi aşezase sihăstria la doi paşi de casa prietenilor săi, Rousseau-ul acestor enciclopedişti.

Citesc cu plăcere pe Thoreau. El propovădueşte fericirea unei vieţi simple şi zădărnicia călătoriilor: „Cum să speri, cu atâta înfocare să lucrezi o viaţă întreagă ca să cunoşti în întregime peste şase mii de kilometrii pătraţi de pământ şi dacă nu-ţi poţi cunoaşte propriul tău colţ, dece să explorezi lumea întreagă?" când prietenii săi, au încercat să-l aducă în Europa. „Dece să câştig Europa, dacă e vorba să pierd Concord-ul?" spuse el. Aceşti oameni care au fugit de orice societate, sunt pentru mine exemple destul de periculoase. Ei îmi inspiră totdeauna o dorinţă pasionată să fac la fel, dorinţă pe care o cred nesănătoasă şi laşă. Ce greutate este să trăeşti bine în singurătate?

„Ceeace este important, cam aşa spunea

împăratul filozof *Marcu Aureliu,* este să fii un înţelept în mijlocul afacerilor şi chiar pe tron.

8 Martie. Dela Boston la Cincinnati prin New-York.

Pentru a drena traficul, călătorii vin la calea ferată dintre Baltimore şi Ohio, al cărui terminus este pe malul opus al râului Hudson, în camion şi ferry-boat. Pe când ferry-boatul alunecă încet pe râu, eu admir New-Yorkul medieval ale cărui turnuri sunt în dimineaţa aceasta acoperite cu un fum alb. Incrucişăm vapoare stranii cu forme învechite care par să iasă dntr'o carte cu gravuri romantice a lui Dickens, despre America. Un remorcher îndrăcit negru şi roşu se învârteşte în jurul nostru. Sirene răguşite ne gonesc spre ţărm. In tren, am citit toată ziua o carte foarte bună despre Noua Anglie: The *Flowering of New-England*. Este un fel de biografie colectivă analoagă cu ceeace aş fi dorit să fac pentru pre-raphaelişti.

Judecători federali. Controlorii trenurilor de noapte, grupaţi câte trei în hallurile gărilor, aşezaţi în spatele unui tribunal, aşteaptă călătorii. Mă tem totdeauna, prezentându-mă timid în faţa lor, că Minos, Eaque şi Rhadamante să nu-mi refuze intrarea în Infern... In trenurile americane, totdeauna un bătrân conductor cu părul alb, este urmat de un tânăr conductor bucălat şi respectuos, după cum bătrânii mistreţi sunt urmaţi de un tânăr pui de mistreţ sau după cum în Proust, Françoise şi cu valetul său.

9 Martie. — Cincinati. In această după amiază trebue să vorbesc într'un Club de femei. Dimineaţa este senină, timpul plăcut; ies şi merg drept înainte, la întâmplare. Plimbarea mea mă duce într'o piaţă mică foarte drăguţă. Băncile de sub pomi mi-amintesc de aleele unui oarecare oraş francez de provincie. Dece se scrie atât de des că toate oraşele americane se aseamănă? Nu e nimic mai fals. Pe băncile aleei, bătrâni îşi citesc ziarul. Mici case bătrâneşti, case de cărămidă roşie cu tinda albă, înconjoară piaţa. In dreapta băncii pe care m'am aşezat, se află o statue uriaşă a lui Lincoln, foarte frumoasă cu aerul său al Unchiului Sam romantic şi pustiit. Această statuie este aşezată direct pe pământ, fără piedestal, ceeace face un efect fericit: marele om coboară printre oameni. La stânga mea,

un monument mişcător ridicat în memoria unui caporal, Merril Lane Ricketts, mort în Franța în timpul răsboiului din 1914. O inscripție scurtă: „Filio Pater" şi un medalion. Acest tânăr avea o figură fermecătoare şi veselă. A murit la noi, pentru noi... „Filio Pater.." Se înțelege că teama îi face uneori pe Americani nedrepți. In fundul pieței, un muzeu mic, oferit oraşului de familia Taft, conține pânze minunate de Corot şi de Daubigny. Ducându-mă la club unde trebue să vorbesc, traversez un parc frumos de unde domini valea lui Ohio.

Şapte coline înconojară Roma. Cinci coline domina Cincinati. Oraşul dă, ca şi Boston, o asigurare a civilizației vechi şi solide.

10 Martie. — Détroit. Nu este nici un băiat francez care să nu cunoască numele de Détroit, pentrucă el este oraşul automobilului, al Fordului, al Cadillacului, al Chryslerului, al Packardului, al Dodgeului şi al celor sute de capote vestite. Dar mai ştiu ei că Détroit este al patrulea oraş al Statelor-Unite şi că el are mai mult de un milion şi jumătate de locuitori? Ştiu ei că este un oraş a cărui populație, dela 1880 până la 1920, s'a dublat la fiecare zece ani? Ştiu ei că este oraşul cel mai vechi al Americei de mijloc şi că a fost fondat

în 1701? Şi mai ales ştiu ei că este un oraş de origină franceză, fortăreață creată să apere pe francezii vânători de castori şi ca să domine lacul Erié, prin Antoine Laumet de la Mothe Cadillac în urma ordinului lui Pontchartrain?

Chiar numele de Détroit este un nume francez. Primul plan al oraşului a fost hotărît de obiceiul francez de a împărți câmpul şi grădinile în fâşii lungi de pământ perpendiculare pe râu. Multe familii păstrează aci nume franceze; la Détroit sunt Beaubien, Saint-Aubin, Navarre. Primul preot a fost un Francez, fratele Armand dela Richardie, care trebue să fie un nume din Périgord. Am citit în tren, pe când veneam aici, o istorie despre Détroit; ea începe cu o lungă povestire a luptelor dintre Francezi şi Indieni. Apoi Englezii, în timpul Războiului de şapte ani, ne luară oraşul şi la rândul lor, intrară în lupte cu triburile. Orice european care se aventura prea departe de forturi avea atunci marele noroc să-şi vadă pielea capului împodobind colecția şefului indian Pontiac, a cărui viață ar face un film excelent. Incă în 1812, Détroit a fost un câmp de bătălie, adversarii fiind de data aceasta, Americanii şi Englezii. La Primărie se pot vedea tunurile cu care marinarii au bombardat oraşul, depe lac.

Acest oraş vechi pare fără vechime. A-

ceasta este ușor de înțeles. Mai întâi, în 1805 el a ars în întregime, ceiace nu-i mai lăsă nici o urmă a trecutului său. Apoi el a crescut prea repede. Gazdele mele mă conduc la Uzinele Ford. Ca să ajungi acolo, traversezi cartiere imense și triste, unde căile ferate se întretae cu străzile. Pe tânărul profesor american care mă conduce, îl întreb: „Dar din punct de vedere spiritual din ce trăesc aceste două milioane de ființe omenești? Automobilul nu este în sine un scop. Cele opt hornuri ale uzinelor Ford nu înlocuesc o catedrală. Ce gândesc despre astea studenții voștri? Sunt foarte puțin religioși, spuse el. Ei cred că orice religie este ceva învechit și că dacă ai o minte modernă, științifică, nu poți fi decât determinist sau materialist. Dealtfel, însăș bisericilor pare să le fie rușine de religie. Ele fac politică, ca să-și justifice existența. Știi că vestitul preot Coughlin, locuește în apropiere?

— Iși păstrează influența?

— Nu. Cred că noul episcop din Détroit va ști să-l stăpânească. Dar ar trebui în acest oraș, evangheliști veritabili...

Lungă oprire, deoarece conducătorul meu a trecut peste stop și polițaiul neiertător îi dă un „ticket" adică o amendă. Când plecam din nou, „Ați citit, îmi spuse el, în

Nouveaux Lundis, o admirabilă pagină a lui Sainte Beuve în care el compară creștinismul cu un copac bătrân care odinioară proteja totul cu umbra sa și care ține în brațe multe lucruri umane și divine pe care nu știe cum le-ar menaja îndeajuns?" Păsările cerului de mult timp și-au făcut acolo cuiburile lor. Albinele și-au depus mierea cu toate că se amestecă și bondarii. Multe culuare și celule pacifice au fost practicate între rădăcini cu toate că și vulpile își stabiliseră viziunile. O lume întreagă este încâlcită în brațele și picioarele bătrânului stejar... Bine înțeles, sunt și ramuri moarte, dar copacul n'ar putea să cadă fără să distrugă mii de vieți... „Tot astfel este drama acestei țări. Tinerețea a părăsit adăpostul bătrânului stejar, dar nu găsește nici un altul și iat-o vulnerabilă și dezbrăcată, în aceste câmpii de șine, la piciorul acestor lanțuri ale lui Ford care revarsă asupra ei, torente de automobile.

— Și nu va găsi ea oare vre-o hrană în politică?

— Oh! Politica acestei țări nu este o treabă a tinereței, ci mai curând a vechilor profesioniști.

— Dar viața muncitorească?

— Ea este dominată de mizerabile chestiuni personae... Aici la Détroit, Sindicatul

Automobilului fusese organizat de Homére Martin, vechi pastor, demagog de bună credință... Apoi a venit acea bătălie din Uzinele Ford, în cursul căreia a fost rănit un grevist. Acest grevist, Frankestein, a făcut demagogie împotriva demagogului și l-a răsturnat. Aceste certuri nenorocite n'au nimic comun cu viața sufletească. — Pe scurt, spusei, ceiace lipsește mai mult la Détroit, este un filosof. — Sau un sfânt, spuse el.

11 Martie. Columbus (Ohio). Columbus îmi va lăsa amintirea meteorică și delicioasă a unui public inteligent și sensibil, a două figuri adorabile, a râsetelor spirituale, a unei gări și a unui vis. Am ajuns acolo la ora șapte seara; trebuia să vorbesc la ora nouă. In sala de conferință, am observat deodată două femei tinere, una, în fotoliu de orchestră, cealaltă la balcon, amândouă atât de frumoase și auditoare atât de fidele că discursul în englezește mi-a devenit deodată natural și aproape agreabil.

La gustarea care urmă conferinței, le-am găsit pe amândouă, ca prin minune, în fața mea. Nu știu cum se numesc: nu le voiu mai vedea niciodată, dar ireale, perfecte, de neuitat, ele vor rămâne în amintirea mea cum era în acea a lui Proust, acea fată fru-

moasă întrezărită pe peronul unei gări, care i-a oferit în zori un pahar de lapte.

„Am resimțit în fața ei, spune Proust, această dorință de a trăi care renaște în noi de câte ori ne dăm seama din nou de frumusețe și de fericire". Eu, am plecat către ora unsprezece, luând din acest oraș, pe care nici măcar nu-l văzusem, o bucurie de neexplicat și de-acum în colo în zilele rele mă voi gândi, la necunoscutele din Columbus.

Chicago, 12 Martie. — New-York și Chicago sunt frați puternici și violenți care, amândoi, fac să trăiască în climate aspre și capricioase, pe acei care le iubesc. Dar Chicago, fratele, mai mic, mi se pare mai sălbatec decât New-Yorkul. Furtunile lacului său uriaș sunt mai brutale decât acele ale fluviului Hudson, verile lui mai călduroase, vijeliile sale, viscolurile sale, cu ruperile de nori mari îngrozitoare. In dimineața aceasta, valurile Lacului Michigan ridică și rup enorme blocuri de ghiață. Invăluite sub zăpadă, bulevardele cu frumoase curbe înconjoară apele ca o largă linie albă.

Prietenii m'au poftit să mănânc cu H... vechiul Președinte al Statelor Unite. Incă odată, constat adevărul axiomei mele:

„Toţi oamenii câştigă când sunt cunoscuţi". Portretele d-lui H... arată trăsături severe, ostile; adevărata figură este îmblânzită de culoare, prin tenul roz, prin ochii albaştri şi printr'o viguroasă inteligenţă. Amintirile anumitor discursuri nedrepte îmi inspirau, înaintea acestei întâlniri, o involuntară ostilitate. După două ore de conversaţie, gândesc: „El îşi are defectele, ca toată lumea, dar faţă de politicienii pe care i-am întâlnit până azi în această ţară, este un gigant.

Roosevelt şi cu el sunt rivali demni unul de celălalt, boxeuri de aceeaş clasă, pe când candidatul pe care partidul republican ar vrea să-l opuie Preşedintelui apare ca un biet amator care ar desfide un campion".

La acest lucru prietenii săi politici îmi răspund cu tristeţe: „Aveţi dreptate, H... este cel mai bun om al partidului, dar pe cât este de însemnat şi chiar fermecător în particular, atât pare de ne la locul lui în reuniuni publice... Şi apoi sunt amintirile crizei din 1931, de care el nu era responsabil, dar de care este legat numele lui... Este păcat". Un altul adaugă: „Dealtminteri nu uitaţi că este o tradiţie constantă a Americei ca unui preşedinte strălucit să-i urmeze unul mediocru... După Roosevelt, H... n'ar avea nicio şansă".

Temele întrevederii? Intâi alegerea primarului din Chicago. Republicanii speră, sau să ia oraşul dela democraţi, sau cel puţin să câştige un mare număr de voturi. „Este sigur, spuse H... că în toată ţara, se poate observa o mişcare în favoarea partidului nostru... Şi dealtminteri, adaugă el întorcându-se spre mine, această mişcare spre conservatismul social nu este numai american, el este mondial...

In Franţa mişcarea pendulară este mai rapidă ca la noi, dar ştiţi pentruce? Pentrucă ţara dumneavoastră, fiind mai puţin bogată ca a noastră n'a putut să suporte atât de mult timp preţul, mereu monstruos, al unei experienţe demagogice. America avea asemenea rezerve că ea putea să facă faţă loviturei mai mult timp, dar şi noi ne apropiem de limită.

— Dar ce altă politică concepeţi, domnule Preşedinte?

— Cea mai simplă. In loc să batjocorească oamenii de afaceri, trebue să le inspire încredere. Atunci din nou se va îndrăsni să se creeze noi afaceri. Industria va absorbi şomerii. Resursele Statului vor creşte, pentrucă impozitele vor fi mai productive. Nu se poate taxa o bogăţie inexistentă. Pe de altă parte, mulţi economişti susţin că, dacă s'ar pune din nou în circulaţie aurul, pre-

țurile ar crește. Așa a fost totdeauna în istorie. Când metalele prețioase ale Americci de Sud, au început să aflueze în Europa, în secolul al XVI-lea, a început o perioadă de prosperitate. Trebuește mărturisit că activitatea ființelor omenești, este astăzi destul de ciudată.

Smulgem cu mari cheltueli aurul din pământ; după care săpăm nu cu mai puține cheltueli în Kentucky, pivnițe admirabile și îngropăm sub pază bună, ceiace desgropasem. E ușor să-ți închipui o economie mai rațională.

Apoi el explică motivele pentru care păstrează întreaga încredere în democrație:

— Cu toate slăbiciunile ei, spuse el, este singurul regim care permite unei țări să-și rectifice direcția fără violență, când lucrurile merg rău. In democrație, dacă o lovitură de bară imprudentă a antrenat guvernul prea mult spre stânga, o lovitură de bară către dreapta repară greșeala. „Mișcarea pendulului”, spun Englezii. Este singura formulă de guvern pentru o națiune modernă. Problema de seamă este să salvezi instituțiile noastre libere. *Ele* vor avea grije de toate celelalte.

H... a revenit cu putere de mai multe ori asupra necesității de a salva instituțiile li-

bere. El socotește ca fatal libertăților amestecul economicului și al politicului.

— Puterea politică este bine înțeles tiranică. Dacă ea dispune și în afară de locuri și de salarii, ea devine prea puternică. Rolul politicului este să controleze economicul, nu să se confunde cu el, și aceasta este eroarea socialiștilor. Ei cred că pot fi în acelaș timp democrați și socialiști, dar cei doi termeni sunt contradictorii... Pentru acelaș motiv, sunt partizan ai Universităților libere, susținute de inițiativa particulară, astfel cum sunt ele în această țară... Ele sunt centre ale gândirii, independente de Stat.

— Da spusei, dar dependinte de binefăcătorii lor și de *trusturi*.

— Cea mai mare parte a binefăcătorilor sunt morți, spuse el și *trusturile* se neutralizează unele pe altele... Nenorocirea este că, averile mari fiind înghițite de impozit, Universitțile sărăcesc și se întorc către Washington. Este un mare pericol.

Asupra acestui punct, nu sunt de aceeași părere cu el și citez exemplul Franței, unde Universitatea de Stat produce oameni liberi.

„Am cunoscut, spuse el, doi Francezi de seamă: unul era André Chevrillon și celălalt profesorul Charles Rist. „Apoi el vorbește despre universități și savanți germani refugiați în Statele Unite.. Mă ocup spuse el, să

plasez un mare număr dintre ei în Universitățile noastre. Ei ne aduc cunoștiințe prețioase și vor ajuta multe din industriile noastre, în deosebi în chimie, în optică, în aerodinamică. Dar dacă îi introducem în ierarhia profesorilor, cu avansare regulată, riscăm să creem printre Americani, care i-ar avea drept concurenți, un antisemitism de care mă tem. Soluția mea este să le creez posturi de cercetare, cu totul independente. Sper astfel să-i căpătuesc pe cei mai de seamă”.

Altă conversație tehnică: aviația. H... nu crede că armatele aeriene să poată crește încă într'un chip considerabil:

— Două obstacole, spuse el: dificultatea să găsești piloți și prețul educației lor. O mașină modernă este de o complexitate fără măsură. Ea cere pilotului totodată o perfectă sănătate și o inteligență precisă. Nu este o combinație atât de obișnuită. Oamenii Armatei îmi spun că le trebuește acum să examineze cinci mii de tineri pentruca să găsească un bun pilot de vânătoare...

— Problema aviației nu poate să turbure prea mult pe *New-Dealers*, spuse unul din auditori; ei sboară dela șapte ani.

După plecarea sa, mă'ntorc la hotel. In hall arde un foc. Astăzi este în America luxul cel mai mare, să te întorci la obiceiuri

rustice și primitive. Tot în acest hotel, sufrageria este luminată cu lumânări și pentru a mări impresia întunericului, perdelele, în plină zi sunt trase peste ferestre care și ele sunt mascate cu jaluzele opace. Reacție împotriva luminilor prea puternice și risipei de electricitate. „Mișcarea pendulului”, ar spune Președintele H...

14 Martie. Minneapolis. Cu cât călătoresc mai mult în această Americă a Middle Westului, cu atâta constat că ea a fost creată de Francezi. La Minneapolis, aleea cea mare se numește Hennepin, în amintirea Preotului Louis Hennepin, misionar, care trimes primul de către Cavelier de la Salle, exploră această vale a Mississipului de Sus și descoperi aci căderile de apă cărora le dădu numele de Saint Antoine. Un senior din Luth a întemeiat tot în acest Stat al Minnesotei, marele oraș care îi poartă numele. Aci locuesc la hotelul Nicollet.

Ori, cine era acest Nicollet? Un Francez care, născut la Cluses, după ce a păzit vacile, a fost profesor la Chambéry apoi la Louis-le-Grand, a plecat către America după 1830 și a fost savantul explorator și cartograf al Minnesotei.

Timp îndelungat a fost la Minneapolis o

adevărată colonie franceză și până în 1928, un jurnal publicat în franțuzește. Astăzi, Minneapolis este mai curând un oraș suedez. Fete frumoase, cu părul ca inul readmintesc Universitatea din Upsala, dar într'o biserică care se numește N. D. din Landes, doi preoți slujesc încă predica în franțuzește.

Frumoasă plimbare pe malul lui Missisipi și al mai multor lacuri înghețate. Minneapolis este orașul apelor. Burghezia sa locuește pe malul lacurilor, pe bulevarde largi mărginite de păduri, în case de lemn foarte confortabile. Acest oraș are ceva rustic și primitiv care este fermecător. Mi se spune că el este în America orașul grânelor și al morilor. Cu orașul gemen al lui St. Paul, el ar avea un milion de locuitori, dar St .Paul și Minneapolis sunt rivali geloși ca odinioară Florența și Sienna, ca la noi Roubaix și Tourcoing.

Seara, masă, la care trebue să răsbat printr'o zăpadă deasă. Conversație plăcută cu profesorii Universității. In legătură cu un bătrân președinte al acestei universități care la nouăzeci de ani, făcea încă proecte mari, unul din comeseni spuse: „El avea dreptate. Orice gând îndreptat spre trecut, pentru a-l regreta, este copilărie prelungită. Oamenii cu minte, privesc spre viitor și nu păstrează

trecutul decât pentru o experiență utilă.” Acestea fiind spuse, îl descriu la rândul meu pe M. Gabriel Hanotaux, lucrările sale și optimismul său. Plecarea la ora unsprezece pe un adevărat viscol.

15 Martie. Universitatea din Iowa. Aceste treziri din somn în tren sunt totdeauna surprize. Am părăsit un fluviu înghețat, lacuri și păduri înzăpezite. In această dimineață pe când răsare soarele, privesc cu admirație câmpiile care au fost odată pășuni și care azi sunt culturi de grâu. Fiecare fermă, mi se pare că trebue să exploateze aici o mare suprafață de teren, căci casele sunt rare. Ele sunt făcute din lemn, văruite în alb-cenușiu, având de o parte și de alta un hambar roșu și un pătul. Din loc în loc, un orășel, o biserică, o școală.

Pentru prima dată străbat o provincie americană care nu are aerul unui deșert sau unei păduri virgine.

Capitala Iowei, Des Moines, a fost numită de preoții Marquette și Joliet, pe care mă obișnuesc să-i regăsesc peste tot. Un alt oraș important e Dubuque, poartă numele unui Francez canadian, care a fost primul alb care a trăit în Iowa și pe care Indienii îl numeau Mica Noapte, pentrucă

nu avea nevoe de somn. Este un nume care i-a fi convenit lui Philippe Berthelot, și pe care aș avea oarecare drept să-l port și eu.

Iowa City a fost întâi capitala acestui teritoriu și acolo se vede încă un „Capitol", destul de frumos, dar Des Moines având o poziție mai centrală a izbutit să devină sediul guvernământului și Iowa City n'a păstrat decât Universitatea unde trebue să vorbesc în seara aceasta. Această Universitate care e susținută de Statul din Iowa, are aproape zece mii de studenți, băeți și fete. Mulți sunt fii de fermieri. Din timpul când a început criza, agricultorii din Iowa sunt nefericiți. Greve și chiar mișcări au turburat această regiune către anul 1932. Aici se găsesc mulți studenți săraci, care se grupează și care închiriază case comune, unde ei trăesc în cooperative. Nimic în aceste colegii nu seamănă cu marile universități din Est.

Este mai aspru, temperamentele mai viguroase. In niciun alt oraș, nu am observat o astfel de sforțare de a inspira studenților, gustul artelor frumoase. Numeroase ateliere de pictură, de sculptură.

Sub supravegherea lui Grant Scott, elevii au executat mari fresci pe pereți, despre viața muncei și despre viața agricolă. Ele sunt originale și frumoase. Poate că în

astfel de provincii va putea începe o renaștere a picturii americane. Societatea dramatică a Universității a reprezentat în iarna aceasta *Sfânta Ioana* a lui Bernard Shaw, *Amphitryon*, a lui Girandoux, *Pescărușul* de Cehov. Sunt bine alese.

Un student a venit să ia masa cu mine. Este inteligent, înflăcărat, neliniștit. El mi-aduce știrea intrării germanilor în Praga, și este indignat: „Dar însfârșit, domnule, Franța și Anglia nu vor face niciodată nimic? Oare Anglia este în completă decadență? Am avut aici săptămâna trecută, un orator care ne-a spus că imperiul britanic se descompune. Dar nu este oare Anglia care v'a împiedicat pe voi, Francezii, să acționați în momentul remilitarizării malului stâng al Rhinului și la fel în momentul Münchenului? Eu bineînțeles care nu am părăsit niciodată Iowa, nu știu decât ceiace mi se spune, dar nu vă puteți închipui domnule, propaganda anti-engleză care se face aici în momentul acesta!.. Dealtfel, nemulțumirea printre cei tineri este în așa fel încât sunt la cheremul oricărei propagande puțin mai dibace.

Gândiți-vă, domnule, că se găsesc în Statele Unite cam patru milioane de băeți și fete ieșiți din Universități cari cred că diplomele lor le dau dreptul la o slujbă și cari

nu găsesc nimic... Gândiţi-vă ce teren de cultură face acest lucru pentru toate nebuniile. Spuneţi-le că decepţia lor este opera capitaliştilor, a Englezilor, a Evreilor, a Germanilor şi a oricăruia, ei vor crede totul... Este teribil de periculos. Trebuia neapărat ca această ţară să înveţe să gândească.

Imi vorbeşte apoi, cu mari elogii, de o conferinţă pe care a ţinut-o aici, Charles du Bos despre Pascal şi despre o vizită a lui Maritain.

După masă m'au condus să văd, Centrul de Puericultură. Acest centru publică broşuri pentru educaţia părinţilor. Pe lângă lucrări folositoare se fac acolo şi experienţe destul de curioase. Un profesor german (refugiat) crează acolo cluburi de copii. Printre aceste grupuri, unele sunt organizate după metodele autocratice, şi altele încă date anarhiei. In clubul autocratic un Führer porunceşte şi fiecare gest e impus copiilor de acest şef., In grupul democratic, copiii discută împreună proectele de lucrări şi şeful le explică motivele pentru cari ei trebue să adopte cutare sau cutare proiect. In grupul anarhic fiecare face ce vrea.

Concluzia observatorului: grupul democratic lucrează mai bine şi membrii săi colaborează între ei cu mai multă bunavoinţă. Acest grup este respectuos faţă de obiec-

tele care sunt ale proprietăţii comune. In grupul autocratic sau dictatorial, se constată mai multe conflicte între copii, o tendinţă de a alege un cap de Turc şi să se unească contra acestui nenorocit, mai puţină obiectivitate, mai multă agresivitate. Toate acestea nu-mi par foarte serioase şi dealtfel observaţia riscă să fie înşelată de prejudecăţile observatorului. Prea multă pedagogie în această ţară. Prea multă ştiinţă unde ştiinţa nu are ce căuta. Mi s'a citat un frumos cuvânt al unui copil crescut în una din şcoli aşa zise progresiste unde e-
ţelor sale, gusturilor sale, vocaţiunea sa: „Ma-
ţelor sale, guturilor sale, vocaţiunea sa: „Mamă, spunea acest copil, nu mi-e poftă să fac ceiace aş dori să fac .Ceiace mi-ar plăcea este să învăţ a ceti şi a scrie". Totul e cuprins în acestea.

16 Martie. Pe când străbăteam Chicago ca să mă duc la Beloit, o chem la telefon pe Simone, care a rămas la New-York, căci mă tem ca ştirile dela Praga să nu o desnădăjduiască. Abia am cerut numărul, că mă găsesc în comunicaţie, fără să părăsesc aparatul, cu hotelul şi camera cerută. Aveam dreptate să o cred pe Simone neliniştită.

„Toată lumea la New-York, îmi spuse, îi

anunţă răsboiul. Oamenii din Wall Street, au luat aerul lor de mari catastrofe." I-am spus că Wall Street se înşeală totdeauna, că nu cred în răsboiu, şi că voiu aştepta ştiri mai precise înainte de a-mi întrerupe călătoria. Copiilor mei rămaşi la Paris, le trimet o telegramă: „Doriţi întoarcerea noastră? Rog trimeteţi impresiile Parisului asupra evenimentelor". Seara, la Beloit primesc răspunsul: „Nu fiţi îngrijaţi, vă vom ţine în curent".

Beloit este un colegiu încântător fondat către 1840, în Wisconsin, care era atunci o regiune pe jumătate sălbatecă, de *Western College Society* a cărui scop era „să facă să pătrundă religia şi educaţia în valea Mississipii". Sunt abia o sută de ani de când oamenii care predicau în aceste provincii, îşi riscau viaţa. Nu erau atacaţi, dar transporturile erau atât de grele, încât uneori mureau de foame. Numai cu ajutorul Indienilor ei şi-au putut construi primele lor case de lemn. Totuşi au reuşit să fixeze aici, tradiţia Noii-Anglii. Regăsesc în colegiul din Beloit, arhitectura austeră şi graţioasă, în suflete şi în obiceiuri, seriozitatea şi credinţa. Familia Preşedintelui, la care locuesc, îmi aminteşte de acele familii din Princeton, unite şi afectuoase, care desmint tot ce-

face ne povestesc oamenii dela Reno despre căsniciile americane. Nimic mai fermecător ca un adevărat „home" american. Simplicitate mare. Una dintre tinerele fete ajută la servitul mesei. Preşedintele şi fiul său vin la gară, ducându-şi singuri valizele.

Am luat masa la Beloit, la o amabilă bătrână doamnă, care vorbeşte de Paris cu o mişcătoare afecţiune. „In noaptea aceasta, spuse ea, n'am putut dormi din cauza veştilor, şi numai la gândul că avioane germane ar putea distruge Piaţa Concorde sau Piaţa Vendôme, am plâns".

Franţa are printre femeile americane, multe prietene de acest fel, aproape filiale în afecţiunea lor. Serviciu religios la capelă. Preşedintele cere studenţilor (băeţi şi fete la un loc) să se roage împreună cu el pentru Europa.

„Dumnezeule, slăbeşte mândria celor răi şi nu îngădui ca libertatea să piară de pe suprafaţa pământului!" Printre colegiile pe care le iubesc fără rezerve şi unde doresc să mai viu figurează şi Beloit.

In tren, pe când mă'ntorceam la Chicago, am cetit teza foarte bună, scrisă de o tânără care predă Franceza la Beloit. Subiectul: *Datina basmelor în Franţa,* îmi descoperă în particular poveşti din Loira care

nu-mi erau cunoscute și care sunt foarte frumoase.

17 Martie. — Ierarhie. Alaltăeri, la o masă am văzut pe stăpâna casei, așezând în dreapta ei un om, care pentru mine, era un necunoscut, și în stânga sa Președintele uneia dintre cele mai mari universități din țară. Am întrebat-o cine era oaspetele pe care îl onora astfel.

— Este Dl. W... îmi răspunse dânsa puțin surprinsă și mirată de ignoranța mea.

— Și cine este Dl. W...?

— Cum nu-l cunoașteți? Dar e cel mai bogat din această regiune.

— Și îl așezați înaintea Președintelui S...?

— Desigur îmi spuse ea; fără el S... n'ar putea în aceste timpuri de criză, să-și plătească profesorii.

In Franța ne reprezentăm prost ceiace înseamnă puterea banului, la o națiune unde nu există nici cumpăna unei aristocrații, nici a unei ierarhii administrative, nici prestigiul inteligenței. Aici nu sunt ambasadori de carieră, nici rectori, nici prefecți, nici biserică legată de viața Statului, nici Institut, nici magistratură. In afara Washington-ului, care își are înfățișarea particulară și a Noii-Anglii, care își are familiile princiare, ba-

nul domnește fără rival. Pericol mare, căci cadrele sociale sunt mai bine acceptate, când structura lor e complexă și ierarhia lor tradițională. Negustorii Englezi deveniți Lorzi au știut să facă loc elitelor, printre ei. Americanii n'au însoțit pe economiști până la pragul Republicei lor, dar ca altădată, marii seniori ruși au așezat poeții la coada mesei. Aceasta nu le-a reușit Rușilor.

18 Martie. — Dallas (Texas).

Eri pe la prânz am părăsit Chicago pe un vapor puternic. Seara, la Saint-Louis (Missouri) frigul era încă aspru. Azi de dimineață însă, când m'am deșteptat, ridicând perdeaua dela vagon, văd pomii în floare și un decor de primăvară. La Dallas, descopăr un oraș a cărui bogăție este evidentă.

Texas este, din toate Statele Uniunei, cel mai hărăzit de noroc. Zăcămintele de petrol și sursele naturale de gaz metan îi asigură o prosperitate de durată. Dallas prin așezarea sa în mijlocul unui imens ținut joacă acelaș rol ca unele din orașele noastre franțuzești pentru satele dimprejur; adică constitue orașul-piață. Acolo femeile găsesc rochii venite dela Paris. Uriașul hotel pe care îl locuesc este năpădit de negustori și de cumpărători. Culoarele hotelului sunt a-

devărate anuare: Camera 872, Curtis Bros, Corsete şi centuri. Camera 873, Miss Agwitt, Garnituri de pălării... Camera 874, Bloch şi Stern, Costume de plaje...

Librarul din Dallas, admirabil asortat cu cărți dintre care unele sunt foarte frumoase, ocupă un întreg imobil.

Metropolitan Opera este anunțată şi se va juca *Otello, Tannhaüser.*

Pe bulevardele lungi şi înflorite se văd numai vile noi. Dela războiu nu am mai văzut, în nici o țară din lume, astfel de imagini de abundență şi de inconştientă profuziune.

Cu toată dulceața primăverii, sunt atât de departe de a fi fericit. Veştile din Europa sunt proaste. Gazdele mele, neliniştite ca şi mine ascultă la radio.

A fost organizată o convorbire aeriană între Chicago, Londra şi Praga.

Kaltenborn, din Chicago îşi întreabă corespondenții împrăştiați în capitalele europene, iar aceştia le răspund: E oare războiu? Azi, toți aceşti americani par aproape să-l dorească.

La hotel, pe străzi, oameni care, ascultând conferința mea, mă recunosc că sunt francez şi mi se adresează în mod spontan:.

— „Oare aceşti oameni, nu vor putea fi opriți domnule? Nici o pace nu-i posibilă

dacă o țară liberă poate fi într'o noapte anexată de vecinii săi". Vânzătorul de ziare din fața hotelului, anunța veşti grave: Olanda şi Elveția ar fi amenințate.

Cumpăr jurnalul şi nu găsesc nimic care să-i justifice strigătele. Ii reproşez.

— „Oh! spune el, dacă nu sunteți mulțumit restituiți-mi jurnalul, vi-l răscumpăr".

Pe o ziaristă care mă interviewează o sfătuesc să fie calmă.

— „Sunt sigur, îi spun, că Franța este în acest moment mult mai liniştită decât această țară. Să ne păzim de orice războiu verbal. In ziua când adevăratul războiu va fi inevitabil, de care lucru să ne ferească Dumnezeu, Francez şi Engez îl vor face cu mândrie, dar acei care nu sunt gata pentru a lupta nu au dreptul să pue în primejdie viața altora prin cuvinte violente.

South Methodist University. — Dallas posedă o Universitate frumoasă, şi această Universitate un excelent „departament de limba franceză". Profesorii îmi cer să viu şi să vorbesc cu elevii lor şi să răspund la chestiunile lor. Mă supun deci pentru o oră unui interogatoriu strâns, mai întâi în englezeşte, apoi, cu studenți mai avansați, în franțuzeşte.

Iată câteva exemple de chestiuni puse:

— „Găsiți că tinerii americani iau viața tot așa de serios ca și tinerii europeni?

— „Care este cel mai bun scriitor francez contimporan?

— „Care este scriitorul care ne-ar permite să întrevedem clar directivele viitoare ale vieții și cugetării franceze?

— Care sunt scriitorii francezi la care am găsi indicații despre existența în țara voastră a unei aristocrații de voință și curaj? (această chestiune este pusă de o tânără germană, studentă de schimb, care vorbește cea mai curată franceză).

— Este adevărat că în Franța, popularitatea lui Victor Hugo este în declin? Oare nu-i prea nedrept?

— Aceiaș chestiune pentru Anatole France.

— Putem să ne bizuim pe Franța pentru a apăra libertatea în Europa? (Acestui tânăr îi răspund: „Putem noi oare să ne bizuim pe America pentru a apăra libertatea în lume?")

— *What are the french customs concerning „dating"?* Reproduc această chestiune în englezește, și așa cum a fost pusă pentrucă mai întâi nu am înțeles-o, în care privință sunt de neiertat, fiindcă cunoșteam

de mult timp sensul acestui cuvânt „date" rendez-vous luat de un tânăr pentru a eși în oraș împreună cu o fată. Prin extensiune, „date" este și persoana cu care ai întâlnirea. Exemplu: „*My date is late*". Am cerut la rândul meu să mi se explice care sunt, asupra acestui punct, obiceiurile americane, și mi-au dăruit o cărticică foarte amuzantă asupra „*etichetei Co-Eds*".

Co-eds sunt studenți de ambe sexe care sunt educați în aceleași universități. Aici ca aproape pretutindeni este metoda americană, și trebue să mărturisesc că nu o găsesc deloc prielnică pentru muncă. Viața sentimentală și socială devine așa de bogată și de pasionantă pentru acești tineri, încât pentru studii serioase nu mai le rămâne timp. Petrec patru ani așa de plăcuți încât după aceia, oricare altă existență le pare tristă și pustie.

In Estul țării unde este în vigoare, cel puțin pentru stabilimentele mai vechi, separația sexelor, (Harward, Yale, Princeton, etc., pentru băeți, Bryn-Mawr, Vessar, Smith, etc. pentru fete) învățătura este mult mai serioasă.

[1] *Co-eds*. — Răsfoesc cartea despre „eticheta co-eds". Aflu că pentru o fată tânără cres-

cută în universitatea mixtă, atitudinea care o face „populară” e greu de determinat. O fată tânără care trece drept un sloiu de ghiaţă nu are „dates”: o fată tânără care se lasă sărutată de toţi „dates” riscă să sperie pe băiatul serios care ar fi singurul s'o ceară în căsătorie.

Soluţia, după autorul cărţii, este de a acorda cât mai puţin posibil fără să mergi până a pierde, prin exces de pudoare, pe adoratori. Este o chestie de limită. Care este strategia băeţilor? Sunt mai puţine începuturi clasice în dragoste decât la şah. (Un bătrân Don Juan dintre prietenii mei spune că nu cunoaşte decât trei sau patru planuri de atac eficace). Iată, tot după cărţi, câteva avansuri (uverturi) americane:

Metoda elementară:... Tânărul, cuprinzând cu braţul, umerii tovarăşei sale: Ţi-e frig *honey*... Vino mai aproape, te voi încălzi. Metoda ironică: „Nu aşi fi crezut să fii o puritană...” Metoda ipocrită: „Inţeleg foarte bine, *sugar*, că nu ai face aşa ceva cu nimeni, dar cu mine, este altceva; poţi să ai încredere în mine pentrucă îmi cunoşti sentimentele...” Metoda cinică: „Sărutările nu mai au importanţa pe care o aveau altădată. Acum te simţi tot aşa după cum îţi strângi mâna...”

Autorul cărţei admite tot ce am spus, dar

sfătueşte pe fată să înceteze convorbirea când i se spun aceste fraze: „Dece fetele să nu aibă dreptul ca băeţii, să-şi facă şi ele experienţa vieţii?

Eu nu m'aş însura niciodată fără să fiu sigur că amândouă temperamentele se potrivesc...”

Toate acestea se găsesc deja în Ovidiu: *Ars amatoria*. La Roma, un tânăr cavaler îşi conducea „dates” la teatru, la circ. Băgaţi de seamă, spune Ovidiu la domnul care este aşezat în spatele ei pe treptele amfiteatrului. Fiţi atenţi ca genunchiul său să nu se rezeme de spatele prietenei voastre. Lucrurile mici câştigă sufletele uşoare. Mulţi au reuşit fiindcă au oferit o pernă la timpul potrivit...”

De câte ori, în timpul marilor match-uri de football la Princeton şi la Yale, am văzut tineri care urmau sfăturile lui Ovidiu pe care niciodată nu-l citiseră şi asigurându-şi pentru o pernă cumpărată la timp, recunoştinţa unei uşuratece *co-ed*.

21 Martie. Fort Worth. In Texas sunt patru mari oraşe. Cel pe care l'am văzut Dallas, este un oraş din Est.

Cel spre care mă îndrept, Fort Worth este un oraş din Vest. Houston este un oraş

din Sud, San-Antonio, un oraş spaniol şi mexican. La Fort Worth găsesc hotelul aglomerat până la refuz de femei în uniformă.

— „Ce înseamnă această miliţie îmbrăcată în saten alb, înfăşurate în haine de mătase violet, coafate, cu chipiuri cu galoane şi şiret de aur, decorate cu ordine de carton argintat?

— Sunt, mi s'a spus, Rebecele.

— Adică?...

— „Adică o ramură femenină a unei mari organizaţii politice.

— „Şi ce înseamnă crucile, stelele?

— Semne distinctive a rangului lor în această societate care comportă o întreagă erarhie complicată".

Inghesuit, copleşit de aceşti husari în alb, admir că America, ţară democratică, a reconstituit sub alte nume „rangurile" societăţii aristocratice. M'am bucurat de altfel. Natura omenească este neschimbătoare, dacă democraţiile îi rfuză hrana ei de vanitate, ea o va cere imediat unor partide mai pricepute şi mai cinice. Niciodată nu vor fi prea multe Rebece, societăţi de ajutor mutual, titluri, decoraţiuni... „Sunt, spunea Raimu într'un film (Carnet de bord), preşedintele preşedinţilor.

Dineu foarte interesant cu un American,

profesor de filosofie, care şi-a făcut studiile la Oxford. Imi povesteşte ca o glumă dar şi cu puţină indignare, că voind să urmeze cursurile unui ilustru profesor englez, într'o universitate engleză s'a pomenit a fi singur în sala de cursuri. Timp de cinci zeci de minute maestrul a citit cu o voce de neînţeles şi iritată *corecturile* unei cărţi. După conferinţă, studentul apropiindu-se de catedră a fost primit cu: „Dece dracu vii aici? Nu e obiceiul... să nu mai vii".

Odinioară şi eu am auzit, la Cambrige, un celebru fizician, pe care l'am întrebat dacă pe studenţi ii interesează ştiinţa răspunzându-mi cu surprindere: „Dar ei nu vin aici pentruca să studieze ştiinţele.

— Atunci dece vin?

— Pentru a învăţa, privindu-mă cum îmi beau paharul de porto, să se poarte ca nişte gentlemeni..." Această atitudine, care de altfel este mai ales o atitudine, şi în care intră o mare parte de pudoare şi de timidă modestie, miră şi jigneşte pe Americani.

La Fort Worth ca şi la Dallas, emoţia trezită de evenimentele din Europa este mare. Ediţiile succesive ale gazetelor sunt luate cu asalt, pe străzi, de cum apar. Seara un om de afaceri, îmi spune: *„This man must be stopped...* (Pare că e formula. Acest om trebue să fie oprit. Incepem, noi,

oamenii din Middle-West să înțelegem pericolul... Inchipuește-ți copii noștri, care sunt așa de fericiți, obligați să poarte o mască... Să lupte pentru Franța, nici nu e vorbă!... Dar să lupte pentru a continua să fie ceia ce suntem, da, asta merită riscul și cheltuelile. „Intreb: dar massele?

— Oh! Massele ar urma pe președinte... Cu toate greșelile Roosevelt rămâne prietenul săracilor.

22 Martie. San Antonio. Un vechi oraș spaniol, pierdut printre flori. Uriașe tufișuri, galbene și roșii. Un paradis la umbra cireșilor. Dar orariile trenurilor sunt așa, vai, încât nu mă pot opri decât câteva ceasuri. La plecare, în vagonul restaurant, găsesc în fața mea un personagiu ostil, care este Omul Păcei cu orice preț. Pare că este în războiu cu el însuși și vorbește cu o pasiune furioasă. Se gândește că nu numai Statele-Unite nu ar trebui, în nici un caz, să ia parte la un nou războiu, dar adaogă că națiunile europene ar trebui să accepte totul, mai bine decât să recurgă la arme.

— Și dacă li se răpește teritoriul?

— Să se lase să fie năvălite!

— Și dacă noi înșine, femeile noastre, copiii noștri suntem reduși la sclavie?

— Imi place mai bine să văd, zise el, pe nevasta mea și pe copiii mei reduși la sclavie de către un dușman decât să-i văd făcuți praf de bombe.

— Nu sunt deloc de părerea dumitale îi spusei. Să fii făcut praf de bombe este un proces rapid, să mori într'un lagăr de concentrare este o suferință lungă și îngrozitoare.

— Nimic nu e mai oribil, spuse el, decât să fii schilodit sau gazat... Bine înțeles, să mori deodată nu-i nimic, dar războiul modern lasă în urma lui popoare de infirmi.

— Este adevărat, și eu gândesc ca dumneata că trebuește făcut totul pentru a evita acest războiu. Numai că resemnarea în fața capriciilor violenței constitue o primă pentru șantaj, și însuși acest șantaj duce la războiu.

— Nu, spuse el, nu dacă sunt absolut hotărît să cedez șantajului.

— Nu vei putea... Este propriu șantajului de a se mări până când își reduce victima la mizerie și disperare.

— Totul mai bine de cât moartea, repetă el cu încăpățânare și furie.

— Dar există totuși un sentiment care se numește onoare. Nici Americanii, nici Francezii, nu au acceptat în toată istoria filosofia dumitale și de aceia Americanii și

Francezii sunt astăzi popoare relativ libere și fericite.

— Această istorie de care vorbiți, zise el, este aceia din timpul când nu era inventată aviația. Se putea spera, într'un anumit timp, cu pierderi limitate, să îndepărtezi pericolul. Astăzi, am fi cu toții pierduți!... Și pentru a apăra ce?... Democrația? Libertatea? Nu cred în ea.

In curând deveni așa de agresiv încât văd venind momentul când vom începe, pe deasupra puiul fript, un războiu adevărat.

23 Martie. Tulsa (Oklahoma).

Indată ce am citit în programul conferințelor mele, acest nume, m'am așteptat la Oklahoma la oarecare misterioase ciudățenii. Iată-mă la hotelul din Tulsa și la al șasesprezecelea etaj. Dela fereastra mea văd la orizont dealuri care seamănă cu acelea dela Rouen, apoi un fluviu nisipos, care este Arkansas, o imensă uzină (Mid Continent Refinery), case joase a căror cărămidă roșie se detașează cu strălucire pe verdele cald al primăverii, două căsuțe de lemn, vopsite în albastru viu și peste tot prin curți, în piețe, împrejurul clădirilor, mii de automobile așezate în linie de bătae.

Tulsa este un oraș mare, are tot așa de mulți locuitori ca Nantes sau Havre, dar al cărui plan e diferit. Imprejurul centrului format din sgârie-nori, se găsește „vechea" Tulsa, care datează de treizeci de ani și care e formată din case murdare, din *filling stations*, restaurante, apoi o zonă exterioară, cartiere de reședințe unde case noi de o eleganță rustică se înalță în mijlocul unor grădini frumoase. Numărul parcurilor și întinderea lor te surprinde. In Franța, în vecinătatea unui oraș se află câteva proprietăți mari dar nu așa, ca aici, o cetate-grădină de miliardari. Casele bogate din Tulsa, îmi amintesc puțin ceia ce a fost la Hanovre, „*Coasta*" astfel cum o descrie Balzac în Modeste Mignon, sau pe Rance „„nebuniile" armatorilor din Saint-Malo.

Bogățiile în acest oraș continental provin nu de pe mare, ci din petrol.

Tulsa este capitala mondială a petrolului.

Petrolul i-a dăruit această Universitate, această orchestră, această societate de conferințe.

La Rouen noblețea provine ori din bumbac ori din port (armatori). Aici noblețea se trage din petrol. Prințul Tulsei este P..., regele petrolului, Rockefeller local, în acelaș timp și Mecena și Cezar. Caracteristica cea mai impresionantă, este fulgerătoarea

rapiditate a desvoltărei acestui oraş. Acum şasezeci de ani, Oklahoma era un teritoriu acordat de Statele-Unite la ceeace rămăsese din cele câteva triburi de indieni. In 1882, inginerii căilor ferate M. K. T. (Missouri Kausas-Texas) hotărîră să stabilească un terminus pe teritoriul tribului indian Creeks, pentrucă, singur el permitea la neindieni să facă afaceri cu ei. Astfel luă naştere Tulsa.

Debuturile oraşului îţi reamintesc acele filme brutale despre viaţa din Vest care sunt acum la modă în America.

Când în 1889, guvernul Statelor-Unite răscumpără Oklahoma dela Indieni şi deschise drum pionierilor, Tulsa se mări. In 1894 Indienii încă mai făceau să sară în aer depozitele de muniţiuni şi dealurile pe care le văd acuma dela geam erau locuite de bandiţi.

In 1905 judecătorul avertiza pe noii veniţi care erau atraşi de puţurile de petrol că trebuiau sau să-şi concedieze sau să se căsătorească cu bucătăresele lor.

In 1901 oraşul avea o mie de locuitori; în 1905 şapte mii; sunt acuma peste o sută cinci zeci de mii. Averile se fac şi se pierd în câteva luni. Un oarecare găseşte petrol şi „face" zece milioane de dolari pe care îi pune din nou în foraje, nu găseşte nimic şi se ruinează. In 1939 acest oraş care nu

are încă patruzeci de ani, şi care a ieşit, ca prin minune, dintr'un sat indian, posedă o catedrală care este o minune de arhitectură religioasă, un aerodrom foarte activ, o universitate de două mii studenţi. Pe terenul de golf a country-clubului său, femei frumoase, îmbrăcate la Paris şi mândre de a avea în vinele lor sânge indian amestecat cu acel al pionierilor, vorbesc de Joyce şi de Claudel.

25 Martie. — „V'ar place să vedeţi Indieni?" mă întreabă prietenii mei din Tulsa.

— Sigur, dar mai există Indieni încă?"

— „Foarte aproape de aici, la Pawhuska, trăeşte ce a mai rămas din Tribul Osagilor. In 1871, când guvernul le răscumpără pământurile lor din Kansas, le-a dat o „rezervă" în Oklahoma. Mai târziu când se descoperi, după cum ştiţi, că aceste terenuri conţin petrol, deodată Indienii aceştia se treziră bogaţi.

— Indivizii sau tribul?

— Tribul... Indienii, în acest ţinut care odinioară, a fost a lor înainte de a fi al nostru, sunt consideraţi ca minieri, şi bunurile lor sunt administrate, cu concursul unui consiliu al tribului, de către un agent al guvernului care locueşte pe porţiunea rezer-

vată... Osagii posedă în colectivitate aproape un miliard de franci.

— Şi câţi sunt ei?

— Există cam trei mii de persoane având sânge osag, dar numai două-trei sute pur-sânge.

Aceştia din urmă formează tribul şi posedă averea. Au case frumoase, servitori, maşini superbe. In afară de şef, familia sa şi câţiva bătrâni, ei nu mai poartă costumul naţional

— Şi cine alege pe şef?

— Şeful este ales la patru ani odată şi totdeauna cam din aceiaşi dinastie. In acest moment este bătrrânul Fred Lookout, un bătrân frumos, plin de înţelepciune şi de haz.

Pentru a ajunge la Pawhuska, traversăm o regiune petroliferă, peisaj mecanic şi pustiu. In fiecare câmp, un puţ de petrol înălţat cu o carcasă de lemn care seamănă cu o manta preoţească. Această armată de insecte uriaşe sfâşie măruntaele pământului. Ici şi colo, schele metalice mai ridicate şi uzine de gaz natural.

Iarba este galbenă şi arsă. Lângă Pawhuska, îmi arată la intrarea unei păduri, cabana pe care o locuia John Stink. Era un Indian pe care fraţii lui crezându-l mort, după cum e obiceiul l'au înfăşurat în cu-

verturi şi l'au dus în vârful unui arbore pentru a putrezi în pace sau ca să fie devorat de păsările de pradă. Or John Stink, care nu era mort se deşteptă, îşi luă cuvertura pe spate şi coborî din pom. Tribul, îngrozit, refuză să primească fantoma şi el trebui să-şi construiască singur acest bordei de pământ unde trăi încă douăzeci de ani fără să adreseze nici un cuvânt vreunei fiinţe omeneşti... Fantoma vie... Subiect de poveste pentru Edgar Poe, sau de film pentru René Claire.

Pawhuska este un mic oraşel american care seamănă cu toate celelalte: *drug-stores* unde se găseşte *ice-cream soda,* aspirină, reviste, *filling-stations* cu pompele ei roşii, frizeri.

Dar, pe colină, este agenţia indiană şi un muzeu, construit cu o subvenţie de douăzeci şi cinci mii dolari donaţi de W. P. A. Acest muzeu conţine toate amintirile tribului Osagi-lor: costume, broderii de perle şi pene, cuverturi, tomahawks, mocasini. Acolo aveam întâlnirea cu şeful. Conservatorul muzeului este o miss Matthews care este jumătate Osagă şi a cărui frate a scris o carte frumoasă despre Indieni. Miss Matthews are un aer nobil puţin sălbatec care este încântător. Tipul pur este mai puţin seducător.

Șeful, soția sa, și fiul lor, care sosesc în costume naționale într'o mașină condusă de șofeur, au trăsături mari. Rasă evident asiatică și care odinioară a fost de o extraordinară vigoare. Saluturi. Surâsuri. Apoi începe un pow-vow. Șeful îmi face un foarte lung discurs în limba osagă.

Mă surprind desele repetiții. Acest stil are ceva omeric și epic.

Interpretul, care este un Indian vesel, traduce prescurtat mult: „Șeful spune că el fericit dumneata venit din Franța pentru a vedea Indieni. Indienii cunosc Franța. Indienii sunt fericiți că Franța cunoaște Indieni. Altădată Francezi veniți în această țară și șefi osagi mers în Franța. Șeful spune că această țară aparține de fapt Indienilor și că, dacă ar vrea ar putea povesti multe istorii. Dar Indianul tace; Albul vorbește ca să nu spue nimic". Răspund în englezește, într'un stil cel mai „ultimul dintre Mohicani" și interpretul traduce. Surâsuri. Saluturi.

Cu greutate îți imaginezi că acești Indieni de sat, buni pentru expoziția universală au fost, acum nici o sută de ani, dușmani de temut, aliați prețioși și că au dominat timp de secole acest continent. Tot așa și bizonul, o schiță a boului pletoasă și grosolană, nu mai este astăzi decât un animal de grădină zoologică. Dar acești bizoni omenești sunt

milionari și femei albe dau târcoale în jurul rezervei lor.

Intoarcerea la Tulsa, în noapte este luminată de focurile din preria îmbibată de petrol. Din toate părțile, flăcări înconjoară câmpia.

Cauți din ochi pe coline pe bătrânul Wotan și Walkăria adormită. Ce Siegfried va trezi America?

26 și 27 Martie. In tren. Lungă călătorie întreruptă numai de o oprire a trenului de trei ore la Springfield (Missouri). Plouă. Mă duc la cinema să văd un film bun: *I'm from Missouri*. Temă clasică gen *Innocents abroad* de Mark Twain. Americanul nou și simplu care triumfă asupra Englezilor (mândri disprețuitori). Sala este plină. Una mie cinci sute persoane la spectacol într'un oraș care pare să aibă cincizeci mii locuitori. Și mai sunt încă trei alte săli. Iată ceeace constitue o revoluție în moravuri. Pe vremea teatrului oamenii din Springfield nu se duceau probabil mai mult de trei sau patru ori. Fiecare stătea la el acasă, lucra, citea. Astăzi o țară întreagă cere, aproape în fiecare seară, porția sa de minciuni duioase sau brutale.

Găsesc într'un jurnal local, întâmplarea

unui tânăr din Wyoming, Earl Durand, care, admirând la cinema pe oamenii junglei își părăsește părinții pentru ca să trăiască într'o peșteră în munți, hrănindu-se cu carnea crudă a animalelor pe care le omora. Amenințat cu închisoarea pentru un delict de vânătoare, Earl Durand omoară pe șerif, se retrage pe un pisc, pune pe fugă un întreg pluton venit să-l ia cu asalt, apoi continuând să copieze filmele, se duce la banca din orașul vecin, strigă: „Sus mâinile", fură casa și înfine, eșind din această nebunească expediție, este doborît cu un foc de pușcă de un colegian de cincisprezece ani, alt actor de melodramă pentru Hollywood.

Povestirea ar fi banală dacă fiecare din aceste amănunte, fiecare gest al eroului, fiecare frază nu ar fi inspirată de câțiva clasici ai ecranului. Natura imită arta, spunea Wilde. Da, dar nu totdeauna ce e mai bun.

28 Martie. Atlanta (Georgia). — Primul contact cu Sudul. Tempo este mai lent decât în restul Americei, vocile mai nuanțate, activitatea mai puțin constantă. Imi place frumusețea femeilor din Sud și dulceața lor care te mângâie.

Aici se găsește această calitate așa de rară

la New-York sau la Chicago: lenea. Așa sunt de indolenți acești oameni din Sud, încât au inventat sistemul de a-și face cumpărăturile fără să coboare din mașină. Acest sistem se numește „curb service". O doamnă se oprește în fața magazinului băcanului ei sau a farmacistului claxonează; un vânzător iese imediat, primește ordinul și puțin mai târziu, îl aduce la mașină; cumpărătoarea nu s'a mișcat depe scaun.

Seara trebue să vorbesc la un colegiu de fete (Agnes Scott) și trei dintre ele au venit la gară să mă ia. Nici un fel de jenă. Ele m'au adoptat imediat ca pe un camarad. Regăsesc îndată acea fericire inexprimabilă pe care ni-o dă totdeauna tovărășia tinereței. Mai ales una dintre ele, cu un aer serios și blând... O Chateaubriand! „Am părăsit-o ca pe o floare sălbatecă pe care ai zărit-o pe marginea drumului și care ți-a îmbălsămat calea"... La școală îmi prezintă pe o tânără Franțuzoaică care este aici pentru un an de zile. Licențiată în geografie, spirituală, inteligentă. Excelent tip de student bun pentru export. Ea îți dă despre Franța o idee precisă și plăcută.

O întreb asupra impresiilor:

„Toate sunt atât de drăguțe... Ce țară de bunătăți! Am o încredere în ele pe care nu ași fi avut-o la noi, într'o școală de fete,

mai mult decât în prietena mea cea mai bună. Numai că ele lucrează prea puțin.

— Le găsești inculte?

— Oh nu! Au un anumit gen de cultură... Unele au citit mult. Dar ele nu cunosc lucrurile la perfecție... In fine în Franța, foarte puține dintre ele ar putea trece bacalaureatul.

— Citesc franțuzește?

— Da; studiem acuma arta dramatică franceză.

— Și ce admiră ele în deosebi?

— Ruy Blas, Cyrano... Suportă pe Corneille... Racine le plictisește de moarte". Amintirea pe care o păstrez dela aceste încântătoare școli, ca și acea dela Beloit College sau odinioară dela Princeton, dela Vassar este tocmai ceeace mă face să iubesc America.

.....

29 Martie. In tren între Greensboro și New-York. — După această lungă călătorie ași dori să revăd situația. Această țară este prosperă sau nenorocită? Experiența Roosevelt a fost un succes sau o înfrângere? Este imposibil de răspuns printr'o judecată simplă și strâmtă. Peste tot, în Sud ca și în Middle-West, am văzut trenuri încărcate de călători, hoteluri imense cu toate

camerile ocupate, ascensoarele pline de băeți veseli, gălăgioși, activi.

Ca aceste milioane de oameni să fie ruinați, este cu siguranță, fals. La Minneapolis ca și la Dallas, la Tulsa ca și la Fort Worth, am văzut cartiere noi, strălucitoare de o bogăție de dată recentă. Casa de cărămidă aparentă, a cărei tindă semi-circulară este susținută de grațioase coloane, era adesea vecină cu un han elisabethan, cu crestele inegale și cu o casă stil Ludovic XIII care părea că iese din împrejurimile orașului Tours, dar toate aceste case dispar..te erau desenate cu gust și numărul lor îți spunea multe despre averea acestei burghezii orășenești.

La Iowa ca și în Texas, ca și în Carolina de Nord, am vizitat universități de trei mii, de cinci mii, de zece mii de studenți, și școli care refuzau în fiecare an, din lipsă de locuri, numeroase cereri de înscriere, cu toate că costul pensiunei variază între cinci sute și o mie de dollari.

Aceste orașe cresc mereu și sunt mândre de succesul lor. Ele î'i arată cu mândrie linia luminoasă pe care o trasează noaptea, sgârie-norii lor printre stele. Ele doresc muzee, orchestre simfonice, country-clubs. Aduc cu mari cheltueli Opera din New-York sau Chicago.

Magazinele lor rivalizează cu acelea din New-York „Cinquieme-Avenue". Au librării uriașe și bine asortate care bucură pe amatorul de cărți. Vizitându-le este cu neputință să nu te gândești că treci printr'o perioadă de abundență, cu toată asprimea vremurilor.

„Da, va spune pesimistul, constați prosperitatea câtorva State producătoare de petrol, a câtorva orașe îmbogățite de uzinele de țigări, de băutură higienică, dar pentru masse, criza continuă".

Aceasta este adevărat în anumite regiuni. Citiți în Erskine Caldwell, ce este viața albilor săraci în Sud. Vei vedea, în adevăr, că mizeria, pentru mulți Americani rămâne tragică și nenorocită. Dar în acest moment caut să dau o impresie de ansamblu. Fie că este la Springfield (Missouri) sau la Cincinnati (Ohio), trebue să constat că cinematografele populare sunt pline, restaurantele cu prețuri populare sunt luate cu asalt, că oamenii pe stradă sunt mult mai bine îmbrăcați decât în 1931. Nivelul de viață este, fără nici o îndoială, mult mai ridicat decât în Europa.

„Fie, va spune din nou pesimistul, dar acest spectacol este artificial. Mulți oameni pe care îi crezi la lucru sunt în realitate someuri care primesc dela Stat un salariu, pentru

a face un lucru neproductiv. Washington-ul răspândește miliarde în țară pentru ca aparențele să rămână favorabile până la alegerile din 1940. Aici este un joc periculos pe care America nu-l va putea juca mult timp.

Pune momeală la pompă, cum spunea Roosevelt la începutul carierei sale, asta ar mai merge încă, dar nu prea mult. Dar să alimentezi un puț cu debit continuu dintr'un rezervor care totuși nu-i fără fund este o metodă naivă și funestă.

Deficitul bugetar este îngrozitor de mare, chiar și pentru o țară așa de bogată cum este aceasta.

Noi mâncăm de șase ani de zile rezervele acumulate de un secol de muncă; când vor fi epuizate, va trebui ori să le reconstituim ori să pierim".

Pesimistul are dreptate? Iată sentimentele oamenilor cei mai imparțiali pe care i-am întâlnit în călătoria mea:

Că Președintele în 1933, ar fi salvat țara asta pare probabil. Alții pretind că lucrurile s'ar fi aranjat mai bine, dela sine. Este ușor de spus astăzi. In 1933, păreau departe de a se aranja. Ajutoarele acordate somerilor erau insuficiente. Desperarea masselor flămânde devenea periculoasă și temerile în

acel moment, erau unanime. Cel puţin, în timpul primului an, influenţa morală a Preşedintelui a fost necesară şi decisivă.

Oare a reuşit el, distribuind ajutoare şi lucru să repună în mişcare maşina economică? Foarte imperfect. Chiar astăzi, Statul şi numai el singur, împiedică în mod artificial o nouă criză. In America ca şi în Franţa, apare clar că nici o reformă nu este posibilă fără cooperarea claselor conducătoare şi a claselor muncitoreşti.

Ori, aproape în toată ţara, am constatat că clasele diriguite cred, cu dreptate sau fără, nu sunt judecător, că guvernul le este ostil. Speră să-l răstoarne în 1940. Aşteaptă alegerile pentru a se lansa în mari antreprize.

Aceste alegeri, totuşi, nu rezolvă nici o problemă, căci dacă preşedintele ales este din şcoala lui Roosevelt, va continua politica actuală. Dacă este din şcoală opusă, ori va reduce salariile şi ajutoarele şi va provoca o reacţie violentă, sau va capitula, încât nimic nu va fi schimbat.

Va trebui totuşi găsită o soluţie. Datoria publică creşte repede. Este încă suportabilă şi cu mult inferioară pe cap de locuitor, celei din Franţa, dar dacă va continua să se mărească după cum face de şase ani,

pericolul va deveni destul de mare. Este adevărat că limita de impozit nu este atinsă încă în această ţară. Veniturile foarte ridicate sunt impuse exagerat, dar veniturile pe care Americanii le numesc „mijlocii" şi pe care noi le-am numi imense, plătesc relativ impozite puţine, si excepţiile de bază sunt prea generoase. Poate s'ar putea, printr'o revizuire a sistemului de impunere şi printr'o mai bună repartiţie a indemnizaţiei şomerilor, să se regăsească echilibrul, dar chestiunea esenţială, acea a regimului economic, rămâne întreagă.

Roosevelt prin N. R. A. a părut că se îndreaptă spre corporatism. Curtea Supremă i-a închis acest drum declarând ca ilegală reglementarea sa. Se pare totuşi că, dacă vrei să te îndepărtezi în acelaş timp de Socialismul de Stat şi de puternicile societăţi anonime care, amândouă, „depersonalizează" întreprinderile, o anumită formă de corporatism controlat, *dar nu dirijat* este singura soluţie posibilă.

Dacă ar trebui în acest moment să redactez buletinul bolnavului, aşi zice: *Stare staţionară cu alternanţă de febră şi cu depresiuni până în 1941. După aceia diagnostic rezervat.* Ridic ochii. Traversăm Washington. Pe o colină, frumoasă iluminaţie indirectă

scaldă într'o frumoasă lumină albă Capitoliul.

5 Aprilie: Intoarcere la New-York după o scurtă şedere în Canada. Găsesc oraşul împărţit în două tabere de evenimentele din Europa. Mulţi Americani s'au speriat, după afacerea cu Praga, de violenţa propriei lor indignări. „Atenţiune! şi-au spus ei, această emoţie ne duce la războiu". Şi au pus frână.

Astăseară la dineul dela L... peste capul meu, două doamne, amândouă sclipitoare, alternau ca corurile lui Aristofan. Una dintre ele raţiona ca pacifistul meu din tren. „Cred, spunea ea, că nimic nu merită să se facă războiu.. .Nu vreau să văd curgând sânge.. Nu vreau să văd copii schilozi. Şi dacă refuzul de a se lupta înseamnă dominaţia germană asupra lumei, atât mai rău... In fond Cehii sunt nenorociţi?

— Dar, bine înţeles, răspunse cealaltă, bine înţeles că Cehii sunt nenorociţi. Eu nu doresc ca Gestapo-ul să intre la mine. Nu vreau să mi se interzică de a scri sau de a vorbi. Nu vreau să mă oblige cu ameninţarea taberelor de concentrare, să spui că albul e negru, că cea ce este drept e nedrept, şi că ceeace e fals e adevărat...

In ceeace priveşte sângele nevinoat, crezi

că nu va curge şi în persecuţii?.. Bine înţeles că Cehii sunt nenorociţi.

— Fie, răspunse frumoasa „isolaţionistă". Dar mai bine este să fii nenorocit decât mort... Şi, de altfel, noi Americanii, nu trecem prin nici un risc. Vom fi întotdeauna destul de tari, ca după un războiu european, să luptăm contra unui învingător sleit de puteri şi căruia i-ar trebui un secol pentru aşi reface pierderile.

— Eroare, răspunse frumoasa „intervenţionistă"... Se poate întâmpla ca învingătorul să nu fie deloc obosit...

Crezi că după războiul din 1918 învingătorii erau incapabili să lupte?

R. S., autor dramatic de talent, un uriaş liniştit, le întrerupse: „Eu, zise el, cu toate că sunt American, în timpul războiului trecut m'am angajat în armata engleză. Am fost simplu soldat în *Black Watch*. Nu mi-a plăcut, dar dacă, mâine începe războiul, mă voiu angaja din nou şi mă voiu duce să mă bat pentru Franţa şi Anglia. Dece? Pentrucă iubesc aceste ţări şi urăsc pe adversarii lor... Alegerea mea este făcută, asta i tot... Nici un raţionament nu o va schimba."

9 Aprilie. Duminica Paştelor. Un timp trist de Paşti. Un vânt glacial mătură New-

Yorkul. Insoţesc pe Simone la slujbă. Catedrala, cu toată mărimea ei, este plină şi o mulţime imensă, care nu a găsit loc, stă în picioare la intrare. Mari ramuri încărcate de flori roz împodobesc stâlpii tindei bisericei. Cincizeci de tineri în jachetă cu garoafă albă la butonieră, fac cheta.

Iată în scurt tema predicii: Christos este în mormântul său. Ce reprezenta el în ochii Romanilor? Un agitator pe care l'au condamnat la moarte, nimic mai mult. Şi cu toate acestea vedeţi garda care au pus-o împrejurul mormântului; ce fac ei? Dece aceşti soldaţi împrejurul unui mort? Dece se tem oare aceşti stăpâni ai lumei? Să nu fugă cadavrul? Se tem de orişice, pentrucă ştiu, în fundul sufletelor lor, că s'au luptat cu Dumnezeu şi când Dumnezeu este duşmanul, omul nu este niciodată sigur de a câştiga bătălia.

„Invingătorul pare atot puternic. Invinsul este închis în mormânt. Dar învingătorul mergând în triumf, aude în îndepărtări, accentele surde ale marşului său funebru...

Când Dumnezeu este duşmanul, omul nu este niciodată sigur că a câştigat lupta... De acolo, paza în faţa mormântului...

Au dreptate să se teamă...

Observaţi Franţa. La sfârşitul secolului trecut, părea că a devenit o ţară anti-clericală. Şefii guvernului ei refuzau să intre în altar. Tot ceeace poseda Biserica îi era răpit. Şi priviţi azi: Când un trimis al Papei vine la Paris! mulţimea se prosternă în faţa lui.

Mai multe sute de mii de tineri muncitori îndrăznesc să se numească „Tineret Creştin" şi să se întrunească în imense adunări. Când Dumnezeu e duşmanul, omul nu este niciodată sigur de luptă.

„Şi de aceia spun, dacă credem azi în Germania Biserica persecutată, trebue să ne gândim că aceste lucruri nu vor dura şi că acest crud învingător el însuşi, când merge spre triumful lui aude fără încetare, în îndepărtări, sgomotul înfundat al marşului său funebru...

Da, acest învingător merge, spre pieirea sa, şi poate chiar o ştie. El a cucerit, a isgonit, a oprimat, pare stăpân... Dar când Dumnezeu este duşmanul, omul este sigur că a pierdut bătălia".

Ieşirea. Mulţimea cu toată zăpada este foarte numeroasă pe a cincia Avenue. Este obiceiul ca în ziua de Paşti, la New-York, femeile să îmbrace pentru prima oară toaletele lor de primăvară; un fel de paradă a modei se desfăşoară la eşirea din Biserică.

America este o ţară conformistă unde o-

biciurile sunt urmărite cu strictețe. Cu tot frigul glacial, femeile, azi de dimineață au pus pălării de pai și rochii ușoare.

A cincea *Avenue* își va avea parada sa și New-York-ezele vor avea pneumonii.

11 Aprilie. — Convorbire înflăcărată la Doamna T. L. în legătură cu mesajul pontifical de Paști. Americanii se cred desamăgiți. „Acest Papă dela care așteptam așa de mult, pare mai puțin hotărît decât celălalt.

Nu este, în mesagiul lui, o condamnare precisă a puterilor Axei. Nimic despre Albania care a fost anexată. Sfaturi de moderațiune sunt date egal de o parte și de alta. De ce se teme el?

R. de R. Francez și catolic, apără foarte bine pe Piu al XII-lea. „Papa, zice el, urmează pur și simplu politica tradițională a Vaticanului, și nu poate face altfel... Dacă vrea să păstreze oarecare influență pentru a menține pacea în timp de criză, nu trebue să înceapă prin a se face urît de puterile Axei. Va fi cu atât mai puternic când va veni momentul, cu cât a fost mai moderat înainte.

Apoi, cu siguranță că el vrea să salveze Biserica în Germania și în Italia și pentru

aceia trebue să negocieze cu Cesar care azi se numește Mussolini. Biserica se îndoae dar nu se rupe. Prin această înțelepciune supraviețuește Împăraților și Revoluțiilor".

12 Aprilie. Conferința Evei Curie la Town Hall. Are cel mai mare succes, și cel mai meritat. Intr'o engleză ireproșabilă, vorbește de mama ei într'un fel foarte modest și mișcător. Este foarte aplaudată.

15 Aprilie. Adunarea Soc. Alianța Franceză. Public simpatic. Aceste doamne bătrâne, acești profesori, domni și doamne, în mai mult de trei sute orașe ale Statelor-Unite și Canada, mențin cunoașterea și gustul pentru ceiace e francez, o fac nu din interes, nu din ambiție, dar foarte exact din dragoste pentru Franța. Mulți dintre ei seamănă cu acea bătrână doamnă de Beloit care plângea la ideia că avioane străine vor bombarda piața Concordiei.

Imi cer să iau cuvântul.

„Știți mai bine ca toată lumea, le spun ce vrea și ce trebue să fie o grupare Alianța Franței. Un grup de alianță nu este un centru de propagandă în favoarea unei doctrine politice... Nu, deloc...

Franța nu caută să-și impue ideile ei altor popoare. Cecace dorește ea, și ceiace doriți ca și ea, este de a menține vie o cultură și o civilizație. Ceea ce reprezintă unul din grupurile dumneavoastră, este ca un pic din înțelepciunea lui Montaigne, un pic din vigoarea lui Molière, un pic din spiritul lui Voltaire, și din generozitatea lui Victor-Hugo, un pic din geniul lui Flaubert și Baudelaire, un pic din grația lui Anatole France, din forța lui Paul Claudel, să pătrundă în viața cutărui colegiu, a cutărei comunități americane.

La New-York sau la Chicago, la Toronto sau la Québec, voi sunteți aceia grație cărora zece secole de frumos, zece secole care palatul din Versailles, piața Vendôme, Arc de l'Etoile, tragediile lui Racine și versurile lui Valéry, zece secole de glorie, de glorie dreaptă vor rămâne prezente și vii în orașe mai tinere.

„Cetățeni ai Statelor-Unite, născuți din ciocnirea militară și spirituală între două mari culturi occidentale, ați cules ce a fost mai bun din ceeace aveau amândouă de dat. Țara voastră a fost mai întâi un copil al Franței, și al Angliei, și întocmai ca o mamă și un tată, care diferiți unul de altul, își fac plăcere să vadă în trăsăturile amestecate și

confundate într'o misterioasă unitate în figura băiatului lor, astfel Francez și Englez se complac în a recunoaște în această civilizație care crește la voi, trăsături care vă vin dela Francezi și trăsături care vă vin dela Englezi. Prietenia voastră este pentru noi ca un simbol viu a legăturilor ce nu pot fi distruse de aici înainte, care unesc aceste două națiuni europene din care v'ați născut. Amândouă se complac în a regăsi în spiritul vostru tot la ceia ce ei țin mai mult: nevoia de libertate, dorința de dreptate, respectul demnității omenești și un gust profund pentru cultură".

In timpul dejunului care urmează după adunare, cineva aduce Ambasadorului Franței mesajul Președintelui. Ni-l citește cu voce tare: „Șefii marilor guverne sunt azi literalmente responsabili de soarta umanității în timpul anilor ce vor veni.

Nu pot rămâne surzi la rugăciunea popoarelor lor care cer să fie protejate în contra dezastrelor și a haosului care ar fi un războiu modern. Istoria îi va face răspunzători de viața și fericirea tuturor, până la cel mai mic. Sper că răspunsul Dumneavoastră va conține pentru omenire o rațiune de a spera că aceste temeri vor înceta și că omenirea se va simți în siguranță pentru mulți ani". In această adunare cel

puțin constat că mesajul Președintelui a produs un mare efect și este foarte aplaudat. Eșind, mă întreb cu oarecare neliniște ce a voit Roosevelt să facă. Nu poate spera un răspuns favorabil. Oare se adresează el, peste dictatori, popoarelor lor?

Incearcă să-și angajeze țara? A primit el din Europa vești care cer o acțiune imediată? Nu știu nimic.

16 Aprilie. — Dejun la Doamna James Roosevelt, mama Președintelui. O seninătate viguroasă, inteligența clară a acestei bătrâne doamne te ajută să înțelegi și pe Președinte.

Doamna Roosevelt vorbește o limbă franceză elegantă și pură. Imi povestește că pe timpul când fiul ei era mic, ea îl conducea la Casa-Albă pentru a vedea pe Președintele Cleveland, care era un prieten al familiei. Cleveland a pus mâna pe capul copilului și i-a spus: „Iți doresc, să nu fii niciodată Președintele Statelor Unite”.

— „Ce oroare! strigă mama.

Natural, principalul subiect de conversație a fost mesajul Președintelui. Președintele B. M., așezat de partea cealaltă a d-nei Roosevelt, pretinde că opinia publică, și chiar partidul republican care este al său, aprobă

acest limbaj. „Dar Senatorii? îi spusei, îl vor aproba?

— Puțin interesează, răspunse el. Nu au nici o autoritate în țară.

— Cu toate acestea s'a întâmplat să anuleze tratatul din 1919.

— Este altceva, zise el. Pentru a aproba un tratat, trebuia două treimi din voturi și Wilson era prea bolnav pentru a lupta...”

18 Aprilie. ***Princeton.*** — Prietenii mei din Princeton mi-au cerut să viu și să țiu o conferință în memoria lui Percy Chapman, profesor de franceză la Universitate, mort așa de tânăr și care a fost o ființă așa de misterioasă și rară. Puțini străini am cunoscut capabili să înțeleagă așa de bine Franța. Literatura franceză nu era numai o materie de program, pentru Chapman și pe care avea datoria de a o preda, ci o hrană necesară vieții. Prin educație și ca suflet puritan, el găsise în realismul lui Molière și a celorlalți moraliști ai noștri o contragreutate grație căreia își menținea echilibrul adeseori în mod dureros. In 1914, s'a angajat imediat ca voluntar în armata franceză. „Trebue să te bați, mi-a spus, pentru Molière, pentru Racine, pentru La Rochefoucauld”. Nici un pedantism

în această frază. Era, spunând-o, de o sinceritate naivă, şi era foarte mişcător.

Seara, spectacol dat de studenţi. Joacă mai întâi (foarte reuşit) *The Man of Destiny* una din cele mai bune piese a lui Bernard Shaw, piesă în care Bonaparte este eroul, şi care totdeauna m'am mirat că nu e mai cunoscută şi mai iubită în Franţa. Apoi urmează o a doua piesă care este bizară şi macabră, o serie de tablouri.

I. — Un colţ de câmp de bătae în timpul războiului. O corvadă; infanterişti americani cu cască sapă o tranşee pentru a înmormânta morţi care sunt acolo, mizerabilă grămadă, în fundul scenei. Când groapa pare destul de adâncă, sergentul ordonă să se svârle cadavrele. De îndată, cadavrele se ridică în picioare în groapă. Nu vorbesc: nu se mişcă; dar nici o forţă nu poate să le constrângă să se culce.

Ingroziţi, oamenii de corvoadă cheamă un ofiţer care ordonă morţilor să intre sub pământ, nu este ascultat şi se duce să raporteze generalului.

II. — Adăpostul generalului. Este înconjurat de Statul său major. Ofiţerul povesteşte strania sa istorie. „Scandalos! spune generalul. Ne mai auzit! Contrar regulamentelor! Dar ce să faci?" Se duce el singur, eşuiază. Unul din ofiţerii săi are o idee:

preoţii regimentului. Se duc să caute preoţi catolici, protestanţi şi evrei. Morţi, sunt afacerea lor, ei vor aranja asta.

III. — Eşecul preoţilor. Degeaba ei spun morţilor că dacă sunt morţi, este din voinţa lui Dumnezeu. Morţii rămân în picioare.

IV. — Gazetele din America încep să vorbească de acest nemai pomenit incident.

Pe străzi, în magazine, oamenii sunt impresionaţi. De prin toate colţurile scenei şi a sălei, proectorul descoperă grupuri neliniştite care spun trei cuvinte şi apoi dispar. Guvernul se nelinişteşte: „Dacă morţii refuză să moară, cum să continui războiul?"

V. Un membru din guvern, are o idee: femeile. Ele vor obţine prin tandreţe ceeace nu au obţinut generali prin ameninţări.

Femeile sunt conservatoare; ele înţeleg că moartea e moarte. Apar şapte femei la marginea mormântului. Ele spun tot la ceiace te aştepţi dela ele: „Mă faci de ruşine.. Toată lumea mă va arăta cu degetul.. Sunt soţia omului care nu se lasă îngropat. Mă vei face să-mi pierd alocaţia: eram văduvă de războiu: ce voiu deveni acuma?... Tu nu mai eşti aici pentru a mă susţine şi nici nu vrei să fii mort... Tu ai să sperii copiii.. Ce vrei să fac cu tine? Iubesc un altul.. Oh, nu, nu te-am trădat; te credeam mort,

ce vrei?.. Astfel vorbesc femeile, dar nu reuşesc nici ele.

VI. — In faţa miniştrilor, episcopilor şi a generalilor înmărmuriţi, îngroziţi, morţii acuma ies din groapă şi merg la asaltul părţii din urmă. Vor învinge războiul.

Totul este perfect pus în scenă, cu o ingeniozitate admirabilă. Dar dece au ales ei această piesă oribilă care în rezumat, impresionează fără să instruiască şi descurajează fără să liniştească? „Ascultând-o, spusei studenţilor activi, ai mereu impresia că e un text de propagandă, dar nu se ştie contra, nici în favoarea cui... Contra războiului? Da, fără îndoială, dar şi contra celor care trăesc, contra femeilor, contra lui Dumnezeu... Dar dece să limitezi protestul morţilor de războiu? Dece toţi morţii nu ar refuza să moară? Dece dumneata şi eu nu ne-am răscula contra gropii noastre? Moartea nu este niciodată dreaptă... Este un fapt.

— Oh! îmi răspund ei, noi nu ne-am pus atâtea întrebări. Am găsit piesa interesantă din punct de vedere technic atât..."

19 Aprilie. Lungă convorbire cu La Guardia, primarul New-Yorkului. Figură italienească, destul de gras, dar foarte vioiu, a-

vând ceva încântător şi răutăcios: Napoleon în zilele sale bune, astfel cum l'a descris Chateaubriand. Secretarii lui spun că are altă asemănare cu Napoleon, că are o mare putere de lucru; istoveşte pe toţi colaboratorii. Inteligenţă foarte vie. Ascultându-l, mă întreb dacă, în lipsa lui Roosevelt, America nu ar găsi în La Guardia un excelent Preşedinte. Imi povesteşte că se duce mâine, cu mare pompă, să aducă din port, Magna Charta, care soseşte pe Transatlanticul ***Queen Mary*** pentru expoziţie. „Nu găseşti că este emoţionant, spuse el; acest document, din care au eşit libertăţile noastre ca şi ale voastre, va găsi poate la noi siguranţă şi trăinicie într'un moment când ţara care ni l'a dat va fi bombardată şi când atâtea lucruri vechi şi frumoase vor fi distruse?

— Credeţi, îi spusei, adăpostul sigur pentru mult timp?

— Oh! nu, spuse el, America este în pericol ca şi Dv-tră.

— „Dacă America o înţelege, îi spusei, nimic nu e pierdut; ea poate în acelaş timp să se salveze şi să ne salveze. Această ţară este aşa de puternică, aşa de bogată! Adevărat, zise el zâmbind, este impresia voastră? Nu credeţi ca mulţi din compatrioţii mei că *New-Deal* a minat ţara?

— Nu încă — spun. Bine înțeles, greșeli au fost comise, dar nimic nu este piedut, nici chiar prea grav. Nu știu *cum* veți eși, dar știu că veți ieși.

Figura lui se luminează. „Bine înțeles, zise el, și nu va fi greu... Va fi deajuns să se pue puțină ordine în fondurile ajutoarelor, să refaci, să restabilești încrederea socială „self supporting”, să mărești baza de impunere... In câțiva ani echilibrul se va restabili... Ridică paharul: „trăiască pacea!”

Cu adevărat, ar fi un Președinte posibil.

20 Aprilie. De câtva timp, tonul conversațiilor se urcă vertical. O campanie violentă este făcută în favoarea izolării, de către oameni ca generalul Johnson, ca Bernard Baruch și această campanie este departe de a fi fără efect asupra opiniei publice.

Mesajul, lăudat de toți în primele zile, este acuma blamat de fanatici cărora le este frică să nu se întărească situația Președintelui.

Mă reîntorc dela un dineu la C. C., unde, lucru care mi se întâmplă rar, m'am enervat. Aceasta din cauză că B..., care este un mare poet american, și al cărui geniu îl admir, spusese:

— Ah, nu, nu vom mai lua parte la un

războiu european... Am fost prea rușinos escrocați după războiul celălalt... Ne-am bătut pentru a asigura o pace dreaptă, și nu ni s'a dat nici dreptatea, nici pacea... Nu, niciodată!”

Inainte de a-mi da seama că vorbesc, m'am auzit strigând cu o pasiune extraordinară, cam acestea: Escrocați? Dacă a fost cineva rușinos escrocat după ultimul războiu, mi se pare că e Franța. Cum? Noi am câștigat o victorie care ne-a costat viața a milioane de tineri... Țara noastră a fost cotropită de dușmani, orașele distruse, câmpiile noastre devastate... Șefii noștri militari ne spun că, pentru a evita de a se mai repeta asemenea nenorociri, trebue cu orice preț să neutralizăm malul stâng al Rhinului... Or, era o clauză care ne-ar fi fost ușor s'o impunem dacă Anglia și Statele-Unite nu ne-ar fi rugat stăruitor să nu facem nimic... „Nu, nu, ne spuneau ele, nu vă atingeți de Rhenania, sau cel puțin n'o faceți decât temporar și în schimbul acestei renunțări, noi vă vom da un tratat de garanție permanentă...” Foarte bine. Această temă putea să se apere.

Noi nu avem nici o dorință de a anexa populații care erau autentici și sinceri germani, încât sigură pe aceste frumoase promisiuni, nenorocita Franță, a făcut schim-

bul malului stâng al Rhinului *pe care îl avea* contra unui proect de alianță și o promisiune de ajutor a Societății Națiunilor... Știți care a fost urmarea. Senatul vostru a respins tratatul. Nici cea mai mică garanție pentru Franța. Nici un fel de reprezentant al Statelor-Unite la Societatea Națiunilor. Europa, a doua zi după victorie, se găsea asvrâlită în haos... Ași vrea să știu cine, în această afacere, a fost escrocat, dacă nu noi...” Nimeni nu mi-a mai răspuns și s'a vorbit de alte lucruri. Dar aveam dreptate.

21 Aprilie. — Farmacistul hotelului, nu știu cine i-a spus că sunt scriitor, îmi spuse: „Ar trebui să scriți o carte pentru a explica Franța, Americanilor. In ochii mei, de exemplu, (și nu am fost niciodată în Franța), țara voastră se compune din două jumătăți, o jumătate formată din lucrători comuniști care năvălesc în uzine agitând un drapel roșu, și cealaltă jumătate, formată din mici rentieri conservatori care la patruzeci de ani s'au retras cu un venit de cinci sute dolari, joacă cărți, vorbindu-se de rău unii pe alții în mici grădini de mahala unde un glob de sticlă împodobește iarba...

Știu bine că e fals și că nici odată o națiune astfel formată nu ar fi cucerit un

imperiu și nu ar fi câștigat războiul din 1914, dar cu ce realitate să înlocuești această caricatură? Nu știu”.

22 Aprilie. Scurtă călătorie la Washington, unde găsim în fine primăvara. Cerul are acea puritate „copilărească și limpede” pe care d-na de Noailles o atribuia numai cerului din l'Ile de France. Arborii sunt învăluiți într'o manta de un verde deschis a mugurilor abia crăpați. New-York este un oraș de piatră, o rețea de mari canaluri; Washington, este visul cartezian a unui inginer francez, o operă a căror pădurici din oraș estompează liniile rigide. Pe malul Potomacului, pe sub sălcii, hoinăresc negri melancolici.

Din cimitirul Arlington, care domină orașul, descoperi o copie după obelisc care este monumentul lui Washington și replica Parthenon-ului monumentul lui Lincoln.

Peste tot piersici și cireși în floare, peluze acoperite de iriși și de narcise. Acest oraș artificial, cu grație măsurat cu compasul, pare că se bucură de o misterioasă și supranaturală prosperitate.

In adevăr este prosper. *New-Deal,* pentru prima oară în istoria Statelor-Unite, a făcut din Washington nu numai o capitală poli-

tică, dar și capitala economică a țării. Peste tot, pentru a adăposti noile administrații, se ridică clădiri uriașe. Una sută patruzeci de mii de funcționari le populează.

Aici nici o uzină.. Industria din Washington nu produce decât circulare, formule și instrucțiuni.

Prin largile porți ale ministerelor curg, asupra celor patruzeci și opt de State, un torent de miliarde. Pentru a le deturna în profitul lor, mii de solicitatori năvălesc în Washington. Lobbyist-ul omul care șade pe culoarele Senatului, a Camerei, a departamentelor ministeriale este, scrie un American, tot așa de caracteristic la Washington precum sunt gondolierii din Veneția. Vine să te convingă că ferma sa are nevoe de protecție, că râul său seacă din lipsă de baraj, că New-Deal ar trebui, cu mari cheltueli să introducă în Arizona și Arkansas gustul pentru artele frumoase.

Prin hoteluri lobbyst-i întâlnesc pe congressmen și pe senatori. Un senator este la Washington ca și cardinalul la Roma. Senatul francez nu-i lipsit de prestigiu, dar Senatul American îl întrece mai întâi prin numărul mic de membri, prin puterea pe care o au și prin fanteziile atitudinilor lor. Fiecare Stat din Uniune nu are decât doi senatori, și cum unele din aceste State sunt

veritabile națiuni de zece douăsprezece milioane de locuitori, senatorii lor, ca adevărați legislatori, se comportă în ambasadori care tratează cu Casa Albă dela egal la egal. Înarmat de constituție cu dreptul de a se opune, în numeroase cazuri la dorințele Președintelui, Senatul se folosește de dreptul lui cu mare plăcere. Cutare bătrânel cu tenul roz, în vestă albă de tusor, are capriciile sale și cochetării de fată tânără. Senatorii americani, spunea Englezul Brogan, au „temperamente de *prima donnă*".

Contradicția este sportul lor, predica cel mai plăcut exercițiu, opoziția voluptatea lor. Senatul nu cunoaște loialismul de partid. Este un corp de balet de dansatoare stele, o trupă de vedete care fac viața grea administratorului lor. O treime din Senat a putut împiedica, cu toată prezența lui Wilson, votul tratatului din 1919 și, interzicând intrarea Americei în Societatea Națiunilor, și-a asumat cu inima ușoară responsabilitatea dezordinilor actuale a celor două lumi. Chiar azi Senatul și Congresul târguesc Președintelui puterile de care ar avea nevoe pentru a ajuta la menținerea păcei. Este marile pericol al Constituției Statelor-Unite de a face, în fiecare șase ani, țara de neguvernat. Metoda anglo-franceză a unui cabinet responsabil, mult mai suplă, valorează, cred

mult mai mult. Aici cabinetul, atârnând numai de Preşedinte, nu poate nici să cadă nici să-şi impue proectele. Guvernul Statelor-Unite este un motor care rămâne din opt ani, doi ani la punctul mort.

Dacă aşi avea răgaz să trăesc câteva luni în acest oraş, aşi vrea să scriu: *Du côté de chèz Lincoln*. Ce plăcere ar fi găsit Proust în aceste frumoase probleme de etichetă: cum să aşezi la masă un senator, un judecător dela Curtea Supremă, ambasadorul Angliei, soţul D-nei Perkins, care este Ministrul Muncii.

Intre Curtea Supremă, Senat şi Corpul Diplomatic, conflictele sunt aşa de aprige după cum sunt în Franţa, între nobilimea vechiului regim, acea a Imperiului şi ierarhia republicană. Judecătorii Curţii Supreme fiind incarnaţia Legei, divinitate abstractă, se ţin drept prinţi ai unei biserici înaintea căreia trebue să se închine chiar şi Ambasadorii.

22 Aprilie. — *D. A. R., Daughters of the American Revolution...* Fetele Revoluţiei, care mai umplu încă şi acuma hotelurile din Washington, sunt doamne şi domnişoare a căror strămoşi au luat parte, acum

o sută cinci zeci de ani la Războiul de Independenţă.

Noi nu avem în Franţa acest gen de aristocraţie. Nu se văd fii Regicizilor să se întrunească la Bourges, nici la Nantes Fetele Victimelor Teroarei. Pentrucă la noi, regimurile s'au succedat aşa de repede încât fiecare dintre ele anula imediat loialismul precedentului. Invingătorii dela Bastilia au încetat de a se reuni imediat ce apăru Bonaparte.

Aici continuitatea regimului a permis Revoluţiei să devină ereditară şi conservatoare. Cu toate acestea, anul acesta, D. A. R. a trecut prin timpuri grele. Ele sunt proprietare la Washington a unei săli de concert, au refuzat să închirieze sala Marianei Anderson o cântăreaţă negresă, universal admirată. D-na Roosevelt, care face parte din Soc. D. A. R. a blamat şi cu dreptate, aceastã decizie şi şi-a dat demisia. Marian Anderson a cântat în aer liber la Washington şi a fost aclamată de o mulţime imensă. In acest timp convenţia D. A. R.-ului trebuia să se întrunească în Capitală. Destul de plouate, aceste doamne au încercat să facă pace. Pentru a se apăra, au votat o rezoluţie contra rasismului german.

După obiceiu au fost invitate la Casa Albă, dar *Prima Lady* nu era acolo pentru a

le primi. Cu toate acestea azi de dimineață, la ședința finală a Congresului lor, au votat mulțumiri D-nei Roosevelt „căci a spus, Președinta, D-na Roosevelt era absentă, dar ea ne-a comandat sandwich-urile". *Hotărâre,* cum spunea odinioară Buster Brown: Maria Anderson va cânta în fața Reginei Angliei. Efectul produs: un mare număr de negri care, dela războiul de Secesiune, votau cu republicanii, vor vota cu prima ocazie cu democrații.

22 *Aprilie, miezul nopții.* — Dineu la ambasada X.. Conversație, într'un colț, cu Sir R. L... uriaș care, ca și Sir Horace Rumbold, își ascunde finețea sub masca bonomiei și W... L.., prințul jurnaliștilor americani. Ei vorbesc de legea asupra neutralității pe care o discută acum senatul: „Este specific american, spune Sir R..., aveți în această țară o curioasă neîncredere față de procesele naturale; credeți că totul poate fi obiect de învățământ, de legislație... Un Englez ar spune că mijloacele de a menține neutralitatea, atât timp cât opinia publică ar vrea-o, sunt în fiecare moment afacerea guvernului care e la putere... Dar aici nu, trebue să fie reglementat dinainte... Da, spusei, profesorii fac în acest moment, în fața

Senatului, cursuri asupra neutralității, după cum alți profesori predau cursuri asupra technicei căsătoriei în Universitățile de fete".

W... L.., citează titlu unei teze prezentate de o tânără fată pentru un doctorat în filosofie:

„Patul de două locuri este, mai mult decât paturile duble, favorabil fericirei conjugale?"

Apoi el povesti, cu mult spirit, de martori care au venit să depună în fața Senatului și despre incoherența celor mai mulți dintre ei.

„Ieri, povesti el, decana unui colegiu de fete a cerut cu vehemență o riguroasă neutralitate și un minut mai târziu, regreta cu amărăciune că Japonia nu a fost oprită de către Statele-Unite." In schimb citează cu elogii un cuvânt al senatorului Borah, care, cu toate că era un înverșunat adept al neutralității a avut curajul să zică: „Asupra desemnării agresorului, nici o îndoială, toată țara a ales și opinia este formată". Sir R... aprobă: „Borah este dificil zise el, dar sincer și cinstit... Este un adversar simpatic".

23 *Aprilie.* — *Washington* Duminică. Gazetele publică rezultatele unui referendum asupra mesajului lui Roosevelt către Hitler. Majoritatea țării aprobă inițiativa Președin-

telui. La întrebarea: „Ești partizanul unei conferințe pentru a încerca, cu participare americană, să facă pacea înainte de războiu?" Răspuns: „Da", 75 %; „Nu" 25 %. La chestiunea: care sunt acele națiuni europene care sunt capabile să declare un războiu?"

Răspuns: „Germania și Italia", 94 %. La chestiunea: „Credeți că Germania a fost tratată cu dreptate în anii care au urmat după războiu? Răspuns: „Da", 60 %; „Nu" 40 %.

Ascultând azi ce se vorbește în oraș, am impresia că acest apel a întărit situația lui Roosevelt. Mulți republicani spun cu regret: „Totuși în străinătate este foarte ascultat". Un senator pe care îl văd la ora ceaiului, la D-na M... dezaprobă cu violență pe colegul său T... care a susținut, într'un discurs, că Roosevelt face zarvă (ballyhoo) în jurul situației externe pentru a masca eșecul său intern. „Acestea sunt, zise el, apropouri necuviincioase. Președintele Statelor-Unite trebue să fie respectat, chiar și de adversarii săi politici... Prin acest discurs stângaciu și violent, T... s'a descalificat pentru președenție". El o constată cu o tristețe aparentă, și o mulțumire secretă.

Plimbare plăcută cu J. D... Căldura blândă

a soarelui este încântătoare, dar o simți că va deveni trădătoare și că se va schimba în arșiță dogoritoare. Primăvara la Washington este o vară mângâioasă. D... ne povestește cina dela Clubul Gridiron, care avusese loc la Washington. Este o serată amuzantă, dată de jurnaliști acreditați și la care prin tradiție vin oameni politici ai tuturor partidelor, bine înțeles, Președintele și Vice-Președintele.

In timpul cinei, jurnaliștii, actori amatori, râd și glumesc pe seama invitaților lor. Este ceva asemănător cu ședința Umbrelor la X, sau ca revista „Științelor Po".

— Glumele mesei dela Gridirou îți arată destul de bine în fiecare an, temele generale de preocupări ale americanilor. Anul acesta, subiectul revistei este lupta Regelui Arthur (Președintele Roosevelt), a Cavalerilor Mesei Rotunde (cabinetul ministerial), a Vrăjitorilor dela New-Deal (Brain Trust), în contra Dragonului Business (lumea afacerilor).

Acest nenorocit Business (Afacere) a fost așa de maltratat de Cavaleri, încât este aproape mort. Este adus în sala banchetului, acoperit tot de bandaje și de pansamente. „Imi este frică, zise cu neliniște unul din cei care l'au chinuit, să nu fi lovit prea tare pe acest bătrân Dragon; o să ne moară în mână.

— Este tocmai ceeace nu contenesc să-i repet regelui Arthur, răspunse Sir Henry la Morgue, (Morgenthau), dar aceasta nu pare să-l turbure; nu face decât să surâdă... Fie vorba între noi, după şase ani, chiar oamenii cei mai comuni încep să fie obosiţi de tratamentul rău aplicat acestui nenorocit bătrân Business”.

Henry le Morgue sfătueşte să se dea Dragonului, pentru ca să-i prelungească viaţa, flitru de liniştire, dar Vrăjitorul şi Fermecătorii dela *New-Deal*, Eccles the Echo, Tommy the Cork şi Benny the Cone, din contra doresc să omoare pe Busines fără nici o formă de proces.

Corul Cavalerilor:

Ceeace dorim, este armonia.
Nu puteţi oare înţelege?
Că ceeacere vrem, este să cooperăm,
Dar păstrând noi comandamentul.

In fine Regele Arthur hotărăşte că Dragonul va avea o amânare până în 1940, anul alegerilor prezidenţiale. „Şi acuma, voi Cavaleri, veghiaţi asupra lui, şi voi, Vraci să-l lăsaţi în pace”. Dar în momentul când Dragonul, tânguitor şi strivit, se îndepărta, Regele îi dădu o ultimă lovitură de picior: „Asta ca să nu uiţi, Business, cine este stăpânul tău”.

Adversarii Preşedintelui nu sunt nici ei

cruţaţi mai mult ca Preşedintele. Viitorii candidaţi republicani: Dewey, Taft, Vandenberg, joacă şi unii şi alţii roluri ridicole.

Şi lumea muncitoare suferă aceiaş soartă. William Green, preşedintele Soc. „American Federation of Labour”, şi John Lewis secretarul C. I. O. (C. G. T. şi C. G. T. U,) intră şi ei pe scenă, înconjuraţi de senatori care le servesc de valeţi. „Şi acuma, John, spune Green lui Lewis, nu trăda. Trebue să ne înţelegem să nu ne înţelegem. Dacă ne vom lăsa apropiaţi unul de altul, suntem pierduţi amândoi.

— „Da Will, zise Lewis, nu-mi place de loc întorsătura care au luat-o lucrurile; lumea muncitoare devine nervoasă.

— „Valetul meu, zice Green, mi-a cerut azi de dimineaţă o mărire de salar verticală.

— Un scandal! aprobă Lewis. Şi şoferul dela a doua maşină a mea, cere săptămâna de cinci zile, orizontal. Este ne mai auzit!”

Găsesc admirabil că astfel de satire sunt permise şi că Preşedintele face haz.

Ceeace asigura salvarea politică a naţiunilor anglo-saxone este, respectul libertăţilor esenţiale, preecum şi un simţ de neînvins al humorului.

28 Aprilie. — New-York. Discursul lui

Hitler. A vorbit la cinci de dimineață. Nu m'am sculat, dar m'am trezit, acea deșteptare care întrerupe un vis bizar și precis în cursul căruia inspectam, nu fără oarecare spaimă, o linie Maginot, belgiană. A fost întreprinsă o întreagă propagandă de adversarii Președintelui, pentru a exploata acest discurs ca mașină de războiu contra lui. Senatorii și *congressmenii* „isolaționiști" au stat tot timpul într'un birou și au ascultat radio, luând micul dejun, după care jurnaliștii prieteni au venit și i-au interwievat. Toți (afară de unul) și-au mărturisit satisfacția, destul de urâtă, de a vedea pe Președintele lor, luat în răspăr.

Din ură pentru Roosevelt, acești bieți oameni ajung să laude pe străini dacă îndrăznesc să atace sau să ia în bătae de joc pe omul care este adversarul lor politic...

„*Some boy!*" îmi spuse la New-York, în aceiași zi un personaj din partea de jos a orașului... Dar seara, la cină, d-na C... văduva unui ilustru senator republican, plină de bun simț și de înțelepciune, îmi spune că partidul ei este pe cale de a face o mare greșală ne mai văzând în politica externă, decât un instrument de luptă pentru a câștiga bătăliile politicei interne. Ea mai adaogă însă că cei mai de valoare dintre republicani înțeleg pericolul. (Depoziția lui

Stimson în fața Senatului). Aceasta mi-a fost confirmat mai târziu, de către L... bancher republican, liberal și înțelegător.

29 Aprilie. — Chicago. Mă reîntorc la Chicago a doua oară, pentru a vorbi la *Arts Club,* prezidat de fermecătoarea Bobsy C... căreia pictura și sculptura franceză îi datoresc atâta recunoștință.

Chiar în seara sosirii mele, ea mă invită să iau masa cu Robert H... tânărul președinte al Universității din Chicago. Barney G... soțul lui Bobsy este un republican fanatic, H... un democrat, prieten personal cu Roosevelt, dar cum amândoi au simțul umorului, își spun cele mai teribile lucruri cu bunăvoință. Polly, papagalul casei, o pasăre genială, capabilă să imite tot ceea ce aude, dela lătratul câinelui, până la miorlăitul pisicei, dela Bobsy la telefon până la Barney cântând Butterfly, contribue într'o mare măsură să liniștească pasiunile politice, de fiecare dată când repetă, în felul cel mai caraghios din lume și cu intonațiile cele mai exacte, fraza care a fost pronunțată iritat.

Cult, combativ, elocvent, Robert H... este una din speranțele Americei inteligente.

La treizeci și doi de ani, este președintele acestei mari Universități. Roosevelt s'a

gândit la el, spun jurnalele, pentru funcțiile cele mai înalte chiar și pentru Curtea supremă. Dar el își iubește postul și meseria sa.

Asupra învățământului în America, este pesimist. High Schools care ar trebui să fie echivalentul liceelor noastre, zice el, sunt departe de a le ajunge. Tinerii care ies pentru a intra la Universitate, nu au nici o cultură. „Anul acesta, spuse H.., pentru examenul de intrare în Universitatea dela Chicago, am dat candidaților un poem foarte simplu să-l pue în proză. Am constatat că 70 % dintre studenți nu înțelegeau ad literam limba engleză, vocabularul lor era rudimentar. Trebue să schimbăm complect *High Scools* și să cerem ca ele să învețe elevilor cam cât știe la dumneavoastră un candidat la bacalaureat.

„In ceea ce privește Universitățile cea mai mare parte din ele nu-și îndeplinesc misiunea. Mai întâi ele nu aparțin, ca la voi, unui învățământ superior omogen.

Unele (care sunt cele mai vechi) sunt instituții private; celelalte au fost creiate de Statele Uniunei. Urmare: unitatea de program este nulă; valoarea diplomelor variabilă. In cele mai multe Universități, limbile vechi nu sunt obligatorii, nici filosofia. Elevul își face el singur programul, și alegerea

care i se oferă este tot așa de variată ca și absurdă. Multe din cursuri sunt cursuri de circumstanță. Invățământul, ca și presa, vor să fie actuale, atunci când caracterul esențial al unei bune educații ar fi inactualitatea.

Lăsați liberi, studenții se duc la cursurile care îi distrează, sau care sunt legate de grijile epocii noastre. De exemplu anul acesta, un curs asupra afacerilor europene a avut cel mai viu succes. In altă parte un curs asupra căsătoriei și a sexualității atrage un mare număr de auditori.

Nu cred că este rău pentru tineret să se intereseze de evenimentele contimporane, dar aceasta nu este suficient și dealtfel informația nu înseamnă cultură.

— „Știi dumneata, îi spusei că atunci când Napoleon reorganiză Universitatea Franței, a spus: „Se va învăța în principiu latina și geometria".

— Era bine gândit... Dar, aici, ași zice mai degrabă: „Faceți să citească pe clasici și să învețe filosofia". Cultura nu se obține decât prin familiarizarea cu marile scrieri ale omenirei.

Prea mult timp studenții noștri s'au mulțumit cu rezumatele literaturei grecești, latine sau franceze. La Saint John's College Annapolis, unde sunt chairman noi impunem lectura integrală a lui Homer, a tra-

gicilor greci, a celor mai frumoase romane engleze și franceze. Rezultatele sunt excelente. Inainte de experiență ni s'a spus: „Elevul mijlociu nu se va interesa deloc de programul vostru de cultură". O obiecțiune naivă. Oare în Evul mediu studenții nu citeau marile cărți clasice la Sorbona? Nu se citeau în secolul al optsprezecelea, în Noua-Anglie? Și dacă ții să fii de actualitate, credeți că clasici nu sunt actuali? Adevărata înțelepciune omenească se găsește în Platon, în Aristotel. Problemele noastre politice sunt ca acele ale Grecilor. Adevăratele virtuți sunt acelea pe care le propovăduia Socrate, și oamenii care l'au condamnat la moarte sunt acei care ne combat astăzi.

— „I-am întâlnit, îi spusei; Melitus operează la New-York și Anytus la Chicago.

— Oh! îi vei găsi peste tot, spuse el... Dar Socrate, el însuși, va renaște, căci oamenii nu pot trăi fără o filosofie și azi tinerii Americani nu au nici una. Invață destul de bine științele fizice, chimice și biologice, da, dar dacă știința ne dă mijloacele de a constrânge natura să facă ceeace dorim noi, ea însă nu ne spune ceeace *trebue* să dorim. Noi nu dobândim idei morale sau sociale studiind chromosomul.

Tineretul nostru el însuși simte, de unde influența pe care o câștigă asupra unora

dintre ei neothomiștii voștri. Gilson, Maritain, au avut aici mare succes pentrucă aduceau o soluție realistă, încercată, mari probleme.

— Și dece, îi spusei eu, Universitățile americane nu se inspiră ele dela aceste idei excelente?

— „Pentrucă, zise el, nu pot trăi decât făcând pe placul bogaților binefăcători și multora dintre studenți. La urma urmei ai putea convinge câțiva dintre binefăcători, dar mulți studenți caută, înainte de toate, studii ușoare, siguranța unei diplome, un program distractiv, o viață atletică și socială, și o experiență practică care să le permită, la eșirea din Universități, să găsească un loc bine plătit. Imediat ce vorbești de reformă, răspunsul este: *„It would spoil our enrolment*... Asta va dăuna înscrierilor noastre. Acest argument dărâmă totul.

— Dar viitorul?

— Il văd destul de întunecat, spuse el. Publicul acestei țări cheltuește milioane de dolari pentru a întreține un sistem de învățământ care nu dă adevărata cultură. In timpurile de bogăție și de creștere, aceste cheltueli au fost suportate cu plăcere și făcute cu speranță. Dar cele șapte vaci slabe vor veni curând; deja le simțim la capătul livezii. Intr'o zi contribuabilul își va zice:

Ce mulți bani! Și care este rezultatul?"

— Atunci poate va fi timpul reformei?

— Sper... Noi suntem câțiva care încercăm, pe in experiența aceea dela Annapolis, să preparăm pentru acele timpuri programe și profesori.

In acel moment papagalul, plictisit de această conversație cu jumătate glas, imită deodată râsul unui om.

Maud H... ca să-l tachineze, râde și mai tare. Polly devine isteric. Familia H... pleacă fiindcă trebue să ia trenul. După plecarea lor, încerc să pui la punct, propriile mele idei asupra acestui subiect.: a) Sunt de acord cu H... asupra rolului marilor opere clasice, asupra permanenței problemelor și sentimentelor, asupra părții de inactualitate a veritabilei educații; b) Sunt mai puțin pesimist decât el asupra rezultatelor învățământului american pentrucă am găsit aproape cam peste tot și chiar în colegii mediocre, studenți remarcabili care găseau mijlocul de a scoate [illegible] chiar din cele mai [illegible]lori; c) Constat că literatura și teatrul american sunt vii și bogate. Nu artă mare, clasică, o limbă populară, agresivă și brutală. Dar multă forță; noutate în subiecte în imagini, în vocabular; o poezie puternică și nouă. Toate acestea sunt departe de a fi neglijabile: a) Anumiți

Americani au o cultură minunată (citez la întâmplare pe Thornton Wilder, Walter Lippmann, Edmund Wilson), care toți trei, și alți o sută ca ei, ar străluci la Londra sau la Paris tot atât de mult ca și în țara lor. Or acești oameni au fost crescuți în America. Unde au dobândit ei această cultură?

Poate în puținele Universități care au scăpat criticei lui H...?

30 Aprilie. Chicago. Pen Club îmi oferă o masă. O bătrână doamnă, o patriciană locală se află așezată, în fața mea, lângă un tânăr scriitor ale cărui idei politice par foarte avansate. Conversația lor mă distrează pentrucă simt că amândoi au această mișcătoare bunăvoință americană, cu toată aparența conflictului lor.

Bănuești deasemeni că fiecare dintre ei este surprins să găsească pe celălalt atât de plăcut.

„Inainte de a fi gazetar, spuse tânărul cu oarecare asprime, am lucrat, din greu, într'o uzină de automobile. Meseria mea era de a sufla lac colorat pe mașinile terminate. Seara, când mă întorceam acasă, aveam plămânii plini de vopsea. Respiram diferit după zile, roșu, verde sau albastru.

— Dar este nesănătos, spuse bătrâna doamnă... Şi este teribil!

— Este destul de îngrozitor, spuse el cu amărăciune. Pentru alţi lucrători, era şi mai rău încă. Erau acolo oameni, oh! oameni doamnă, cărora nu le-aţi da bună ziua dacă i-aţi vedea pe stradă, care respirau timp de luni întregi praf de sticlă şi aşchii de metal. Aceia deveneau repede tuberculoşi; rar treceau de treizeci de ani.

— Dar, Domnule D..., îl întrerupse bătrâna doamnă, rănită, întristată, vă asigur că dau bună ziua pe stradă tuturor persoanelor pe care le cunosc... Dar dumneata nu pretinzi să dau bună ziua şi persoanelor pe care nu le cunosc?...

— Oh nu! Doamnă. Nu vreau să spun nimic neplăcut. Dacă mi-am permis să vă descriu aceste vieţi, este numai pentrucă v'am auzit vorbind de New-Deal cu atâta groază. Trebue ca oamenii din clasa voastră socială să înţeleagă că New-Deal s'a silit să pună capăt acestor suferinţe reale şi a- de ea îngrozitoare.

— Poate, domnule D.., poate... Numai Dumnezeu ştie câtă osteneală îmi dau ca să micşorez suferinţa de prin oraş... In orice caz, în ceeace mă priveşte, ţin să vă repet că eu dau bună ziua pe stradă la toate persoanele pe care le cunosc...

Era drăguţ, un pic naiv, dar sunt sigur că tânărul D..., cu toată asprimea lui, înţelegea profunda bunătate a bătrânei şi agreabilei lui vecine.

La aceiaş masă, d-na R... romancieră, vorbind de vizita apropiată a Regelui şi Reginei Angliei, spuse: Sunt foarte mulţumită că în fine ne soseşte şi nouă o familie regală. Iată ceea ce ne lipsea. Un popor are nevoe să aibă pe cine să iubească, or în Statele-Unite, Preşedintele, spre sfârşitul mandatului său, ori şi ce ar fi făcut, este în general urât de jumătate din naţiune. *Prima Lady* urmează să ea soarta soţului ei. Este adevărat că ne rămâne Shirley Temple, Loretta Young; ne folosim de ele cât mai mult posibil. Dar totuşi mi-ar place să avem pe micile prinţese şi pe Regina Elisabeta. Veţi vedea cum le va iubi poporul american, dacă ar fi abile...

11 Mai. — Reîntoarcerea dela Chicago la New-York. Iau un tren celebru pentru viteza lui: *Twentieh Century* care face într'o singură noapte acest lung traseu. Vagoanele, cu o formă aerodinamică, vopsite într'un cenuşiu metalic, seamănă cu nişte submarine la suprafaţa apei. In interior, nickel şi sti-

clă, reflectează ingenioase lumini. Mi-am luat ca să citesc în tren „*best seller*"-zilei: The grapes of wrath (Roadele mâniei) de John Steinbeck, autorul cărței Of *Mice and Men* care îmi plăcuse odinioară. Titlul este împrumutat dela Imnul Bătăliei Republicei:

Mine eyes have seen the glory of the coming of the Lord;

He is trampling out the vintage where the grapes of

wrath are stored.

Cartea este grozavă. Tema: Un fermier din Oklahoma, ruinat de furtunile de nisip și de scăderea prețului bumbacului, nu poate plăti dobânda ipotecilor care grevează pământul. Banca hotărăște să-i expulzeze, împreună cu vecinii și banca singură să exploateze făcând mari culturi. Un tractor, car de asalt al capitalismului, distruge case și fântâne. (Dece fântâna? Băncile oare nu au nevoe de apă?) Ce pot face bieții fermieri deposedați? Au auzit că în California, vor găsi Pământul Făgăduinții. Cu ultimii dolari care le mai rămăseseră au cumpărat niște mașini foarte stricate, mașini de zece, de cincisprezece ani, cu cauciucurile rupte, și cu bunici și nepoți clae peste grămadă într'o caroserie hodorogită, ei pleacă, procesiune jalnică. Fără bani, fiecare ratare de motor consti-

tue un raleu al propriilor lor inimi. Tragică descriere a unei nenorociri îngrozitoare, a unui gen necunoscut în Europa. In timpul acesta pe șosele trec în viteză, frumoase mașini roșii sau albe, ale bogătașilor.

Imi ridic ochii. Acest tren este cel mai frumos dintre toate trenurile care există.

Iarna e încălzit, iar vara are aer condiționat. Vagoanele se numesc „*Imperial Castle. Imperial Lodge*... fiind consuli Cesar și Pullman... Restaurantul nu este un vagon banal, cu mese aliniate, paralele, ci un salon unde mese cu flori sunt așezate cu o savantă neglijență. In vagonul-parloir găsesc un bar, toate gazetele, toate revistele ilustrate.

Fiecare compartiment are radio și secretarul trenului este la ordinul tău pentru ați trimite o stenografă. Este oare adevărat, după cum spune Steinbeek că atâta bogăție să străbată prin atâta mizerie?

Am mai întrevăzut, pe străduțele din Chicago, vieți amărâte și fără speranță. Reiau să citesc „*Roadele mâniei*". Tragedia devine și mai penibilă încă. Bunicul moare pe drum și copiii lui îl îngroapă noaptea, cu propriile lor mâini, pentru a nu suporta cheltuelile unei ceremonii. In tabăra fugarilor crește ura și foametea.

Invadată de imigranți, California nu-i

poate hrăni mai bine ca Oklahoma.

Pentru menţinerea ordinei, şerifii cer soldaţi şi puşti. Gospodarii în casele lor bine încuiate simt milă, dar şi desgust pentru această plebe care se mişcă. Intr'o bună zi, foametea va fi aşa de mare încât Rose, care născuse un copil, va trebui să alăpteze un om care moare de foame.

Nickelul străluceşte. Ventilatoarele bâzâie încet. Trenul alunecă prin mijlocul imenselor câmpii pustii., Negrii îndemânateci, politicoşi, fac paturile. „Două perne? Yessir!.. O ceaşcă de cafea la sculare? La ce oră? Yessir!..”

Este oare adevărat că atâta plăcere să străbată prin atâtea grozăvii? Oh! nu cred. Se vede că Steinbeck acumulează cu un fel de sadism toate aceste detalii de nesuferit. Săracii lui sunt prea săraci şi bogătaşii lui prea cruzi exact ca şi ai lui Zola în Germinal. Proust spune că sunt autori care sunt răi, care vor să ne facă să suferim. Mulţi tineri scriitori americani, şi printre aceştia câţiva care au mult talent, sunt „răi”.

Şi dece?.. Negrul a plecat. Trenul şueră prin noapte, cum fac trenurile americane, un şuerat strident şi ascuţit... Da, dece oare toţi scriitorii americani de talent, pictează monştri?

Vagabonzi, jumătate nebuni, înfometaţi

supuşi bestialităţii, bandiţi şi criminali, patroni feroci, dece să-i descrii, numai pe ei, într'o ţară unde într'o privire vezi din contra atâta bunăvoinţă, atâta generozitate? De ce atâţia Zola şi nici un singur Jules Romains? De ce o generaţie întreagă descrie pe Rougon Macquart, şi nici odată pe *Mizerabili* sau *Hommes de Bonne Volonté*? Dece nici un scriitor american nu este ispitit de viaţa zilnică obişnuită, media, acea pe care o descrie Tolstoi şi Duhamel?

Luminile sunt stinse, caut, aprind lumina să notez acest răspuns: a) America trece printr'o criză de romantism. Generaţia precedentă (Dreiser, Sinclair Lewis) erau mai realişti, cu orizonturi omeneşti mai largi. Dar monotonia vieţii marilor oraşe, plictiseala unei existenţe prea bine reglementate inspiră o dorinţă de evaziune, care este esenţa romantismului. b) Pentrucă se plictiseşte, cititorul american caută *„thrill”* frisonul de oroare sau de plăcere. De unde gustul pentru brutalitate, violenţa sexuală a lui Erskin Caldwell, cruzimea lui Steinbeck: de unde succesul lui Joyce care le dă frisonul neînţelesului;

c) Mult timp America nu a cunoscut acest tip de literatură vicleană revoluţionară, pentrucă egalitatea norocului permitea să uiţi inegalitatea bunurilor. Mina de aur, puţul

de petrol, noile invenţii, făceau din viaţa de afaceri o loterie permanentă şi naţională. Astăzi săritura apare mult mai mare, şansele reduse, prăpastia care separă sărăcia de bogăţie mult mai grea de trecut; d) Intelectualii, în America, sunt antisociali pentrucă situaţia lor socială nu este solidă. Un profesor regretă că nu este un om de afaceri. Nici o instituţie veche, respectată, nu permite să dea savantului, artistului, locul său cuvenit în ierarhie. Aceasta este imprudent. O societate bine organizată trebue să-şi asimileze elitele... Bine, bine, dar trebue să dormi, băete.

2 *Mai. Lunch la Dutch Treat Club.* In fiecare Marţi, la New-York, se strâng şi mănâncă împreună aproape două sute scriitori, gazetari, administratori de gazete, oameni de teatru.

In fiecare săptămână, ei poftesc pe vr'un călător străin ca să le vorbească de impresiile sale, de ideile sale. Era un cerc vesel, inteligent, bogat în spirit şi humor. Am ţinut acolo un mic discurs despre politica franceză.

Inaintea mea, un Englez, Neville Shute, autorul unui roman care are aici un mare succes (Ordeal) ne-a citit o scriere strălu-

cită şi curajoasă. Nu posed textul, dar sensul este, cam acesta:

Domnilor,

„Sunt în ţara voastră de câteva săptămâni. Natural citesc gazetele voastre cu un viu interes. Văd că cele mai multe dintre ele predică doctrina isolaţionistă. Am învăţat dela ele că un fricos viu valorează mai mult decât un erou mort, că America ar face o greşală dacă şi-ar vârî chiar cel mai mic deget al ei în căldarea clocotită a politicei europene, şi că de altfel, Germania şi Italia au, poate, dreptul la spaţiul lor vital... Argumentele d-voastră m'au mirat, m'am gândit şi am ajuns să cred că aveţi dreptate... Da, isolaţionismul este o doctrină admirabilă: Chiar strămoşii noştri, în secolul al XIX-lea îşi dăduseră seama şi îmi propun, că reîntorcându-mă la Londra, să predic din nou această doctrină compatrioţilor mei.

„Cu siguranţă, trebue şi noi Englezii, să ne izolăm de continentul american şi să refuzăm să vârâm degetul mic în căldarea clocotită a politicei Statelor-Unite...

Dece să ne amestecăm în certuri care nu ne privesc direct? Pentrucă Statele totalitare au nevoe de spaţiu vital să dăm Canada Germanilor, Colombia britanică s'o dăm Japonezilor, Antilele şi Bermudele să le dăm Italienilor... Procedând astfel am re-

zolva problema europeană. Prevăzuţi cu baze de plecare minunate, cele trei puteri totalitare se vor putea ocupa cu cucerirea metodică a materiilor prime şi a bogăţiilor americane, o cucerire mult mai interesantă pentru ele decât acea a mizerabilei Europe...

„Atunci, vom putea în toată liniştea,, aşezaţi în confortabile fotoliuri pe faleze, să vedem trecând în depărtare prin neguri, flotele de dictatori care se vor grăbi spre malurile voastre. Atunci, vom putea şi noi cu toată inima să lăudăm virtuţile isolaţionismului.

Atunci Camera Comunelor va putea spune: Nici un om, nici un penny pentru un războiu american. Atunci vom putea şi noi să lăudăm pe fricosul viu în paguba eroului mort... Din toate astea, nădăjduesc mare plăcere... Şi cine ştie...? Poate vom putea şi noi în fine, la rândul nostru, vânzându-vă tunuri şi aeroplane să avem un oarecare câştig şi poate dacă ne vom simţi generoşi şi compătimitori, să vă împrumutăm o parte din profiturile noastre şi să ne asigurăm astfel şi contra unui viitor motiv de plăcere etern şi admisibil... Gentlemenii mulţumesc presei D-voastră pentru preţioasele învăţăminte pe care mi le-a dat".

In timpul acestui discurs destul de crud, pronunţat cu artă, liniştit şi sigur, îmi amintea pe Disraeli pe timpul lui Peel, auditorul era interesant de observat. La început, figurile, marcau surpriză, un pic de nelinişte, o umbră de resentiment; apoi calitatea ironiei după cum şi dreptatea criticei i-a mişcat şi au surâs. Când a terminat, s'au arătat sportivi şi l'au aclamat. In ziua aceia am simţit că izolaţionismul este o doctrină fragilă, vulnerabilă şi care nu va rezista mult timp evenimentelor.

3 Mai. — Doctus cum libro. Am mai vorbit deja de tendinţa pe care o au locuitorii acestei ţări de a crede că totul poate fi învăţat dela expert.

O istorie adevărată, pe care o găsesc într'un jurnal din Chicago, ilustrează cu un exemplu această observaţie.

Un băiat numit Charlie B., elev la Universitatea din Chicago şi mare jucător de foot-ball, nu avea succes pe lângă fete. Ce să facă?

Să studieze această technică. Charlie cumpără deci toate cărţile pe care le găsi despre psychologia femeilor. In doi ani de zile. învăţă, spuse el, „tot ceea ce putea să învete despre acest subiect". Apoi, abando-

nând cărţile, trecu la exerciţiile practice, o atacă pe miss Sylvia N. Inainte de primul rendez-vous dădu din nu examen... Flaterii măguliri, amabilităţi, mici atenţii... Urmă programul trasat şi obţinu oarecare succes. Cărţile aveau deci dreptate. Dar când voi să împingă atacul până la sfârşit, găsi pe Silvia rezistentă.

Asupra acestei greutăţi consultă autorul său: „Femeile se prefac că se apără, spunea oracolul, dar ele doresc, în fundul sufletului lor, victoria asediatorului. Ele dispreţuesc pe omul timid, le plac oameni energici". Deci Charlie deveni energic şi chiar brutal. Sylvia îi şi trase o palmă, tatăl alergă auzind sgomot, chemă poliţia. Adus în faţa judecătorului, nenorocitul Charlie povesti, foarte sincer, decepţia sa.

„Nu mai înţeleg nimic. In cărţile de psichologie se spune că bărbatul e acel care domină, că trebue să fie încrezător şi agresiv. Ei eu am fost încrezător şi agresiv. Am făcut cât am putut mai bine. Şi ce am câştigat? O palmă. o noapte la închisoare, doi ani pierduţi cu învăţătura şi am pierdut şi fata.

Judecătorului îi fu milă de Charlie. „Poate că iubita d-tale, îi spuse el, nu citise cartea pe care ai citit-o d-ta.

8 August. Cuvintele sunt ca pleava 'n vânt, numai bobul faptelor rămâne.

Un congres internaţional al scriitorilor a fost organizat cu prilejul expoziţiei din New-York, de către Pen-Club. Avea ca temă generală responsabilitatea scriitorilor în evenimentele actuale. Jules Romain pronunţă un frumos discurs de deschidere serios şi bine chibzuit. Apoi, J. B. Priestley vorbeşte dela Londra prin radio, din nefericire nu se aude bine. După aceasta iau cuvântul: Dorothy Thomson, strălucită amazoană; Thomas Mann, care rămâne şi în exil, un filosof german serios; Pearl Buck, Chilianul Carlos Davila şi Chinezul Lin-Yu-Tang. Acesta din urmă se arătă spiritual şi violent. De felul meu nu sunt violent. Chemat să iau cuvântul după el, dau sfaturi pentru precizie şi prudenţă:

In acest an 1939, când nenorocita seminţie omenească e expusă unor primejdii aşa de înspăimântătoare, din cauza nefericitului amestec a inteligenţei sale ştiinţifice şi a nebuniei sale dogmatice, aţi ales ca subiect a desbaterilor d-v o temă utilă: aceia a responsabilităţii scriitorului. Cred ca şi Dv. că această responsabilitate este mare şi impune tuturor, care, fie prin jurnale sau cărţi formează opinia publică, obligaţiuni severe. Aş vrea să vă vorbesc de unul din aspectele

acestei chestiuni: întrebuinţarea cuvintelor abstracte:

„Dacă oamenii ar avea un sentiment just al pericolelor care însoţesc întrebuinţarea a unor anumite cuvinte, toate dicţionarele ar fi, la librari, înconjurate de o bandă roşie: *Explosif. A se umbla cu atenţie.* Experţii militari ne vorbesc de bombe incendiare care pot da foc unui întreg cartier, dar cunoaştem cuvinte care au dat foc unui întreg continent. Anumite raiduri de avioane au făcut, se spune, două sute, cinci sute, mii de victime, dar anumite cuvinte au aruncat în mizerie şi în desnădejde milioane de fiinţe omeneşti. Anumite bătălii pun faţă în faţă două armate, dar anumite fraze tae în două părţi societăţi întregi şi aţâţă pe unii în contra altora clase de cetăţeni care până atunci, colaboraseră în deplină înţelegere.

„Otrăvirea prin cuvinte este mult mai profundă, mult mai tenace decât otrăvirea cu gaze. Acestea se împrăştie repede în atmosferă: curând aerul nu mai conţine o doză mortală. Otrăvirea produsă de cuvinte pătrunde adânc în spirite. Efectele sunt contagiunea. Victima devine ea însăşi un agent voluntar de propagarea răului.

„Ceea ce face nenorocirea oamenilor, spunea o inscripţie greacă, care se poate citi

pe turnul lui Montaigne, nu sunt faptele, ci doctrinele cu care oamenii învăluesc faptele”.

Avem tunuri antiaeriene, ne trebuesc baterii contra cuvintelor.

Byron zicea despre femei, că nu poţi trăi cu ele dar nici fără ele. S'ar putea spune despre scriitor că nu poate trăi cu cuvinte, dar nici fără cuvinte. Nu poate trăi fără cuvinte pentrucă ele sunt materia primă a industriei lui. Funcţiunea lui socială constă în a alege cuvintele, a le aşeza şi de a crea cu ajutorul acestora simboluri, o imagină care să poată reda lumea reală.

Dar totdeauna e greu, prin mijlocirea cuvintelor să compue un text care să fie o icoană asemănătoare cu realitatea.

Căci cuvintele sunt simple şi uşoare pe când lumea pe care vrea scriitorul s'o creeze este greoaie, complexă şi nesfârşită.

Dacă aş avea de ţinut o predică în faţa unui auditor format din scriitori, aş alege ca text această cugetare a lui Leibnitz: „Nu trebue să socoteşti pleava cuvintelor ca grăuntele faptelor”. In adevăr singuri cei mai mari dintre noi, Tolstoi, Goethe, Balzac sunt în stare să înmagazineze în scrierile lor bobul hrănitor al lucrurilor şi al fiinţelor. E o recoltă grea. Cum să putem fixa pe pagina noastră, oameni adevăraţi, femei ade-

vărate, țări reale? Cuvintele sunt schimbătoare și înșelătoare. Când credem că suntem stăpâni pe ele, ne scapă din mână. Ce ispită de-a înlocui această multiplicitate nesfârșită și mișcătoare printr'un cuvânt abstract, printr'un termen general, maniabil, supus, care va lua într'un raționament fără nici o greutate locul pe care i l'am fixat.

„A înțelege în adevăr Franța, America, ar cere o viață întreagă de muncă și de observație. A spune numai: „Francezii sunt așa, Americanii sunt astfel, e o chestiune de un minut. Să descompui în elementele reale un mecanism economic, să deșurubezi rotițele pentru a vedea cari sunt ruginite sau stricate, ar cere o cercetare lungă și anevoioasă să declari sus și tare că leacul este un singur cuvânt: socialism sau capitalism, comunism sau fascism, corporatism sau liberalism, să împletești sub formă de paragrafe și capitole aceste fire de paie seci și mlădioase, ce poate fi mai ușor? Acest coș de cuvinte abstracte, nu va putea cuprinde nici lucrătorii, nici mașinele, nici prăvăliile, nu va conține decât vorbe goale, *vorba et voces et praeterea nihil,* dar onorurile vajung mai de grabă la nepăsătorul vânturător de cât la vrednicul muncitor care poartă în spate sacii de grâu, pentrucă bieții oameni înebuniți de buimăceala din

prezent, caută o explicație simplă a nefericirilor lor și sunt gata să se agațe de un fir de pai, numai să fie la îndemâna lor.

Și astfel, din vina cugetătorilor fără scrupule și fără idei ajung oamenii să se urască și să se bată între ei pentru niște vorbe goale.

Ca și la țară, foarte adesea câmpiile și râurile sunt mascate de pancarte uriașe ce publicitate, astfel că lumea vie a arborilor și a animalelor, a familiilor, a orașelor, a muncii și a jocurillor, ne este mascată de aceste banderole monstruoase pe care școli și partide pictează strigătele lor de războiu în semnele lor distincte. Bergson a arătat, în cartea sa despre „Râs" că rolul artistului este de a ridica aceste etichete pe care le dă limbajul lucrurilor și ființelor și de a găsi în cuvinte o realitate concretă.

„Datoria scriitorului, a noastră, este de a pune sub ochii cititorului și de a naște în mintea lor, adevărata lume.

Cum putem noi să îndeplinim această misiune? Ferindu-ne de generalizări grăbite. „Când nu am în fața mea figuri concrete, spunea Turgheniev, sunt cu desăvârșire pierdut și nu știu unde să mă îndrept. Mi se pare mereu că s'ar putea afirma, cu o egală dreptate, o idee opusă de a mea. Dar dacă vorbesc de un nas roșu sau de

un păr alb, atunci fără discuţie părul este alb şi nasul roşu. Nici o dialectică nu o poate schimba”.

„Oroarea de dialectică goală, ideia că vorbăria nu duce la nimic, siguranţa că importantul sunt fiinţele omeneşti cu nasurile lor roşii şi părul lor alb, cu strângerea lor de mână şi oftatul lor cu plimbările lor, lecturile lor, entuziasmul lor şi furia lor, iată ce stătea la baza dispreţului lui Turgheniev pentru discuţille teoretice şi iată ceeace putem învăţa dela el. Romancieri, biografi, istorici, datoria noastră este de a reda despre om şi despre lume o imagine cât mai exactă. Nu avem o teză, să o dovedim; nu avem de câştigat alegeri. Trebue să fim în faţa Universului ca pictorul în faţa modelului său şi să încercăm să transpunem pe pânză ceea ce vedem, tot ceeace vedem şi nimic altceva decât ceeace vedem”.

„Această cinste, acest respect de adevăr nu ne este întotdeauna la îndemână. Suntem oameni şi începem sarcina noastră cu pasiuni omeneşti. Lytton Strachey începe biografia Reginei Victoria cu violente prejudecăţi contra eroinei, dar este un artist cinstit; încetul cu încetul, aproape fără voia lui, se pomeneşte modificând liniile severului portret pe care îl premeditase. In timpul războiului dela 1914, francezul François Jac-

ques Rivière, prizonier la Germani, a ştiut să facă cel mai moderat şi cel mai echitabil portret al paznicilor lui.

Iată modelele pe care trebue să le urmăm. Dacă vom şti să dăm, despre univers, despre societăţile omeneşti, despre caracterele naţionale, o imagine adecuată şi precisă, numai atunci operile noastre vor fi pentru cititorii noştri, un ghid sigur prin greutăţile vieţii.

„Cu siguranţa ori cât de mare ar fi un scriitor el nu va putea niciodată să se servească, pentru a picta această imagine a lumei decât de cuvintele tribului său, dar el va şti secretul de a le întineri şi să le apropie de lucrurile care le-au produs. Marcel Proust a arătat cum imaginea, ornament necesar al stilului, permite scriitorului să afunde din nou un limbaj pe jumătate veştejit în apa răcoritoare a vieţii; tot el a dovedit, cu exemple proprii că scriitorul poate îmbrăca realitatea cea mai complexă cu o haină atât de bine potrivită încât proza scrisă ajunge să îmbrăţişeze contururile vieţii întocmai ca acele draperii de marmură cărora sculptorii antici reuşeau într'un chip minunat să le dea freamătul vieţii.

„Cei care se joacă cu cuvintele, zice San-

tayana, îşi pierd vremea; ei îşi închipue că dau la iveală lumi noi, şi minunate: sunt însă incapabili să dea viaţă aceleia în care trăesc". Marii scriitori folosesc cuvintele nu pentru a schiţa un univers nereal, ci pentru a evoca şi a arunca lumină asupra lumii adevărate.

In această adunare literară unde sunt întruniţi bărbaţi şi femei din toate ţările e foarte bine ca să fie tratată această importantă chestiune a responsabilităţii scriitorilor şi ca să ne luăm cu toţii unii faţă de alţii în mod sincer obligaţia de a zugrăvi starea de spirit în diferitele noastre naţiuni, pe cât ne este cu putinţă, fără să o deformăm. In timpul acestei perioade grele şi primejdioase, cel mai mare serviciu pe care îl putem aduce cauzei păcii, este de a ţine sub chee cuvintele explosive, de a păstra un control serios asupra celorlalte, şi de a spune cetitorilor adevărul tot adevărul şi numai adevărul, asupra lumii pe care o descriem. Dumnezeu să ne ajute".

10 Mai. — Information please. Am notat de mai multe ori faptul că Americanii dau mare importanţă informaţiei, cunoştinţei precise a numelor, a datelor, a cifrelor.

De câţiva ani, petrec o mare parte din

timpul lor pentru a-şi pune întrebări unii la alţii. La început această furie de a şti a fost cauza unor complexe de inferioritate din care au tras mari foloase magazinele.

„Eşti un om bine informat? Răspunde la aceste douăzeci de chestiuni. Dacă nu vei putea să le citeşti..." Azi publicul se ridică în contra tiranilor lui şi îi tiranizează la rândul lor.

Unul din programele care are la radio cel mai mare succes, are ca titlu:

„Information please". In fiecare săptămână, un autor şi critic foarte renumit, Clifton Fadiman, reuneşte în faţa microfonului câţiva experţi şi le pune chestiunile trimise de ascultători. Dacă nici unul din experţi nu răspunde la o chestiune, corespondentul care a pus-o primeşte zece dolari ca primă.

Săptămâna trecută, la colegiul Barnard la New York, studenţii au supus la un examen pe şase din profesorii lor. Aceştia au „căzut" de câteva ori. Unul dintre ei a fost incapabil să recunoască o lungă citaţiune dintr'o carte a sa. Nici unul din cei şase nu a recunoscut un text luat din Declaraţia de Independenţă a Statelor-Unite, document ilustru. S'au ilustrat mai mult când au fost chestionaţi din Biblie, unul din

ei arătându-se capabil să dea referinţe exacte din toate pasagiile citate.

La sfârşit, studenţii au cerut profesorilor să cânte melodii clasice sau populare indicându-le numai titlul. Această ultimă probă au trecut o cu mult succes.

Cultura muzicală aici este mult mai răspândită decât cultura literară.

In altă universitate, ca să dovedească cât de arbitrare sunt corectările tezelor, studenţii au dat la trei profesori, care nu putea comunica între ei, aceleaşi teze care cotau dela 0 la 20. Cote, clasamente, judecată, totul a fost incoerent.

Un joc periculos.

11 Mai. A doua călătorie la Washington. Preşedintele a invitat la masă pe toţi scriitorii străini care sunt oaspeţii *Congresului...* Trei francezi: Jules Romains, Henry Malherbe şi eu.

In tren, Raul Acreeinheimer, pe care l'am cunoscut la Viena, ne povesteşte captivitatea sa dela Dachau. Admir obiectivitatea sa şi moderaţiunea. „Voiu publica, zice el, o expunere amănunţită şi sobră a nenorocirilor noastre, şi voi pune ca motto o frază din discursul D-voastră de data trecută: *Datoria noastră este de a arăta cetitorului ceea ce*

am văzut, tot ceea ce am văzut, nimic alt ceva decât ceea ce am văzut... Vai este chiar prea mult".

Tot în timpul călătoriei, s'a iscat o discuţie foarte interesantă între Spaniolul, Salinas şi Jules Romains. Salinas face haz de mania americană de a învăţa totul şi descrie o şcoală de psichologie unde certuri de familie sunt puse pe scenă în faţa studenţilor.

— „Nu găsesc deloc ridicol, spune J. Romains. In toate timpurile, oamenii au studiat problemele vieţii sentimentale. Citeşte întrebările morale ale lui Seneca sau a lui Cicerone, sau *Discuţiile din Evul mediu* sau *Incercările* lui Montaigne... Acesta este din aceiaş categorie.

— Totuşi, spune Spaniolul, cred că ai putea adăoga un act la *Doctor Knock* povestind că Americanii sunt neliniştiţi să ştie dacă masa lor conţine 1300 sau 1500 calorii sau dacă proporţiile convenabile de vitamină A. B. C. D. au fost luate în consideraţie de bucătăreasă.

— Tot ceea ce este exagerat devine comic spune Romains, dar comicul de ieri poate deveni seriosul de mâine. Gramaticul *Burghezului Gentilom* ar fi azi profesor de fonetică la Sorbona... Poţi să înveţi să

mănânci, dovada este că mulți oameni și femei luptă cu succes contra obezi.ății...

Filadelfia... Baltimore... Washington...

Alergăm la Casa Albă.. Este cel mai încântător și mai puțin copleșitor dintre palate, mult mai simplu decât Buckingham Palace, mult mai grațios decât Elysee, mult mai impunător decât Downing Street. Nimic dela Versailles, totul dela Trianon.

Casa, foarte englezească, a fost construită la sfârșitul secolului XVIII-lea și zugrăvită în alb pe la 1814 pentru a acoperi urmele unui incendiu aprins de trupele engleze. In interior, o simplicitate chiabură amintește de Noua-Anglie. Pe pereți, portretele tuturor președinților, dintre care un frumos și gânditor Abraham Lincoln.

Doamna Roosevelt care ne primește ne cere să scuzăm pe Președinte care nu va dejuna cu noi, căci până seara trebue să pună capăt, grevei cărbunarilor. Cu toate acestea ne va primi câteva momente în biroul său.. Acest birou se găsește în acelaș parc și este alături de Casa Albă. Conduși de „Prima Doamnă" și de ofițeri ai Casei Albe Militare, ne îndreptăm spre biroul Președintelui printr'un pasagiu acoperit, între două frumoase peluze verzi. Il găsim așezat la masa lui de lucru. Nici o decepție. Are o figură foarte frumoasă, și maniere foarte

alese. Mă gândesc ascultându-l la acei mari seniori Whigs aristocrați și reformiști, care au făcut Anglia Modernă.

12. Mai. Rigiditatea mecanismului. Ieri, Simona, și-a rupt un resort dela mașina de scris. Casa care fabrică această mașină, posedă la New-York un *building* cu 20 etaje. Soția mea a fost și a cerut vânzătorilor să facă această reparație. N'a obținut nimic.

— „Este de mirare, îi spusei; trebuie să te fi adresat la un serviciu care nu era competent; voiu merge eu cu tine.

O lungă discuție cu vânzătorii magazinului care se sforțau să-mi vândă o mașină nouă și să mă facă să uit pe cea pe care o adusesem.. In fine am descoperit că exista la etajul al 16-lea un atelier de reparații...

Ne urcăm. Un tânăr surprins, neîncrezător, ne face mii de obiecțiuni.

— Va trebui, zice el, să trimit mașina la uzină.

— Dar dece? Este o simplă piesă de înlocuit?

— Nu avem aici piese de schimb.

— Fie, trimiteți mașina la uzină și apoi

reparată ne-o trimiteți la hotelul nostru care e...

— Nu, spune el, trebue să veniți aici s'o căutați.

— Asta ne va face să pierdem încă o dimineață.

— Nu aveți un serviciu de livrare?

— Pentru mașinile noi da, dar pentru cele reparate nu.

— Și dece?

După oarecare ezitări, termină prin a ne mărturisi că dorința casei este de a descuraja pe oameni care, ca noi, doresc să repare o mașină veche. In țara aceasta, imediat ce un lucru începe să dea semne de uzură, se înlocuește. Asta este adevărat în ceea ce privește automobilele, ciorapii de damă, hainele. Tot ceea ce este produs de serie este făcut în America mai bine ca în orice țară; din contra tot ceea ce cere o grijă specială turbură bunul mers al lanțului.

Am avut mare greutate până să descopăr, într'un hotel de una mie șase sute camere, persoana care se ocupa cu cusutul unui nasture.

Un prieten al meu cerând o cafea într'un restaurant, a avut imprudența să adaoge: „Este inutil să-mi dai frișca, beau cafea

simplă", a așteptat mult timp, apoi văzând că nu-i aduce nimic a reclamat:

— Este cam mult!

— Da, răspunse chelnerul, dar ce ați cerut este așa de complicat!... Înțelegeți... tava este pregătită cu farfurioara cu frișcă... Atunci...

Alt exemplu de rigiditatea mecanismului: mă servesc pentru stylo-ul meu de o cerneală americană care este într'un cartuș de sticlă.

Când am voit să cumpăr dela New-York o cutie de cartușe, am aflat că sunt rezervate pentru export și că America întrebuințează cerneală din sticle..

— Fie, dar eu nu pot întrebuința în stylo-ul meu decât cerneală de cartușe. Dați-mi o cutie.

— Nu avem.

— Aveți la serviciul de export?

— Sigur, dar este așa de greu de stabilit o legătură între cele 2 service.

Am telegrafiat în Franța. Câteva zile mai târziu *Normandia* îmi aducea cartușele cu cerneală, fabricate la New-York și care pentru a ajunge la stylo-ul meu au traversat de două ori Atlanticul.

13 Mai. Teatru la New-York.

Ieri seară am văzut o piesă încântătoare: *No time for comedy* de Behrman., Când faci inventarul culturei americane, trebue să p e ueș i foarte mult teatrul.

La New-York, varietatea subiectelor, calitatea actorilor, excelenta înscenare, totul se adună pentru a da spectatorului o plăcere incomparabilă. In alte oraşe, se întâmplă să spui: „acuma nu-i nimic bun la teatru... hai la cinema", dar la New-York este imposibil, din cauza lipsei de timp, să vezi toate piesele care merită să fie văzute.

Bogăţia acestei producţii te miră. Satire politice, drame burgheze, comedii populare, scene de stradă (Street Scene, Dead End), satire de cinema (Once in a lifetime, Kiss the boys good bye), tragi-comedie din lumea negrilor (Porgy, Mamba's Daughter), piese biografice (Abe Lincoln în Illinois, Oscar Wilde), invenţii cu totul originale ale lui O'Neil, ale lui Thornton Wilder, ale lui Kauffmann, ale lui Robert Sherwood, această floră aşa de exuberantă şi bogată aminteşte teatrul parizian în timpul lui cel mai fericit.

14 Mai. Ziua mamelor. In fiecare an, a doua Duminică din luna Mai este ziua Mamelor în Statele-Unite. In ziua aceia băeţi şi

fete trebue să facă un cadru mamei lor sau dacă se află departe să-i dea o telegramă. Ca toate aici, este organizată o companie de telegrafie, care prevăzând că imaginaţia copiilor este inferioară afecţiunilor, a pregătit pentru ei formule numerotate. Telegrafiaţi numai 376 şi vor transmite „toate urările mele celei mai bune mame din lumea întreagă"... Telegrafiaţi 384: „„Eu nu am nevoe de ziua mamelor pentru a-mi aduce aminte de tot ceea ce îţi datorez. 389: „Toate zilele sunt pentru mine ziua mamei mele. Fiul dumitale afectuos". 391: „Cele mai bune urări mamei mele. Pentru fiecare milă care ne desparte, vă trimit o sută de urări de fericire". 393: „Mama! Cel mai frumos cuvânt pe care îl cunosc. Mama mea! femeia cea mai admirabilă pe care o cunosc." 394: „„Sunt şapte zile a mamelor pentru mine: Luni, Marţi, Miercuri, Joi, Vineri, Sâmbătă, Duminică". 396: „Fiind mama celui mai bun prieten al meu, vă trimit în această zi urările mele". 409: „M'ai bătut, m'ai iubit. Nu este vina ta dacă nu am reuşit. Dar te iubesc şi sunt fericit să ţi-o spun în această zi".

Poţi chiar să trimiţi o telegramă în versuri, pentru două zeci şi cinci cenţi, catrenul a fost redactat special pentru tine.

17 Mai. — Normandia. Imbarcaţi aseară, am plecat azi de dimineaţă la răsăritul soarelui. Azi de dimineaţă cerul deasupra râului Hudson, era violet şi zgârie-norii se profilau pe acest fond palid într'un violet închis.

O întreagă escadră americană era ancorată în port. Aerul era proaspăt, uşor, lumina plăcută. Un ofiţer de marină şi o tânără fată, în picioare, la spate, erau cu noi singurii spectatori. Doi marinari aferaţi întorceau spatele aurorii şi stropeau puntea.

19 Mai. — Această călătorie de întoarcere, prea rapidă, îmi lasă o imagine care îmi aminteşte, nu ştiu dece, actul al cincilea din *Nunta lui Figaro*. Nopţi pline de muzică, de murmure şi de sărbătoare.

Nu am dormit deloc, dar nu m'am plictisit. Conversaţii strălucite şi uşoare. Plimbări pe sub stele. Intr'o zi, auzii pe Bruno Walter, explicând muzicanţilor din orchestră că ar trebui să cânte o anumită uvertură din Mozart cu atâta veselie încât lăcrămile să pice din ochi celor care îi vor asculta. Astfel fu această traversare. Era aşa de încântător, aşa de vioiu, încât o melancolie de neînvins se amesteca plăcerei de a trăi.

Ne gândeam: „Ce ameninţări, ce dezastre

vom afla când ne întoarcem?" Cu toate acestea un glob fermecat aluneca între cele două continente.

Mulţi prieteni pe bord, Jules Romains, Alfred Fabre-Luce, Henry Malherbe, Hamilton Fish-Armstrong... Schimbăm impresii: Le rezumez: Noi toţi ne gândeam, că dacă isbucneşte un războiu, Americanii vor termina prin a lua parte, dar tot noi eram siguri că în acest moment, şi la rece, Americanii nu o ştiau. Situaţia lor actuală este asemănătoare cu acea a Angliei în 1898. „Dece să ne temem noi? Totul se petrece aşa de departe de noi".

Totuşi, este aproape sigur că ne vor furniza imediat materiale de războiu. In Middle-West, într'o zi, la sfârşitul unei mese, un mare industriaş, care presida, mi-a spus: „Noi ştim prea bine, Domnule, că doriţi să ştiţi ce vom face noi dacă, din nenorocire ar izbucni un războiu pe continentul vostru. Ei bine! îţi voi spune... Tunuri? Da... Avioane? Da... Bani? (surâse, ezită un moment, apoi relua:)... Bani?... Ştim prea bine că nu ni-i veţi restitui niciodată, dar totuşi: Da... Oameni? Niciodată!"

Cred că acest mic discurs rezuma destul de bine, nu punctul de vedere oficial al Congresului, dar sentimentul profund al publicului.

Acest sentiment nu se exprimă liber, pentrucă pasiunile violente care însufleţesc lumea afacerilor contra Preşedintelui se oglindesc şi în presă. Dar în ziua în care ostilităţile vor începe, mulţi factori vor contribui în favoarea noastră:

a) Problema Preşedintelui va fi rezolvată şi New-Deal va trece pe planul al doilea.

b) Publicul american este foarte emotiv şi primele acte de distrugere comise de un agresor îl vor transporta de indignare.

c) Cu toată deosebirea de vederi superficială, legătura cu Anglia rămâne foarte puternică. Poetul B., pe care l'am citat în cursul descrierei ca izolaţionist, îmi spunea totuşi: „Numai un singur lucru putem permite, distrugerea flotei engleze".

d) Foarte curând Americanii vor vedea pericolul apropiindu-se de ei, căci este propriu războiului de a grăbi ritmul invenţiilor. America poate să creadă în acest moment că este în situaţia în care se afla Anglia în 1898; după un an de războiu, se va găsi în situaţia Angliei în 1912. Toţi oamenii care au puţină imaginaţie o înţeleg de pe acuma. „Problema este destul de simplă, spune aproximativ Walter Lippman. Avem o marină excelentă care poate apăra coasta Pacificului contra Japoniei, fără coasta Atlanticului contra unui atac euro-

pean. Dar, şi asta este cheia problemei, marina noastră nu poate apăra amândouă oceanele în acelaş timp. Atât timp cât marinele europene se vor teme de flota engleză, noi vom rămâne invulnerabili.

In ziua în care vom permite Japoniei, Germaniei şi Italiei o victorie, va trebui să construim o flotă capabilă să apere cele două fronturi.

Poate fi posibil: este în orice caz greu, şi mult mai costisitor să împiedici această situaţie să se producă".

Toate acestea sunt adevărate şi mai trebue să adaogi şi ameninţarea aeriană, neglijabilă în starea actuală a transporturilor, dar care poate, în câteva luni, să devină de temut.

Mai ales, trebue avut în vedere că Statele-Unite ar putea fi minate fără să fie atacate direct. Ar putea să le facă comerţul imposibil şi ar răscoli la ei o revoluţie demagogică.

Toate aceste motive fac ca eu să rămân destul de indiferent la ceea ce poate gândi sau face Senatul. Forţa faptelor este aşa de mare încât, mai târziu sau mai devreme, ea va mătura în calea ei rezistenţă, prejudecăţi şi pasiuni.

20 Mai — *„Normandia"*. Ce imagină de ansamblu îmi lasă oare această călătorie? Aceia a unei imense țări formată din insule suprapopulate separate prin preerii, prin păduri și prin pustiuri. Intre aceste mici insule de zgârie-nori, foarte puțină viață comună. O gazetă din Minneapolis nu este citită la Cincinnati. Un mare om din Tulsa este necunoscut la Dallas. Negrul din Georgia, Suedezul din Minesesota, mexicanul din San-Antonio și germanul din Chicago, patricienii din Marquand și vagabonzii din Steinbeck sunt cu toții cetățeni ai Statelor Unite, dar nu se aseamănă deloc. Adesea în cursul lunilor trecute, mi s'a întâmplat să mă întreb dacă unitatea țării nu e te artificială și dacă poate să dureze. Azi, cântărind și clasându-mi amintirile sub un soare oceanic, îmi răspund mie însu-mi: „Desigur, această unitate va dura". Cu toate aparențele așa de felurite, fondul comun există. Să încercăm să numărăm legăturile care mențin unitatea americană:

a) Este desigur o greșală să se spună: „Interesele acestor regiuni se deosebesc. Midle-West-ul agricol dorește ca prețul grâului să se urce: Est-ul industrial dorește ca salariile să rămnâă scăzute. Aceleași legi nu le pot împăca. Vor sfârși prin a se despărți".

Această diversitate de producție este dimpotrivă ceeace face minunea indispensabilă pentru toți. După cum Catalonia nu poate trăi fără Castilia care o hrănește. Est-ul nu se poate lipsi de Midle-West, nici fermierul de lucrător, și unitatea economică impune unitatea politică.

O curioasă unitate de obiceiuri și de gândire este creată de cinema, reviste, radio, de publicitate și sindicatele de presă.

Gazeta zilnică nu depășește deloc hotarele unui stat, dar Time, Life, The Saturday Evening Post, The New-Yorker și alte zece se găsesc peste tot, Amos și Andy sunt ascultați de peste treizeci de milioane de auditori. Articolele lui Walter Lipmann, ale Dorothy-ei Thomson sunt reproduse de două sute de jurnale, și citite de șapte milioane de cititori. Prin grija clubului Bock of the Month's, aceiași carte este distribuită în aceiași săptămână, dela Atlantic la Pacific. Și astfel Americanii care nu se vor întâlni niciodată și care nu trăesc sub acelaș cer, ajung să aibă nenumărate amintiri comune și aceleași păreri frățești.

c) Puțin câte puțin, federația americană se transformă în uniune și rolul capitalei federale crește. La început, Statele Unite

nu aveau de cât un mic număr de funcţionari federali. Azi administraţia centrală este puternică şi bogată.

Asistenţa publică îi aparţine de acum în cea mai mare parte. Mai curând sau mai târziu educaţiunea va urma. Căile ferate vor fi într'o zi unificate. Este îngăduit să regreţi această tendinţă, dar nu poţi s'o tăgădueşti;

d) In sfârşit, cea mai mare parte a cetăţenilor din Statele-Unite sunt legaţi printr'o credinţă comună: ei cred în instituţiile lor şi în virtuţile libertăţii. Ei cred că un popor liber poate avea un viitor mai bun. Ei speră chiar că o înţelegere a popoarelor libere, va putea într'o zi să împiedice multe din războaie. Intr'un cuvânt sunt optimişti. Sau mai eaxct, erau. Intinderea şi persistenţa şomajului, lunga durată a crizei, nereuşita tuturor experienţelor economice, au atins adânc această încredere americană. Tineri şi tinere, din universităţi, lucrători din uzine, fermieri din terenuri neproductive, încep să se întrebe dacă acest sistem e viabil. Propagandele străine, comunistă sau totalitară, aţâţă sentimentele lor de ură. Roosevelt caută să potolească pe nemulţumiţi împărţindu-le bogăţia adunată; dar în ziua în care aceste rezerve vor fi sleite, nu va fi uşor să guvernezi America.

In fond problema nu constă în a alege

între două soluţii opuse, comunism sau fascism, roosveltism sau liberalism, ci de a lua din fiecare teorie, partea de adevăr pe care o cuprinde. Teză, antiteză, sinteză, formula lui Hegel este totdeauna adevărată. Economia dirijată nu funcţionează bine; liberalismul total din nefericire nu mai e posibil. Acel „laisser-faire" absolut, presupune că pasiunile şi dorinţele indivizilor, speranţele şi temerile lor, prin miliarde de compensaţii, asigura echilibrul pieţii.

Aceasta a fost adevărat, dar într'o lume în care propaganda şi informaţiile se răspândesc în câteva secunde pe toată planeta, prea fericita Indiferenţă nu mai serveşte de contragreutate greşelii, Ignoranţa nu mai poate fi minunatul tampon care domolea nebuniile raţionamentelor nesfârşite. Maşina şi-a pierdut regulatorul de altă dată. Şi de altfel cum se mai poate vorbi de liberalismul clasic în timpul cartelurilor, a trusturilor, şi a monopolurilor?

Ca să mai întăreşti printr'o economie de stat, rigiditatea acestui mecanism, asta ar însemna să procedezi întocmai ca un om care având tensiune arterială 24° ar mai lua adrenalină ca s'o mai mărească încă. Ce e de făcut? Cred că ar trebui să se procedeze întocmai ca un medic prudent, să se constate mai întâi starea bolnavului, să se lase să

meargă, ceea ce merge dela sine, să se încerce tratamente, să se mărească doza leacului, care pare că prinde, să se schimbe metoda, dacă se constată că nu merge cu tratamentul ales, în orice caz să nu se meargă prea repede, şi mai ales să se cruţe echilibrul moral al pacientului. Mi se pare, că punctul cel mai vulnerabil al experienţelor recente ar fi că aproape toate au fost făcute în contra cuiva. O clasă învrăjbită în contra alteia. Nici odată vr'un guvern nu va reuşi să construiască astfel ceva trainic.

Un guvern are dreptul să fie dârz: are dreptul să fie sever şi să ceară respectul legilor, dar nici într'un caz nu are dreptul să încurajeze ura. Nu prin lupta între clase vom putea eşi din greutăţile prezente, ci prin împăciuire, şi printr'un efort mutual de înţelegere şi unire. „Politeţea, spunea Alain, este o calitate a politicei."

21 Mai. Normandie.

Culcat la soare pe punte citesc dimineaţa asta un foarte frumos poem, (Conversaţii la miezul nopţii), scris de o Americană, Edna Saint Vincent Millay; printr'un amestec de forţă, inteligenţă şi familiaritate, acest text îmi aduce aminte de Robert Browning.

Incerc să traduc o pagină în cele ce ur-

mează; este o discuţie între Carl comunist, şi Merton capitalist:

MERTON

Of Doamne! de ce să mai trăeşti ca să respiri un aer otrăvit şi dat cu porţia?

Orice părere liberă orice schimb de idei sănătoase, sunt înăbuşite.

Prin aburul otrăvit pe care-l lasă să iasă aldâtea inteligenţe de automate.

Pasiunea înregimentată, spiritul de curiozitate înregimentat, spiritul de întreprindere şi el înregimentat

Cultura şi arta şi toate lucrurile la care ţin eu.

De asemenea împrăştiate mulţimei şi potrivite pe gustul ei.

Iată timpul în care omul puţin mândru trebue să-şi ia mândria în pumn şi cu ea să-şi facă harakiri.

Este timpul pentru individ, pentru mine mai ales de a mă închide în cameră şi de a termina odată cu toate astea.

CARL

D-ta un individ? D-ta! D-ta, un şoarece înregimentat

D-ta dela Harward-Club! D-ta, care prin cravată

albă la Operă, cravată neagră la teatru...

Pantalonul se poartă puțin mai larg anul ăsta domnul meu.

Aș putea să vă recomand albastru închis în loc de negru?

In ceeace privește pantofii de lac domnul meu, nu se mai poartă anul ăsta.

Mah-jong-back gammon, cuvinte încrucișate, whist, bridge cu licitație, șoareci înregimentați!

Și D-ta? D-ta așa de obișnuit să fii întotdeauna între doi domni exact ca și d-ta.

Și care dacă vreodată s'ar îndepărta cu un pas, nici n'ai putea să te mai ții pe picioare...

In acest moment, Bernard Berlet de Montvel mă chemă să-mi arate omul cu plămânul de oțel, pe care frumoase infirmiere îl plimbau pe punte într'un cilindru lucitor. Prin geamul oblic, așezat deasupra capului sau l'am văzut surâzând.

23 Mai. Neuilly. Fericirea de a regăsi mamă, copiii, prieteni, cărți, casă și toată această grădină care este Franța. Ieri, drumul dela Havre la Paris a fost o încântare. Azi de dimineață, plimbare la Șosea. Copiii se jucau; femei tricotau. Pe o bancă, îndrăgostiții se sărutau. „Viața este simplă, simplă și liniștită. In popor, ca de altfel eri la burghezi, găsesc că oamenii la noi sunt destul de încrezători. Refuză să se gândească la eventualitatea unui războiu„ ceeace este o fericire, și sunt mulțumiți să se simtă conduși. In lumea politică am găsit mai mult pesimism, mai multă răutate, mai multă plictiseală. Dar partea luminoasă a tabloului întrece umbrele.

20 Iunie. O lună mai târziu. Intr'un jurnal american primit azi de dimineață, citesc că ultimele sondagii făcute de Institutul Opiniei Publice arată că popularitatea Președintelui, care era în descreștere la ultimele consultări, urmează din nou o linie ascendentă. Cauzele?

Poate o reacțiune naturală, poate să fie și prestigiu mărit cu ocazia vizitei suveranilor englezi care a constituit un succes imens. Incă odată mai mult se dovedește că o țară ca și o idee, ca să câștige spiritele, trebue să se încarneze.

Noi trăim aici pe marginea unei prăpăstii, dar să vorbim mai bine de altceva pentrucă știm că acesta este cel mai bun remediu contra amețelii.

— Sfârșit —

Terminat de tipărit
La 1 Septembrei 1945
în atelierele

Pro-Pace

STR. ION GHICA Nr. 9
Telefon 417.08
BUCUREȘTI

C. F.